

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA**

ILONA RASTENYTĖ
Vakarinių (nuolatinių) studijų Teisės ir valdymo programos studentė
Stud. knyg.nr. 083229

**UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES YPATUMAI
EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBĖSE**
Magistro baigiamasis darbas

Vadovė:
Doc. dr. E. Vaitiekienė

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. UŽSIENIEČIO SAŲOKA.....	6
2. TARPTAUTINĖS IR KONSTITUCINĖS TEISĖS AKTAI, REGLAMENTUOJANTYS UŽSIENIEČIŲ TEISINĘ PADĖTĮ.....	11
2.1. Tarptautinės teisės aktai, reglamentuojantys užsieniečių teisinę padėtį.....	11
2.2. Konstitucinės teisės aktai, reglamentuojantys užsieniečių teisinę padėtį.....	19
3. UŽSIENIEČIŲ JUDEJIMO LAISVĖ IR JOS RIBOJIMO TEISINIAI PAGRINDAI.....	24
3.1. Užsieniečių teisė atvykti ir būti valstybės narės teritorijoje.....	24
3.2. Užsieniečių teisė išvykti iš valstybės narės.....	33
3.3. Užsieniečių išsiuntimas iš šalies.....	34
4. UŽSIENIEČIŲ, GYVENANČIŲ EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE NARĖSE, TEISĖS IR LAISVĖS.....	36
4.1. Pilietinės ir politinės teisės ir laisvės, jų ribojimai.....	37
4.1.1. Asociacijų laisvė.....	37
4.1.2. Rinkimų teisė.....	40
4.1.3. Peticijų teisė.....	43
4.2. Socialinės – ekonominės, kultūrinės teisės ir laisvės, jų ribojimai.....	44
4.2.1. Teisė į nuosavybę.....	44
4.2.2. Teisė į darbą.....	46
4.2.3. Teisė į socialinę apsaugą.....	53
4.2.4. Teisė į mokslą.....	55
5. UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES REGULIAVIMO YPATUMAI IR PERSPEKTYVOS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KONTEKSTE.....	58
IŠVADOS.....	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	64
SANTRAUKA.....	68
SUMMARY.....	69

ĮVADAS

Europa jau seniai tapo namais milijonui migrantų iš įvairių pasaulio šalių. Šiuo metu Europoje yra skiriamos dvi migracijos rūšys: migracija Europos Sąjungos viduje ir migracija iš trečiųjų šalių. Pirmuoju atveju yra įgyvendinama laisvo asmenų judėjimo teisė (įtvirtinta 1958m. Romos sutartyje), pagal kurią visi Europos Sąjungos piliečiai gali laisvai judėti Sąjungos viduje, dirbti ir gyventi pasirinktoje Sąjungos valstybėje narėje. Antruoju atveju, trečiųjų šalių piliečiai įgyvendina kiekvieno asmens teisę pasirinkti jiems priimtinesnę ekonominę, politinę ar socialinę aplinką ir tokiu būdu pagerinti savo gyvenimo sąlygas.

Nėra abejonių, kad migracija ir laisvas asmenų judėjimas turi neigiamų ir teigiamų bruožų. Migracija, visų pirma, yra naudinga ekonomikai: padeda įveikti darbo jėgos trūkumą, plečia darbo rinką, mažina nedarbo lygį, antra, migracijos dėka kuriasi kultūriškai įvairesnė bendruomenė, didėja gyventojų skaičius Europoje. Kartu migracija sukelia ir problemų, tokių kaip nelegali migracija, nelegalus darbas, socialiniai ir etniniai konfliktai, „protų nutekėjimas“ iš silpniau išsivysčiusių šalių.

Europos Sąjungos valstybės narės, siekdamos užtikrinti laisvą asmenų judėjimo principą ir trečiųjų šalių piliečių migracijos kontrolę, ėmėsi kurti bendrą migracijos politiką. Atsižvelgiant į ekonominius, socialinius bei demografinius poreikius buvo priimta nemažai teisės aktų reguliuojančių migraciją, nustatančių užsieniečių teisinę padėtį bei socialinę integraciją.

Temos aktualumas. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, atsirado poreikis reglamentuoti užsieniečių teisinę padėtį, o vis didėjanti migracija kėlė ir kelia daug neatsakytų klausimų. Tiriamajame darbe buvo pasirinktos šešios Europos Sąjungos valstybės narės: Vokietija, Olandija, Švedija, Danija, Airija, Lietuva. Visos valstybės susiduria su augančia migracija tiek iš kitų Sąjungos šalių tiek ir iš Trečiųjų valstybių. Užsieniečiai atvykę į naują šalį susiduria su tokiais sunkumais kaip kalbos barjeras, įsitvirtinimas šalyje, naujos tradicijos, žmonių bendravimo, gyvenimo būdo, kultūros skirtumai ir ne visada žino, kokios teisės ir laisvės jiems priklauso. Todėl šiame darbe norima išanalizuoti šešių Europos Sąjungos šalių praktiką ir patirtį reguliuojant užsieniečių teisinę padėtį, taip pat išnagrinėti kokios pilietinės ir politinės, socialinės – ekonominės ir kultūrinės teisės ir laisvės jiems suteikiamos bei kokie yra jų ribojimo pagrindai. Norint kuo išsamiau išnagrinėti šią temą, nepakanka išanalizuoti tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktus, tam būtina išnagrinėti nacionalinius valstybių narių teisės aktus, įgyvendinamą teismų praktiką, sprendžiant bylas susijusias su užsieniečių teisine padėtimi.

Tema nagrinėjamu klausimu yra aktuali ir naudinga, visų pirma norint atskleisti ES šalių patirtį, reguliuojant užsieniečių teisinę padėtį, išsiaiškinti, kokias teises, laisves, o kartu ir pareigas įgyja užsieniečiai Europos Sąjungos valstybėse narėse.

Šaltiniai. Mokslinis tiriamasis darbas yra teorinio pobūdžio. Čia yra naudojamos įvairiais šaltiniais: Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų darbai, tarptautinės teisės šaltiniais, Europos Sąjungos teisės aktais, Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinės teisės aktais, teismų praktika, internetiniais duomenų šaltiniais.

Tyrimo problema. Užsieniečių teisinę padėtį reguliuoja tarptautinės sutartys, Europos Sąjungos teisės aktai (reglamentai ir direktyvos) bei nacionaliniai teisės aktai (konstitucija ir įstatymai). Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams laisvo asmenų judėjimo principas šiuo metu taikomas visa apimtimi. Jie turi teisę laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje, įsidarbinti, su tam tikromis išlygomis dalyvauti šalies politiniame gyvenime. Atvykstantiems iš trečiųjų šalių piliečiams, taikomi tam tikri apribojimai, griežtesnės sąlygos. Europos Sąjungos valstybės narės siekdamos užtikrinti laisvą asmenų judėjimo principą ir kartu kontroliuoti trečiųjų šalių piliečių migraciją ES teritorijoje ėmėsi kurti bendrą migracijos politiką, tačiau galime pastebėti, kad iki šiol kyla tam tikrų teisinio reguliavimo problemų.

Tyrimo objektas. Užsieniečių teisinė padėtis apima teisių, laisvių, teisėtų interesų ir pareigų visumą, kuri yra įtvirtinta Europos Sąjungos valstybių narių nacionaliniuose teisės aktuose bei šaltiniuose. Šio darbo tyrimo objektas yra užsieniečių teisinė padėtis.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas yra, remiantis tarptautinės teisės, Europos Sąjungos bei atskirų valstybių nacionalinės teisės aktais, moksline medžiaga, išanalizuoti užsieniečių teisinės padėties ypatumus Europos Sąjungos valstybėse narėse bei atlikti lyginamąją analizę.

Tikslui pasiekti yra iškeliami šie uždaviniai:

- 1) apibrėžti užsieniečio sąvoką;
- 2) apžvelgti tarptautinės teisės ir ES valstybių narių konstitucinės teisės aktus, reglamentuojančius užsieniečių teisinę padėtį;
- 3) išanalizuoti užsieniečių judėjimo laisvę ir jos ribojimo teisinius pagrindus;
- 4) detaliai išanalizuoti užsieniečių teises ir laisves bei jų ribojimą Europos Sąjungos valstybėse narėse;
- 5) apsvaistinti užsieniečių teisinės padėties reguliavimo ypatumus ir perspektyvas Lietuvoje Europos Sąjungos teisės kontekste.

Hipotezė. Europos Sąjungos bei nacionalinės teisės aktai užtikrina palankesnę ES piliečių nei Trečiųjų valstybių piliečių teisinę padėtį.

Tyrimo metodai. Siekiant kuo išsamiau išnagrinėti temą, baigiamajame darbe naudojome tiek empirinius, tiek ir teorinius metodus. Teisinių dokumentų analizės, sisteminės analizės lyginimo bei istorinio lyginimo metodų pagalba buvo išanalizuoti ir palyginti teisės aktai, reglamentuojantys užsieniečių teisinę padėtį skirtingose Europos Sąjungos valstybėse. Taip pat naudoti loginės analizės, apibendrinimo ir aprašomasis metodai.

Raktiniai žodžiai. Užsieniečiai, teisinė padėtis, teisės, asmenų judėjimas, ES pilietis, pilietybė, pilietinės teisės, politinės teisės, socialinės teisės, ekonominės teisės, kultūrinės teisės.

Keywords. Aliens, legal status, rights, movement of persons, EU citizen, nationality, civil rights, political rights, social rights, economical rights, cultural rights.

Darbo struktūra. Tiriamasis darbas susideda iš įvado, penkių dalių, išvadų, santraukų lietuvių bei anglų kalbomis, ir literatūros sąrašo. Tiriamojo darbo dalys yra suskirstytos į skirsnius atsižvelgiant į svarbiausius nagrinėjamo klausimo aspektus.

Pirmojoje dalyje analizuojama „užsieniečio“ sąvoka, jos išaiškinimas tarptautinės, Europos Sąjungos bei nacionalinės teisės aktuose. Taip pat užsieniečių skirstymo į tam tikras grupes kriterijai.

Antroje dalyje nagrinėjami tarptautinės teisės aktai bei atskirų valstybių konstitucinės teisės aktai, reglamentuojantys užsieniečių teisinę padėtį.

Trečiojoje dalyje aptariama užsieniečių judėjimo laisvė, jos ribojimo teisiniai pagrindai.

Ketvirtojoje dalyje analizuojamos užsieniečių pilietinės ir politinės, socialinės – ekonominės ir kultūrinės teisės ir laisvės, taip pat jų ribojimai.

Penktojoje dalyje apsvaistysime užsieniečių teisinės padėties ypatumus ir perspektyvas Lietuvoje Europos Sąjungos teisės kontekste.

1. UŽSIENIEČIO SĄVOKA

Prieš pradėdant kalbėti apie užsieniečių teisinę padėtį, t.y. užsieniečiams priklausančias teises ir laisves, visų pirma reikėtų aiškiai apibrėžti „užsieniečio“ sąvoką.

Vienas iš pagrindinių tarptautinės teisės aktų, pateikiančių „užsieniečio“ sąvoką yra Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau JTO) Generalinės asamblėjos 1985m. gruodžio 13d. „Asmenų nesančių piliečiais šalies, kurioje jie gyvena, teisių deklaracija“. Pagal deklaracijos 1str. „užsienietis“ yra „bet koks asmuo, kuris nėra pilietis valstybės, kurioje jis, ar ji gyvena.“¹ Deklaracijoje nėra smulkiau apibūdinama, kokie būtent „užsieniečiai“ patenka į šio teisės akto reguliavimo sferą. Todėl galime daryti išvadą, kad pateikta „užsieniečio“ sąvoką apima tiek kitų valstybių pilietybes turinčius asmenis, tiek ir asmenis be pilietybės. Kaip žinome, asmens be pilietybės tarptautinis statusas yra siauresnis, nes nėra tokios valstybės, kuri galėtų vykdyti jo diplomatinę gynybą. Net ir nuolat gyvendami tam tikroje valstybėje, asmenys be pilietybės negali pasinaudoti diplomatinės gynybos teise.

1985m. birželio 14d. „Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo“ 1 str. taip pat apibrėžė „užsieniečio“ sąvoką. Užsieniečiu laikomas „bet kuris asmuo, kuris nėra Europos Bendrijų valstybių narių pilietis“². Vadinasi, visų kitų Europos valstybių, ne Europos Bendrijos (toliau EB) piliečiai, buvo laikomi užsieniečiais. Dabartiniu metu pagal Šengeno susitarimą užsieniečio sąvoka jau neatitinka šių dienų realijų, nes dauguma Europos valstybių prisijungė prie Šengeno erdvės, todėl galime teigti, kad šiuo metu užsieniečiais yra laikomi visi asmenys, kurie nėra Šengeno zonai priklausančių šalių piliečiai.

1992m. Konvencijos Dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime 2str. yra įtvirtinta tokia užsieniečio sąvoka kaip „nuolat šalyje gyvenantys užsieniečiai“. Pasak straipsnio „nuolat šalyje gyvenantys užsieniečiai“ reiškia „asmenis, kurie nėra valstybės piliečiai, tačiau teisėtai gyvena jos teritorijoje“³. Šiuo atveju „užsieniečio“ sąvoka yra siejama su asmenimis, kitos valstybės piliečiais, atvykusiais ir nuolat gyvenančiais valstybės teritorijoje.

Vokietijos Federacinėje Respublikoje (toliau Vokietijoje) užsieniečių teisinę padėtį reglamentuoja 2004m. liepos 30d. (paskutiniai pakeitimai 2008m. gruodžio 20d.) „Teisės gyventi šalyje įstatymas“. Įstatymo 2str. teigiama, kad „užsienietis yra kiekvienas asmuo, kuris nėra vokiečių,

¹ Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. gruodžio 13 d. „Asmenų, nesančių piliečiais šalies, kurioje jie gyvena, teisių deklaracija“ //

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/478/51/IMG/NR047851.pdf?OpenElement>;

Prisijungimo laikas: 2009-10-03

² „Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 1985m. birželio 14d. sudaryto tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių, dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40992&p_query=&p_tr2=2;

Prisijungimo laikas: 2009-11-03

³ Konvencija dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime, 1992m. vasario 5d. //

<http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Lithuanian/144-Lithuanian.pdf>;

Prisijungimo laikas:2009-10-17

pagal Pagrindinio įstatymo 116 str. 1d.⁴ Remiantis Pagrindinio įstatymo 116 str. vokiečiais yra laikomi tie asmenys, kurie turi Vokietijos pilietybę, pabėgėliai bei vokiečių kilmės asmenys, jų sutuoktiniai ir palikuonys, gimę po 1937m. gruodžio 31d. Taip pat asmenys, buvę Vokietijos piliečiai, kurie nuo 1933m. sausio 30d. iki 1945m. gegužės 8d., neteko pilietybės dėl politinių, rasinių ir religinių priežasčių bei jų palikuonys, pareiškę norą tapti Vokietijos piliečiais. Kaip matome iš įstatymo, užsieniečiais nelaikomi asmenys vokiečių kilmės pabėgėliai, tai pat jų sutuoktiniai ir vaikai, ar asmenys netekę pilietybės II pasaulinio karo metu. Visi šie asmenys yra laikomi etniniais vokiečiais, kurie išsaugojo teisę į pilietybę, nors ilgą laiką negyveno Vokietijoje. Taip pat vokiečiais yra laikomi asmenys, turintys dvigubą pilietybę, iš jų vieną Vokietijos pilietybę. Remiantis aukščiau išvardintais teiginiais, visi asmenys, kurie pagal Pagrindinį įstatymą nėra vokiečiai, yra laikomi užsieniečiais.

Airijos Respublikos (toliau Airijos) Imigracijos įstatyme (2003m.) taip pat yra apibrėžta, kas šioje šalyje yra laikoma „užsieniečiu“. Įstatymas susideda iš atskirų įstatymų, reguliuojančių užsieniečių teisinę padėtį. Airijos Užsieniečių įstatyme(1935m.) „užsienietis“ reiškia asmenį, kuris nėra Airijos pilietis“⁵. Naujame Airijos Imigracijos, gyvenimo ir apsaugos įstatyme (2007m.) užsieniečio sąvoka suprantama plačiau, čia „užsienietis yra asmuo, kuris nėra nei Airijos pilietis, nei asmuo, kuris pagal Laisvo asmenų judėjimo teisę gali atvykti, įsisteigti ir būti Europos Bendrijoje“⁶. Pagal Airijos įstatymus, visi asmenys kurie neturi Airijos pilietybės, bei nėra EB (šiuo metu ES) piliečiai galintys pasinaudoti laisvu asmenų judėjimu, yra laikomi užsieniečiais.

Danijos Karalystės (toliau Danijos) ir Nyderlandų Karalystės (toliau Olandijos) įstatymuose „užsieniečio“ sąvoka yra suprantama vienodai. Šiose šalyse užsieniečiais yra laikomi visi asmenys, kurie nėra Danijos ar Olandijos piliečiai.

„Užsieniečio“ sąvoka Lietuvos Respublikos (toliau LR) teisėje atsirado tik po nepriklausomybės atgavimo. Pirmasis įstatymas reglamentavęs ir pateikęs „užsieniečio“ sąvoką buvo 1991m. rugsėjo 4d. priimtas LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje“. Čia „užsieniečiais“ buvo laikomi asmenys, kurie turėjo bet kurios užsienio valstybės pilietybę bei asmenys be pilietybės. Vėliau, priėmus šio įstatymo pakeitimus, labiau atitinkančius ES teisę bei tarptautines konvencijas, vadovaujantis visuotinai pripažintais žmogaus teisių standartais, pasikeitė ir „užsieniečio“ sąvoka. 2004m. balandžio 30d. įsigaliojo naujas LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. Pagal šio įstatymo 2str. „užsienietis - asmuo, kuris nėra Lietuvos Respublikos pilietis, neatsižvelgiant į tai, ar jis turi kurios nors užsienio valstybės pilietybę, ar neturi jokios.“⁷ Šiame straipsnyje yra sulyginamas užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės teisinis statusas. Tačiau yra vienas skirtumas tarp

⁴ Auslanderrecht. Aufenthaltsgesetz .- Munchen, 2010. P. 5

⁵ Aliens Act (Ireland) // <http://www.irishstatutebook.ie/1935/en/act/pub/0014/sec0002.html#z14y1935s2>; Prisijungimo laikas: 2009-10-29

⁶ Immigration, Residence and Protection Bill (Ireland) //

<http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/bills/2007/3707/b3707s.pdf>; Prisijungimo laikas: 2009-10-29

⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties // Valstybės Žinios, 2004, Nr.73-2539

šių užsieniečių. Tam tikros tarptautinės sutartys su kitomis užsienio valstybėmis, gali reguliuoti savo valstybių piliečių teisinės padėties klausimus Lietuvos Respublikoje, nes užsienietis atsiduria savo valstybės ir buvimo valstybės politiniame-teisiniame ryšyje. Kai tuo tarpu asmenys be pilietybės paklūsta tik buvimo valstybės jurisdikcijai.

Kaip matome iš visų „užsieniečio“ sąvokos apibūdinimų atskiruose skirtingų ES valstybių nacionaliniuose teisės aktuose, sąvokos reikšmė, esmė bei turinys nėra nesiskiria. Užsieniečiais yra laikomi visi asmenys, nesantys tų šalių piliečiais. Kaip žinome, teisiniu požiūriu pilietybė laikoma nuolatinis teisiniu ryšiu, kuriuo asmuo yra susijęs su valstybe nepriklausomai nuo to, kur šis asmuo bebūtų. Piliečiams priklauso tos teisės ir laisvės kurias suteikia valstybė, taip pat jų interesai yra ginami tiek šalies viduje tiek ir už jos ribų. Visos šalys nacionaliniuose teisės aktuose apibrėžia, ką jos laiko savo šalies piliečiais, o ką užsieniečiais, taip diferencijuodamos savo šalies gyventojus ir nustatydamas skirtingą jų teisinę padėtį. Kaip žinome, ES teisė yra savita ir su niekuo nepalyginama, tačiau paliekanti galimybę valstybėms narėms pačioms reguliuoti su pilietybe susijusius klausimus.

Šiuo metu ES teisėje „užsieniečio“ sąvoka vartojama gana retai, vietoj jos ES teisės aktuose sutinkamos tokios sąvokos kaip „ES valstybės narės pilietis“, „Trečiosios šalies pilietis“, „asmuo be pilietybės“.

LR Įstatyme dėl užsieniečių teisinės padėties, ES valstybės narės piliečio sąvoka yra apibrėžiama kaip „užsienietis, turintis vienos iš Europos Sąjungą sudarančių valstybių pilietybę.“⁸ Šiame apibrėžime atsiranda ES pilietybės sąvoka. Galime teigti, kad kiekvienas asmuo, turintis vienos iš ES valstybės narės pilietybę bus laikomas ES valstybės narės piliečiu. Kaip žinome „tradiciškai pilietybė siejama su nacionaline valstybe kaip išskirtinis jos suvereniteto atributas, o ES lygmeniu ji tampa institutu, vienijančiu keletą valstybių piliečius.“⁹ LR Konstitucinis teismas nutarime pabrėžia, kad „kad Europos Sąjungos pilietybė nekeičia nė vienos valstybės narės nacionalinio pilietybės instituto“¹⁰. ES pilietybė yra pridėtinė, papildoma, nes ES piliečiu gali būti tik asmuo, turintis ES valstybės narės pilietybę. Galime teigti, kad klasikinė pilietybės samprata ES pilietybei netinka, ji greičiau yra kaip ES atributas (požymis) ES valstybės narės pilietį siejantis su Sąjunga, apskritai vienijantis visus valstybių narių piliečius. Turėdami bendrą pilietybę jie visi priklauso ir dalyvauja vienoje bendrijoje. ES pilietybė remiasi ne asmens etnine kilme (šiuo metu dėl migracijos poveikio tokių piliečių, „grynų“ europiečių, būtų iš ties ne daug), o tik asmens teisiniu statusu (asmens teisinis statusas apima žmogaus teisių, laisvių, teisėtų interesų bei pareigų visumą, kuri yra numatyta įstatymų normose). Svarbiausias „ES pilietybės“ sąvokos apibrėžimas yra tas, kad ES pilietybę gali įgyti tik asmenys, turintys vienos iš valstybių narių pilietybę.

⁸ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties // Valstybės Žinios, 2004, Nr.73-2539

⁹ Taljūnaitė M. Pilietybė ir socialinė Europos integracija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, P. 10

¹⁰ LR Konstitucinio teismo nutarimas 2006m. lapkričio 13d. „Dėl teisės aktų, reguliuojančių Lietuvos Respublikos pilietybės santykius, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 123-4650

Taigi pilietybė, o konkrečiau ES pilietybė, yra tas teisinis ryšys, kuris padeda puoselėti „bendro identiteto jausmą“¹¹. Žmonės, kurie naudojami tokiomis pačiomis teisėmis ir laisvėmis yra artimesni, t.y. juos sieja priklausymas tai pačiai socialinei, istorinei kultūrai, vienija solidarumo jausmas su kitais piliečiais. Todėl neretai „ne piliečiai jaučia tam tikrą atskirtį nuo bendruomenės, ar net diskriminaciją, todėl jie yra linkę mažiau save tapatinti su piliečiais“¹².

ES teisė pateikia savo pilietybės sampratą. 1992m. pasirašytoje Maastrichto sutartyje (dar kitaip vadinama Europos Sąjungos Sutartis) buvo įvestos tam tikros naujovės, iš jų svarbiausia, įvedama ES pilietybė. Jos 8str. teigiama, kad „kiekvienas asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra Sąjungos pilietis“¹³.

2004m. spalio 29d. pasirašytoje sutartyje Dėl Konstitucijos Europai bei 2007m. gruodžio 13d. pasirašytoje Lisabonos sutartyje išlieka ta pati ES pilietybės samprata, kad kiekvienas asmuo esantis ES valstybės narės pilietis, yra ES pilietis. ES pilietybė suteikia daugybę svarbių teisių, pavyzdžiui, balsavimo ir balotiravimosi teisė savivaldybėse ir Europos parlamente, tačiau būtina pabrėžti, jog „Sąjungos pilietybė papildo nacionalinę pilietybę, bet jos nepakeičia.“¹⁴ Kiekvienas ES pilietis turi sutartyje suteiktas teises ir nustatytas pareigas, kurias aptarsime kitose baigiamojo darbo dalyse.

Kita ES teisėje dažnai vartojama sąvoka yra ES valstybės narės piliečio šeimos nariai. Pagal įstatymą jie yra „sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, tiesioginiai palikuonys, kuriems nesukakę 21 metai arba kurie yra išlaikytiniai, įskaitant sutuoktinio arba asmens, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, tiesioginius palikuonis, kuriems nesukakę 21 metai arba kurie yra išlaikytiniai, Europos Sąjungos valstybės narės piliečio, sutuoktinio ar asmens, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, išlaikomi giminaičiai pagal tiesiąją aukštutinę liniją“¹⁵. Kaip matome, ES valstybės narės piliečio sutuoktinis, ar asmuo, su kuriuo sudaryta partnerystės sutartis (jie nebūtinai turi priklausyti vienai iš ES valstybių narių, aut. pastaba), bei nesukakę 21 metų išlaikytiniai ar išlaikomi giminaičiai (šiuo atveju reiktų įrodyti ir išlaikymo faktą) yra priskiriami ES valstybės narės piliečio šeimos nariams.

Tuo tarpu trečiosios šalies pilietis yra „asmuo, kuris nėra Sąjungos pilietis“¹⁶(pagal Sutarties 17str. 1d.). Visi asmenys nesantys vienos iš ES valstybių narių piliečiais, yra laikomi trečiosios šalies

¹¹ Rostek K., Davies G. The impact of Union citizenship on national citizenship policies. European integration online papers, 2006 // <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2006-005.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-10-02

¹² Ten pat

¹³ Europos Sąjungos sutartis (Maastrichto sutartis), 1992m. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32156; Prisijungimo laikas: 2009-10-17

¹⁴ Lisabonos sutartis, 2004m. spalio 29d. // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:LT:PDF>; Prisijungimo laikas: 2009-10-17

¹⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties // Valstybės Žinios, 2004, Nr.73-2539

¹⁶ 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva 2004/81/EB dėl teisės laikinai apsigyventi suteikimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kuriais buvo pasinaudota nelegalios imigracijos tikslais ir kurie bendradarbiauja su kompetentingomis institucijomis //

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0081:LT:HTML> ; Prisijungimo laikas: 2009-10-29

piliečiais. Jiems kaip ir sąjungos piliečiams yra būtina turėti trečiosios šalies pilietybę. Visi trečiųjų valstybių piliečiai gali būti skirstomi į:

- 1) Trečiųjų valstybių piliečius – ES piliečių sutuoktinius;
- 2) Trečiųjų valstybių, su kuriomis ES pasirašiusi Asociacijos sutartis, piliečius;
- 3) Trečiųjų valstybių piliečius, kurie yra ilgalaikiai gyventojai;
- 4) Trečiųjų valstybių piliečius, laikinai esančius šalyje.

1954m. Konvencijoje dėl asmenų be pilietybės statuso (įsigaliojo 1960m. birželio 6d.) „asmuo be pilietybės“ reiškia asmenį, kurio jokia valstybė pagal savo galiojančius įstatymus nelaiko piliečiu¹⁷. Kalbant apie asmenis be pilietybės ir jų teises bei laisves reguliuojančią Konvenciją dėl asmenų be pilietybės statuso, atskiros ES narės valstybės atskirai nusistato, kurių konvencijos straipsnių jos netaikys arba taikys tik iš dalies asmenims be pilietybės atsidūrusiems jų šalyje.

Apibendrinant „užsieniečio“ sąvoką galime teigti, kad įvairiuose tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės aktuose, jos reikšmė nesiskiria. Visi asmenys kurie nėra tam tikros valstybės piliečiai, o Sąjungos lygmeniu – ES piliečiai, yra laikomi užsieniečiais.

Kad nekiltų neaiškumų kalbant apie užsieniečius ir jų teisinę padėtį atskirose ES valstybėse, šiame darbe vartosime „ES valstybės narės piliečio“ sąvoką, kai kalbėsime apie asmenis turinčius vienos iš ES valstybės narės pilietybę, „Trečiosios šalies piliečio“ sąvoką, kai kalbėsime apie asmenis turinčius kitos nei ES valstybės narės pilietybę, t.y. trečiosios šalies pilietybę bei „asmens be pilietybės“ sąvoką, kai kalbėsime apie asmenis neturinčius visai jokios pilietybės. Nors pabėgėliai gavę prieglobstį užsienio valstybėje yra laikomi užsieniečiais, ir jų teisinė padėtis yra svarbi taip pat, tačiau magistro baigiamajame darbe jų teisinės padėties neaptarsime, nes tai atskira ir gana plati tema.

¹⁷ Konvencija dėl asmenų be pilietybės statuso, 1954m. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 59-1761

2. TARPTAUTINĖS IR KONSTITUCINĖS TEISĖS AKTAI, REGLAMENTUOJANTYS UŽSIENIEČIŲ TEISINĘ PADĖTĮ

2.1. Tarptautinės teisės aktai, reglamentuojantys užsieniečių teisinę padėtį

Užsieniečių teisinis statusas yra reglamentuojamas tarptautiniais teisės aktais bei atskirų valstybių vidaus įstatymais. Tarptautinėje teisėje nusistovėjo tam tikri papročiai, nustatantys valstybių elgesio su užsieniečiais standartus, tokie kaip užsieniečio teisė būti pripažintam teisinių santykių subjektu, užsieniečio teisė į humanišką elgesį, teisė kreiptis į teismą, teisė į gyvybės ar laisvės apsaugą ir kt.

1948m. gruodžio 10d. JTO paskelbė Visuotinę Žmogaus Teisių Deklaraciją, 1966m. buvo priimti Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas bei šio pakto 1966m. ir 1989m. fakultatyviniai protokolai - visi jie sudaro Tarptautinę žmogaus teisių chartiją.

Nors Chartijoje nėra tiesiogiai kalbama apie užsieniečius ir jų teises bei laisves, tačiau joje yra įtvirtinamos pagrindinės žmogaus teisės, kurios jam priklauso iš prigimties, yra neatimamos ir yra ginamos šios Chartijos pagrindu. „Vienas pagrindinių žmogaus teisių bruožų – jų visuotumas, universalumas, nedalumas, jos viena kitą sąlygoja, yra pagrįstos žmonių lygybės prieš įstatymus, lygiateisiškumo ir kitais principais.“¹⁸ Deklaracijos 2 str. teigiama, kad kiekvienas asmuo, nepriklausomai nuo jo rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turtinės, gimimo ar kitokios padėties, turi teisę naudotis deklaracijoje paskelbtomis teisėmis ir laisvėmis. Čia yra įtvirtinamos tokios svarbios teisės, kaip teisė į gyvybę, laisvę, asmens saugumą, yra draudžiama visų formų vergija, kankinimas, visi asmenys yra lygūs, draudžiama jų diskriminacija, visi turi teisę laisvai judėti ir apsigyventi bet kurioje valstybėje, kiekvienas turi teisę į pilietybę, į prieglobstį nuo persekiojimo, nuosavybę, taip pat minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisę į darbą, mokslą, poilsį, socialines garantijas ir t.t.

„Deklaracija nenustato jokios teisių viršenybės, joje nekalbama ir apie konkrečius teisių ribojimus, tačiau jos 29 straipsnyje numatyta, kad kiekvienas žmogus turi pareigų visuomenei; įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, kiekvienas žmogus negali patirti kitokių, nei įstatymo numatyti, ribojimų, kuriais vien siekiama garantuoti deramą kitų žmonių teisių ir laisvių pripažinimą ir pagarbą ir patenkinti teisingus moralės, viešosios tvarkos ir visuotinės gerovės reikalavimus demokratinėje visuomenėje.“¹⁹

¹⁸ Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje – Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004.P. 5

¹⁹ Ten pat P.12

Deklaracija yra tik rekomendacinio pobūdžio, tačiau jos poveikis yra labai svarbus. Jos principai yra įtvirtinti tiek tarptautiniuose aktuose, tiek ir atskirų valstybių vidaus teisėje. Galime teigti, kad visos teisės ir laisvės, kurios galioja visiems žmonėms, be abejojimo galioja ir užsieniečiams.

Kitas svarbus dokumentas buvo 1950m. lapkričio 4d. priimta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (bei vėliau priimti papildomi jos protokolai). Ši Konvencija yra tiesioginio veikimo sutartis, todėl jos nuostatas reikia įvesti į ją ratifikavusių šalių vidaus teisę. Konvencijoje yra įtvirtinamos tokios pat teisės ir laisvės kaip ir JTO deklaracijoje, kurios priklauso visiems žmonėms bendrai. Šias teises ir laisves, pagal prof. V. Vadapalą, galima suskirstyti į tokias grupes:

- a) „elementarios žmogaus teisės,
- b) teisė į laisvę,
- c) teisminės garantijos,
- d) privataus ir šeimos gyvenimo teisės,
- e) pagrindinės laisvės (sąžinės, minties, religijos),
- f) teisė į nuosavybę,
- g) kilnojimosi laisvė ir garantijos prieš savavališką išsiuntimą iš šalies.“²⁰

Konvencijos 16str. teigiama, kad „jokia 10, 11 ir 14 straipsnių nuostata negali būti laikoma kliūtimi Aukštosioms susitariančioms šalims apriboti užsieniečių politinę veiklą.“²¹ Vadinasi užsieniečiai būdami bet kurioje valstybėje turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų (10str.); turi teisę laisvai rengti taikius susirinkimus, jungtis į asociacijas, steigti ir stoti į profesines sąjungas (11str.); „naudojimasis šios Konvencijos pripažintomis teisėmis ir laisvėmis turi būti garantuojamas be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ir kitokių įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitokio statuso“²² (14str.).

Remiantis Konvencijos 7 Protokolo 1str. užsienietis, teisėtai gyvenantis valstybės teritorijoje, gali būti išsiųstas tik vykdant pagal įstatymą priimtą sprendimą. Užsieniečiui leidžiama pateikti argumentus, prieštaraujančius jo išsiuntimui; reikalauti, kad jo byla būtų peržiūrėta; dėl to reikalauti, kad būtų pristatytas kompetentingai institucijai arba tokios institucijos specialiai paskirtiems vienam ar keliems asmenims²³. Taigi šis Protokolo straipsnis įtvirtina užsieniečių teisę apskųsti jų išsiuntimą.

²⁰ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. - Vilnius: Eugrimas, 1998. P.254 - 262

²¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950m. lapkričio 4d. // Valstybės žinios, 1995, Nr.40-987

²² Ten pat

²³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr.11 su papildomais protokolais Nr.4, 6 ir 7 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintas teisės bei laisvės gina Europos Žmogaus Teisių Teismas. Kiekvienas fizinis asmuo ar asmenų grupė, nevyriausybinė organizacija, taip pat ir užsieniečiai, manantys, kad jų teisės buvo pažeistos, gali paduoti teismui individualią peticiją.

Taigi Europos žmogaus teisių konvencija yra „tarptautinė sutartis, sukurianti pareigas tik jos dalyvėms. Joje numatytų teisių ir laisvių kolektyvinis įgyvendinimas byloja apie ypatingą Konvencijos išskirtinumą“²⁴.

Apibendrinant, galime teigti, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija įtvirtina pačias svarbiausias žmogaus teises ir laisves, bei jų apsaugos mechanizmą, t.y. dėl pažeistų teisių galimybę kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą.

Ne ką mažesnės reikšmės yra Europos socialinė chartija (1961m.), kuri garantuoja socialines teises. Ši chartija papildo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kur socialinės teisės nėra reglamentuotos. 1996m. buvo priimta nauja socialinė chartija – Europos socialinė chartija (pataisyta) (įsigaliojo 1999m. liepos 1d.), kuri reglamentuoja daugiau socialinių teisių. Kiekviena valstybė gali pasirinkti, kurią chartiją ratifikuoti, nes jos galioja abi, be to, ratifikuodama chartiją, valstybė gali prisiimti ne visus įsipareigojimus esančius joje.

„Europos socialinė chartija garantuoja pagrindines teises, susijusias su darbu, sveikata, socialine apsauga, aprūpinimu būstu, nediskriminavimu darbo santykiuose, profesiniu rengimu ir kitais svarbiais žmogaus gyvenimo aspektais, arba teises, susijusias su darbo sąlygomis ir socialine sanglauda.“²⁵

Chartijos 12 str. ir 13 str. minimos teisės į socialinę apsauga bei socialinę paramą ir medicinos pagalbą taikomos ne tik tų šalių piliečiams, bet ir užsieniečiams, tik su sąlyga, kad jie teisėtai gyvena ir dirba tų šalių teritorijoje.

Chartijos 18str. įtvirtinta teisė dirbti mokamą darbą kitų šalių teritorijoje. Šalys pasirašiusios šią Chartiją, ne tik įsipareigoja taikyti galiojančias taisykles vadovaudamosi liberalumo dvasia (18 str. 1d.), bet ir „supaprastinti esamus formalumus ir sumažinti ar panaikinti žyminius mokesčius arba kitas rinkliavas, kurias moka darbuotojai užsieniečiai ar jų darbdaviai“²⁶ bei „individualiai ar kolektyviai liberalizuoti taisykles, reglamentuojančias darbuotojų užsieniečių darbą“²⁷. Kaip matome šiame straipsnyje, kalbama apie užsieniečių įsidarbinimo kitoje šalyje formalumų sumažinimą, tam tikrų žyminių mokesčių panaikinimą ne tik užsieniečiams bet ir juos įdarbinusiems asmenims bei taisyklių liberalizavimą, taikomą dirbantiems užsieniečiams.

²⁴ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000.P. 33

²⁵ Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje – Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004.P.40

²⁶ Europos socialinė chartija (pataisyta), 1961m. // Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704

²⁷ Ten pat

Kitas svarbus Chartijos straipsnis, reglamentuojantis darbuotojų imigrantų, užsieniečių, ir jų šeimų teisę į apsaugą ir paramą (19str.). Čia teigiama, kad šalys įsipareigoja užsieniečiams ir jų šeimoms teikti informaciją apie imigraciją ir emigraciją, taip pat imtis priemonių, kurios palengvintų šiems asmenims išvykti iš savo šalies, persikelti ir įsikurti naujoje šalyje, suteikti tokias pačias garantijas atlyginimo, įsidarbinimo, darbo sąlygų, narystės profesinėse sąjungose, būsto įsigijimo kaip ir savo šalies piliečiams. Taip pat „garantuoti tokiems darbuotojams, teisėtai esantiems jų teritorijose, ne mažiau palankią padėtį už tą, kuria naudojasi jų pačių piliečiai mokesčių, rinkliavų ar draudimo įmokų, kuriuos moka dirbantys asmenys, atžvilgiu“²⁸. Kitas svarbus aspektas, kiek įmanoma padėti susijungti darbuotojo užsieniečio, kuriam leista įsikurti toje teritorijoje, šeimai, garantuoti teisingą teisminį nagrinėjimą, kalbos mokymąsi ir kitas teises. Chartijoje „darbuotojo užsieniečio šeima“ yra suprantama, kaip darbuotojo sutuoktinis ir nevedę vaikai, kai šie priimančioje valstybėje yra laikomi nepilnamečiais ir yra darbuotojo migranto išlaikomi.

Chartijoje teigiama, kad kiekviena valstybė asmenims be pilietybės (kurie apibūdinti 1954m. Niujorko konvencijoje Dėl asmenų be pilietybės statuso), suteikia kuo palankesnę padėtį ir visada ne mažiau palankią už numatytąją pagal įsipareigojimus, kuriuos kiekviena valstybė yra priėmusi pagal minėtą Konvenciją ir pagal kitus galiojančius tarptautinius susitarimus, kurie taikomi asmenims be pilietybės.

JTO Generalinės asamblėjos „Asmenų nesančių piliečiais šalies, kurioje jie gyvena, teisių deklaracijoje“ pateikiama ne tik „užsieniečio“ sąvoka, bet ir išvardijamos pagrindinės jo teisės ir laisvės, tokios kaip draudimas diskriminuoti dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių įsitikinimų, socialinės kilmės, turtinės ar gimimo padėties. Kaip žinome, tarptautinė teisė nereguliuoja užsieniečių atvykimo ar išvykimo į tam tikrą valstybę taisyklių, kiekviena valstybė šias taisykles nusistato pati. Deklaracijos 2str.teigiama, kad „niekas šioje Deklaracijoje negali būti aiškinama taip, kad įteisintų bet kurio užsieniečio neteisėtą atvykimą arba buvimą, ar jokia jos nuostata negali būti aiškinama, kaip apribojanti bet kurios valstybės teisę priimti įstatymus ir taisykles, liečiančias užsieniečių atvykimą ir jų buvimo sąlygas bei tvarką, ar nustatyti skirtumus tarp piliečių ir užsieniečių. Tačiau šie įstatymai ir taisyklės neturi prieštarauti šios valstybės tarptautiniams įsipareigojimams, įskaitant įsipareigojimus žmogaus teisių srityje“²⁹.

Taip pat deklaracija įtvirtina tokias teises, kaip teisę į gyvybę ir asmens neliečiamybę, teisę į asmeninį ir šeimos gyvenimą, minties, sąžinės, įsitikinimų laisvę, savavališko arešto ir suėmimo draudimą, lygiateisiškumą prieš teismą, saugias ir sveikas darbo sąlygas, teisę į teisingą darbo užmokestį, lygų apmokėjimą už lygų darbą, teisę stoti į profesines sąjungas, teisę į sveikatos apsaugą,

²⁸ Europos socialinė chartija (pataisyta), 1961m. // Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704

²⁹ Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. gruodžio 13 d. „Asmenų, nesančių piliečiais šalies, kurioje jie gyvena, teisių deklaracija“ // <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/478/51/IMG/NR047851.pdf?OpenElement>;Prisijungimo laikas: 2009-10-03

medicininį ar socialinį aptarnavimą, mokslą, poilsį ir kt. Kaip matome čia yra įtvirtinamos visos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės. Labai svarbu, kad Deklaracijoje minima teisė užsieniečiui išlaikyti savo kalbą, kultūrą ir tradicijas kitoje šalyje, taip pat teisė pervesti į užsienį pajamas, santaupas ar kitas pinigines lėšas. Užsienietis, būdamas svečioje šalyje, turi teisę bet kuriuo metu susisiekti su savo pilietybės valstybės konsulatu ar diplomatine atstovybe, o jei jų buvimo šalyje nėra, - su kitos valstybės, kuriai patikėta ginti jo pilietybės valstybės interesus buvimo valstybėje, konsulatu ar diplomatine atstovybe.

Apibendrinant galime teigti, kad Deklaracija užsieniečiams įtvirtina visas pagrindines teises ir laisves, kurios buvo paminėtos Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje bei Europos žmogaus teisių konvencijoje ir įpareigoja visas šalis, priėmusias šią deklaraciją, užtikrinti visų užsieniečių, esančių jų teritorijoje, ne diskriminaciją, bei suteikti tokias pačias teises ir laisves, kaip ir savos šalies piliečiams.

1954m. buvo priimta JTO Konvencija dėl asmenų be pilietybės statuso, kurioje buvo pateikta „asmens be pilietybės“ sąvoka, bei išvardintos pagrindinės teisės ir pareigos, taikomos asmenims be pilietybės. Konvencijos 2str. teigia, kad „kiekvienas asmuo be pilietybės šaliai, kurioje jis atsiduria, turi įsipareigojimų, dėl kurių jis visų pirma privalo paisyti jos įstatymų ir kitų teisės aktų, taip pat priemonių, kurių imamasi viešėjai tvarkai palaikyti“³⁰. Tačiau ne vien tik asmenys be pilietybės turi įsipareigojimų būdami valstybėje, taikančioje Konvencijos nuostatas, bet ir pati valstybė įsipareigoja nediskriminuoti asmens be pilietybės dėl rasės, religijos ar kilmės šalies, sudaryti palankias sąlygas jiems laisvai išpažinti savo religiją ir religijos mokyti savo vaikus, taip pat jiems yra suteikiama teisė kreiptis į teismą.

Teisės dirbti samdomą darbą, savarankiškai verstis žemės ūkiu, pramone, amatais ir prekyba bei kurti prekybos ir pramonės bendroves, įsigyti kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, steigti profesines sąjungas ir būti jų nariais, teisė į mokslą, išskyrus pradžios mokslą, pasirinkti gyvenamąją vietą bei teisė laisvai judėti – visoms šioms teisėms valstybės nustato kuo palankesnę režimą ir kiekvienu atveju ne mažiau palankų nei režimas, kuris paprastai nustatomas užsieniečiams tomis pačiomis aplinkybėmis.

Teisėms į pradžios mokslą, vyriausybės paramą, teisingą atlygį už darbą, socialinę apsaugą ir kt. nustato tokį patį režimą kaip ir piliečiams. Kaip matome iš konvencijos nuostatų, asmenims be pilietybės atskiroms teisėms galioja du režimai, t.y. toks pats teisinis režimas kaip ir valstybės piliečiams bei režimas, kuris yra taikomas užsieniečiams, esantiems valstybės teritorijoje.

1992m. vasario 5d. buvo priimta Konvencija dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime. Šią konvenciją pasirašiusios Europos Tarybos valstybės narės pripažino, kad nuolat šalyje gyvenantys užsieniečiai, turi tokias pačias pareigas kaip ir šalies piliečiai, tai pat kad

³⁰ Konvencija dėl asmenų be pilietybės statuso, 1954m. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 59-1761

užsieniečiai aktyviai dalyvauja vietos žmonių gyvenime ir jų gerovės plėtroje bei kad būtina palengvinti užsieniečių integraciją į vietos bendruomenę ypač plečiant jų galimybes dalyvauti vietos viešajame gyvenime. Valstybės įsipareigojo nuolat šalyje gyvenantiems užsieniečiams garantuoti šias teises:

- 1) laisvę reikšti savo įsitikinimus; ši teisė apima laisvę turėti savo įsitikinimus, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, kurių neriboja valdžios institucijos ir valstybių sienos. Šis straipsnis netrukdo valstybėms reikalauti, kad transliavimo, televizijos ar kino įmonės turėtų licencijas;
- 2) laisvę rinktis į taikius susirinkimus ir jungtis į asociacijas, įskaitant laisvę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, siekiant apsaugoti savo interesus. Teisė į asociacijų laisvę reiškia nuolat šalyje gyvenančių užsieniečių teisę steigti savo vietos asociacijas, kurių tikslas yra tarpusavio pagalba, kultūrinio identiškumo puoselėjimas ir savo interesų, susijusių su dalykais, kurie priklauso vietos valdžios institucijų kompetencijai, apsauga, ir teisę įstoti į bet kokią asociaciją.³¹

Taip pat Konvencijoje teigiama, kad kiekviena šalis, stengiasi užtikrinti, kad jos teritorijoje gyvenantys užsieniečiai būtų nuolat įtraukiami į viešus tyrimus, planavimo procedūras ir kito pobūdžio konsultacijas dėl vietos reikalų.

Čia taip pat minima, kad šalys įsipareigoja, užsieniečiams sudaryti sąlygas, kad šie galėtų pareikšti savo nuomonę ir pageidavimus, iškelti jiems rūpimus klausimus dėl dalykų, kurie daro poveikį vietos gyvenime, taip pat suteikti teisę užsieniečiams dalyvauti rinkimuose į vietos valdžios institucijas bei būti išrinktiems į jas.

Kitas labai svarbus dalykas yra, kad šalys stengiasi užtikrinti, kad nuolat šalyje gyvenantys užsieniečiai galėtų gauti informaciją apie savo teises ir pareigas, susijusias su vietos viršuoju gyvenimu.

Tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, kilus karui ar iškilus kitai grėsmei, teisės suteiktos užsieniečiams, gali būti apribojamos.

Apibendrinant būtina pažymėti, kad Konvencija, priimta vadovaujantis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis, įtvirtino nuolat šalyje gyvenančių užsieniečių integravimą į šalies vietos bendruomenę, taip pat suteikė galimybes dalyvauti viešajame bendruomenės gyvenime bei viešųjų reikalų sprendimo procese.

1957m. pasirašytos Romos sutartys (atskirai žinomos kaip Europos ekonominės bendrijos ir Europos atominės energijos bendrijos sutartys), kurios įtvirtino laisvą asmenų, kapitalo, prekių ir paslaugų judėjimą ES valstybėse narėse. Kad pasinaudotų savo teise į laisvą asmenų judėjimą, asmuo

³¹ Konvencija dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime, 1992m. vasario 5d. // <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Lithuanian/144-Lithuanian.pdf>; Prisijungimo laikas:2009-10-17

turėjo būti vienos iš valstybės narės pilietis, be to užsiimti ekonomine veikla būdamas darbuotoju, savarankiškai dirbančiu asmeniu ar paslaugų teikėju arba gavėju. Visi kiti asmenys, kurie neturėjo valstybės narės pilietybės, trečiųjų šalių piliečiai, šia teise pasinaudoti negalėjo.

Sutarties 48str. įtvirtintas laisvas asmenų judėjimas reiškė, kad „įdarbinimo, darbo užmokesčio ir kitų darbo bei įdarbinimo sąlygų atžvilgiu panaikinama bet kokia valstybių narių darbuotojų diskriminacija dėl pilietybės. Ji suteikė teisę priimti faktiškai pateiktus pasiūlymus įsidarbinti bei šiuo tikslu laisvai judėti valstybių narių teritorijoje, teisę apsigyventi bet kurioje valstybėje narėje siekiant dirbti pagal tos valstybės piliečių įsidarbinimą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus bei laikantis Komisijos įgyvendinimo reglamentuose nustatytų sąlygų, pasilikti gyventi valstybės narės teritorijoje pasibaigus darbo laikui joje“³². Tačiau nuostatos dėl laisvo darbo jėgos judėjimo netaikomos tarnybai valstybiniame sektoriuje.

Laivo asmenų judėjimo teisė reguliuoja tik ES valstybių narių piliečių judėjimą Sąjungos teritorijoje, todėl visus klausimus susijusius su trečiųjų valstybių piliečiais sprendžia pačios valstybės. „Nors Bendrijos teisė suteikia ES piliečiams teisę laisvai judėti, imigraciją reglamentuojantys nacionaliniai teisės aktai nustato, kokiomis sąlygomis trečiųjų šalių piliečiai gali atvykti į valstybę narę, patekti į jos darbo rinką, susijungti su savo šeimomis ir natūralizuotis“³³.

Pavyzdžiui, Bendrijos teisė suteikia teisę trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra judėjimo laisve besinaudojančių piliečių šeimos nariai, lydėti į kitą valstybę narę vykstantį asmenį bei pasinaudoti teise apsigyventi valstybėje narėje. Tai pat Bendrijos teisė leidžia kitose valstybėse narėse paslaugas teikiančioms įmonėms naudotis savo darbuotojais, kurie yra trečiųjų šalių piliečiai.

Sutarties 52 str. yra įtvirtinta įsisteigimo teisė. Ši teisė kaip asmenų judėjimo laisvės dalis garantuoja „savarankiškai dirbančiųjų ir bendrovių galimybę laisvai įsisteigti Europos Sąjungos valstybių teritorijoje, t.y. užtikrina jiems teisę laisvai pasirinkti savo buvimo ir veikimo vietą Europos Bendrijoje“³⁴. Įsisteigimo laisvė (kalbant apie fizinius asmenis) yra suprantama kaip tam tikros savarankiškos veiklos pradėjimas ar vykdymas. Tai yra, kad kiekvienas ES valstybės narės pilietis gali atvykti į bet kuria ES šalį ir pradėti verstis tam tikra veikla (pirminis įsisteigimas) arba versdamasis tam tikra veikla vienoje valstybėje, asmuo gali kartu pradėti vykdyti tokią pačią veiklą ir kitoje valstybėje (antrinis įsisteigimas). Europos Teisingumo Teismas aiškindamas šia teisę, savo sprendime konstatavo, kad „ES valstybė negali reikalauti iš užsiimančio profesine veikla asmens, kad jis Europos Bendrijų teritorijoje būtų tik vieną kartą įsisteigęs“³⁵.

³² Romos sutartis, 1957m. // <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>; Prisijungimo laikas: 2009-10-17

³³ Barnard C. Europos Sąjungos materialinė teisė. Keturios laisvės. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 283

³⁴ Žaldauskaitė – Žalimienė S. Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė. Vilnius: Rosma, 2002. P. VIII

³⁵ ETT bylos Inasti (Institut National d'Assurances Sociales pour Travailleurs Indépendants) v Hans Kemmler, C – 53/95 sprendimas

Kiekvienas asmuo atvykdamas į ES valstybę turi teisę pradėti vykdyti tam tikrą veiklą, už tą veiklą gauti pajamas. Todėl šią teisę galime traktuoti kaip asmens teisę ekonomine prasme integruotis naujoje valstybėje, nes įsiteigimo laisvė apima tik tas veiklas, kurios teikia tam tikras pajamas asmeniui.

Kitas svarbus teisės aktas yra Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo (1985m.). Šengeno sutartis leido panaikinti Šengeno valstybių narių vidaus sienų kontrolę, nustatė bendrąsias išorės sienų kontrolės taisykles, bendrąją vizų politiką ir įvedė papildomas priemones, leidžiančias tam tikrais atvejais taikyti vidaus sienų kontrolės procedūras.

Ši Konvencija nustatė sąlygas dėl užsieniečių atvykimo, išvykimo, judėjimo valstybėse narėse sąlygas. Tuo tarpu visi ES piliečiai turi vienodas teises keliauti be kelionės ir tapatybės dokumentų, be sienų ir pasienio kontrolės, bet kiekviena valstybė narė, vadovaudamasi nacionaliniais teisės aktais, gali patikrinti tokių piliečių asmens tapatybę. ES piliečio teisė keliauti gali būti apribota tik viešosios tvarkos, visuomenės saugos ar visuomenės sveikatos sumetimais.

Šengeno konvencijos 5str. nustatoma užsieniečių atvykimo ir buvimo valstybėje narėje sąlygos. „Užsieniečiai į Susitariančiųjų Šalių teritorijas gali atvykti ir ten būti ne ilgiau kaip tris mėnesius, jeigu jie atitinka šias sąlygas:

- 1) jie turi galiojantį dokumentą ar dokumentus, leidžiančius jiems kirsti sieną, kaip yra numatęs Vykdomasis komitetas;
- 2) jei reikia, turi galiojančią vizą;
- 3) prireikus pateikia dokumentus, pagrindžiančius numatyto buvimo tikslą bei sąlygas ir tai, kad jie turi pakankamai lėšų pragyvenimui tiek numatyto buvimo laikotarpiu, tiek ir grįžimui į kilmės šalį arba vykimui tranzitu į trečiąją valstybę, į kurią, kaip yra įsitikinę, jie būtų įleisti arba kurioje gali teisėtai gauti tokių lėšų;
- 4) jie nėra užsieniečiai, kuriems pagal duotą perspėjimą draudžiama įvažiuoti ;
- 5) jie nelaikomi keliančiais grėsmę bet kurios iš Susitariančiųjų Šalių viešajai tvarkai, nacionaliniam saugumui ar tarptautiniams santykiams.³⁶

Užsieniečiai, kurie turi vienos iš Sąjungos valstybės išduotus leidimus gyventi ar pakartotinio atvykimo visas, arba šiuos abu dokumentus, leidžiama atvykti tranzito tikslu, jei tik jų pavardės nėra įtrauktos į nepageidaujamų asmenų sąrašą, kuriems draudžiama atvykti.

Šengeno susitarimo valstybės vykdo bendrą vizų politiką. Šengene yra naudojama bendra viza. Vizos yra išduodamos tiems užsieniečiams, kurie atitinka jau anksčiau minėto 5str. atvykimo sąlygas.

³⁶ „Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 1985m. birželio 14d. sudaryto tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių, dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40992&p_query=&p_tr2=2; Prisijungimo laikas: 2009-11-03

Visi užsieniečiai, kurie turi vizas ir yra teisėtai atvykę valstybės narės teritoriją, vizų galiojimo laikotarpiu gali laisvai keliauti po visas valstybes, Šengeno susitarimo nares.

Trečiųjų šalių piliečiai gali atvykti, judėti Šengeno sutarties šalių narių teritorijose ne ilgiau nei tris mėnesius, o tie kurie ketina būti ilgiau nei tris mėnesius, privalo gauti ilgalaikę nacionalinę šalies vizą arba leidimą gyventi. Nacionalinių vizų ir leidimų gyventi gavimo sąlygas nustato nacionaliniai teisės aktai.

Pagal Konvencijos 22str. 1d. „Užsieniečiai, teisėtai atvykę į vienos iš Susitariančiųjų Šalių teritoriją, privalo pagal kiekvienos Susitariančiosios Šalies nustatytas sąlygas pranešti tos Susitariančiosios Šalies, į kurią atvyko, kompetentingoms institucijoms. Tokie užsieniečiai Susitariančiosios Šalies, į kurią jie atvyko, nuožiūra gali pranešti atvykimo metu arba per tris darbo dienas nuo atvykimo dienos.“³⁷

Apibendrinant, galime teigti, tarptautiniu lygiu užsieniečių teisės yra įtvirtintos tarptautinės teisės aktuose, kuriuos pasirašo valstybės, priimdamos tam tikrus įsipareigojimus, ginti bei globoti asmenis, atvykusius iš užsienio šalių. Tarptautinės teisės šaltiniai neturi privalomojo pobūdžio. Europos Sąjungos tiek pirminiai teik antriniai teisės aktai vaidina labai svarbų vaidmenį. Jie arba veikia tiesiogiai arba yra ratifikuojami valstybių narių ir tokių būdu yra įtraukiami į nacionalinę teisės sistemą. Kiekviena valstybė įpareigojama savarankiškai atsižvelgti į tarptautinės teisės normas, konkrečiau jose išdėstytas nuostatas, ir savo nacionalinėje teisėje pritaikyti tas normas, sprendžiant užsieniečių teisinio statuso klausimus.

2.2. Konstitucinės teisės aktai, reglamentuojantys užsieniečių teisinę padėtį

Be tarptautinės teisės šaltinių užsieniečių teisinę padėtį reguliuoja ir atskirų valstybių nacionaliniai teisės šaltiniai.

Pagrindiniai rašytiniai Vokietijos teisės šaltiniai yra konstitucija, įstatymai, įstatymo galią turintys teisės aktai. Prie nerašytinių teisės šaltinių yra priskiriami tarptautinėje teisėje, paprotinėje teisėje ir precedentų teisėje numatyti principai.

Vokietijos Konstitucija, dar kitaip vadinama Pagrindinis Įstatymas (vok. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland – GG) buvo priimta 1949m. Bonoje. Vokietija yra federacinė respublika, kuri susideda iš 16 federacinių vienetų – žemių, kurių kiekviena turi savo atskiras konstitucijas. Tačiau

³⁷ „Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 1985m. birželio 14d. sudaryto tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių, dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40992&p_query=&p_tr2=2;
Prisijungimo laikas: 2009-11-03

esant bet kokiems teisiniams prieštaravimams, Pagrindinis Įstatymas turi viršenybę už bet kokios žemės konstituciją.

Pagrindinio Įstatymo normos nustato šalies valdymo modelį, viešosios valdžios organizavimo ir funkcionavimo santykius, visuomeninius santykius ir kitus svarbius klausimus. Didelis dėmesys yra skiriamas žmogaus teisėms ir laisvėms. Įstatymo 1str. skelbiama, kad žmogus yra pagrindinė valstybės figūra, jo orumas yra neliečiamas, o valdžios pareiga yra jį gerbti ir saugoti. Žmogaus teisės yra prigimtines ir neliečiamas, jas saugo valstybė. Konstitucijoje deklaruojama asmens, tikėjimo, sąžinės, nuomonės reiškimo lygiateisiškumas, teisė stoti į sąjungas, steigti asociacijas, santuokos ir šeimos apsaugos garantijos, vaikų teisių apsauga ir kt. Įstatymo 25str. teigiama, kad bendrieji tarptautiniai teisės principai yra federacinės teisės sudedamoji dalis, jie yra viršesni už įstatymus ir sukuria Vokietijos Federacinės Respublikos teritorijos gyventojų teises ir pareigas.³⁸ Remiantis tarptautinės teisės principais, vykdoma ne tik šalies piliečių, bet ir užsieniečių teisinė apsauga.

Pagrindinio Įstatymo 16a str. 3d. skelbiama, kad kiekvienas užsienietis, kuris yra persekiojamas dėl politinių priežasčių, gali pasinaudoti prieglobsčio teise.

Daugiau Vokietijos Pagrindiniame Įstatyme nėra rašoma apie užsieniečių teisinės padėties reguliavimą, tačiau 2005m. įsigaliojęs naujas „Imigracijos įstatymas“, 2008m. „Teisės gyventi šalyje įstatymas, (Aufenthaltsg), nustatė tam tikras užsieniečių teisinės padėties reguliavimo taisykles (pavyzdžiui, dėl užsieniečių atvykimo, įsidarbinimo, leidimų gyventi suteikimo ir pan.). 2004m. „Laisvo judėjimo ES įstatymas“ (Freizügigkeits G/EU) nustatė specialią tvarką ES piliečiams bei jų šeimos nariams dėl jų atvykimo, išvykimo ir apsigyvenimo šalyje. 2004m. „Įdarbinimo reglamentas“ (BeschäftigungsVO) ir 1998m. „Leidimo dirbti reglamentas“ (ArbeitsgenehmigungsVO) nustatė įdarbinimo taisykles užsieniečiams Vokietijoje. 2004m. „Socialinės apsaugos teisės kodeksas“ (Socialgesetzbuch) įtvirtino nuostatas dėl užsieniečių socialinės apsaugos.

Vokietijos federaliniai įstatymai taip pat reglamentuoja klausimus dėl užsieniečių, migrantų teisinio statuso. Federalinės vyriausybės potvarkiai (vadinamieji „teisės aktų leidybos nurodymai“) reguliuoja klausimus, pavyzdžiui dėl migrantų patekimo į Vokietijos darbo rinką.³⁹

Danija nustatė tam tikras taisykles dėl užsieniečių – migrantų teisinės padėties (pavyzdžiui integracijos į visuomenę, prieglobsčio suteikimo, natūralizacijos, socialinės apsaugos, šeimos susijungimo ir kt.). Užsieniečių statuso reguliavimas yra sistema, kurią sudaro Danijos nacionaliniai teisės aktai (2005m. „Užsieniečių įstatymas“ (Aliens (Consolidation) Act), 2005m. „Užsieniečių įvažiavimo tvarkos įstatymas“ (Executive Order on Aliens' Access to Denmark (Aliens Order)), 2005m. „Užsieniečių integracijos įstatymas“ (Consolidation of the Act on Integration of Aliens in

³⁸ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas //

http://www.bundestag.de/dokumente/rechtsgrundlagen/gg_pdf.pdf; Prisijungimo laikas: 2009-11-20

³⁹ Tikhomirow Y.A. The legal position of migrants. Electronic Journal of Comparative Law, vol.11.3 (December 2007)// <http://www.ejcl.org/113/article113-27.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-09-25

Denmark) ir kt.) taip pat ir tarptautiniai ir ES teisės aktai. 1953m. po pakeitimų buvo priimta nauja Danijos Konstitucija (Danmarks Riges Grundlov). Kaip ir kitose konstitucijose, čia yra įtvirtinama valdymo forma, politinių institucijų sistema, piliečių teisės ir laisvės bei kt.

Danijos Konstitucija neįtvirtina specialių normų dėl tarptautinės teisės normų taikymo vidaus teisėje. Tarptautinė teisė, nesvarbu paprotinė ar tarptautinės sutartys – autonomiškai nėra laikoma Danijos vidaus teisės sudedamąja dalimi, o turi būti transformuota į vidaus teisę įstatymu ar administraciniu reglamentu.⁴⁰

Konstitucijos 44str. įtvirtina, kad užsieniečiui gali būti suteikiama pilietybė, ir užsienietis gali tapti nekilnojamojo turto savininku tik pagal Įstatymą⁴¹. Čia konkrečiai nenurodoma, pagal kokį ar kokius įstatymus yra reguliuojamas šis Konstitucijos straipsnis, tačiau pagal Danijos teisinę sistemą visus klausimus, susijusius su užsieniečių teisiniu statusu, reguliuoja anksčiau išvardinti įstatymai.

Švedijos Konstituciją sudaro keturi konstituciniai teisės aktai: 1974m. Valdymo aktas (Regeringsformen), 1810m. Aktas apie sosto paveldėjimą (Successionsordningen), 1949m. Spaudos laisvės Aktas (Tryckfrihetsförordningen) ir 1991m. Pagrindinis įstatymas dėl žodžio laisvės (Yttrandefrihetsgrundlagen). Tai yra nekodifikuota rašytinė konstitucija.

Švedijos Konstitucija nenumato jokių specialių nuostatų dėl į vidaus teisę perkeltų tarptautinių sutarčių, reguliuojančių užsieniečių teisinę padėtį ir kitų, teisinio statuso, tačiau galime manyti, kad jie turi aukštesnę galią nei paprasti šalies įstatymai.

Konstitucijos Pagrindinių teisių ir laisvių skyriaus 20str. įtvirtinamos tokios užsieniečių teisės ir laisvės, kurios galioja ir Švedijos piliečiams: asmens duomenų apsaugos teisė, draudimas taikyti mirties bausmę, fizinės bausmės, kankinti, draudimas diskriminuoti dėl odos spalvos, rasės, kilmės ar lyties, žodžio laisvė, laisvė jungtis į asociacijas, teisė į teisingą bylos nagrinėjimą teisme ir kt.⁴²

Kaip matome, užsieniečiams yra suteikiamos tokios pačios teisės kaip ir valstybės piliečiams, nebent teisės normos ar kiti įstatymai nustato kitaip. Plačiau užsieniečių teisinę padėtį reguliuoja 2005m. „Užsieniečių įstatymas“, „Švedijos pilietybės įstatymas“ bei kiti įstatymai.

1937m. Airijos Konstitucija⁴³ (Bunreacht na hÉireann) yra pagrindinis valstybės įstatymas, kuriame yra nustatomas valstybės institucinis ir valdymo aparatas, valdžių padalijimas, taip pat apibrėžiamos pagrindinės teisės ir laisvės ir kt.

Airija laikoma griežta tradicine dualistine valstybe, kurioje jokia tarptautine sutartimi negalima remtis vidaus teismuose iki to laiko, kol tos sutarties nuostatos nėra transformuotos į vidaus teisę. Tarptautinės sutartys Airijos vidaus teisėje įgauna teisinę galią įvairiais būdais. Šios šalies įstojimas į Europos Sąjungą inicijavo tam tikrus konstitucinius pakeitimus, pabrėžiant, kad Europos Sąjungos

⁴⁰ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000.P. 92

⁴¹ Denmark – Constitution // <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/da00000.html>; Prisijungimo laikas: 2009-11-20

⁴² Sweden – Constitution // <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/sw00000.html>; Prisijungimo laikas: 2009-11-20

⁴³ Ireland – Constitution // <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/ei00000.html>; Prisijungimo laikas: 2009-11-20

teisė, apibrėžiama kaip tarptautinės teisės nauja teisinė tvarka, yra aukštesnė už bet kokią ankstesnę vidaus teisę.⁴⁴

Konstitucija tiesiogiai nereguliuoja užsieniečių teisinės padėties. Detaliau užsieniečių teisinę padėtį reguliuoja 2007m. „Imigracijos, gyvenimo ir apsaugos įstatymas“ ir kiti šalies įstatymai.

1983m. Nyderlandų Karalystės Konstitucijos⁴⁵ (Nederlandsche Grondwetten) 93 str. numatyta, kad „tarptautinės sutartys bei tarptautinių organizacijų sprendimai, kurių turinys yra kiekvienam privalomas, turo privalomą galią nuo jų paskelbimo momento“⁴⁶.

Nyderlandų Karalystės Konstitucija suteikia viršenybę self-executing (visiems privalomas) pobūdžio tarptautinėms sutartims vidaus aktų, kurie joms prieštarauja neatsižvelgiant į tai, priimti jie anksčiau ar vėliau, ir ar šie aktai turi paprasto ar konstitucinio įstatymo galią, atžvilgiu.⁴⁷

Konstitucija neįtvirtina užsieniečių teisinės padėties reguliavimo, o jos 2str. teigiama, kad visus klausimus susijusius su užsieniečių įvažiavimu ir išsiuntimu reguliuoja Parlamento įstatymas. Užsieniečių teisinė padėtis yra įtvirtinta ir 2000m. „Užsieniečių įstatyme“.

1992m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje skelbiama, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisės sistemos dalis. „Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad tarptautinių sutarčių ratifikavimas padaro jų nuostatas tiesiogiai taikomas Lietuvos teisės sistemoje.“⁴⁸ Lietuvos Konstitucijoje įtvirtinta šalies valdymo forma, valdžių padalijimas, platus žmogaus teisių katalogas, politinė sistema ir kiti esminiai dalykai.

Užsieniečiai Lietuvos Respublikoje turi tas teises ir laisves, kurias numato Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinės sutartys, Lietuvos Respublikos įstatymai ir Europos Sąjungos teisės aktai. Užsieniečiai Lietuvos Respublikoje yra lygūs pagal įstatymus, neatsižvelgiant į jų lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras. Esantys Lietuvos Respublikoje, užsieniečiai privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų. Reglamentuojant žmogaus teises Konstitucijoje vartojami tokie terminai kaip pilietis, žmogus, asmuo, lietuvis, tačiau apie užsieniečius neužsimenama. LR Konstitucinis Teismas išvadoje „Dėl Europos žmogaus teisių konvencijos atitikimo Konstitucijos nuostatoms“ yra išaiškinęs, kad piliečio samprata Konstitucijoje turi būti suprantama plačiau, t. y. apimti ir užsieniečius, ir asmenis be pilietybės. Kiekvienas asmuo, teisėtai esantis kokios nors valstybės teritorijoje, turi teisę joje laisvai judėti ir laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą. Konstitucijos 32 straipsnio pirmojoje dalyje skelbiama, kad "pilietis gali laisvai kilnotis ir pasirinkti vietą Lietuvoje, gali laisvai

⁴⁴ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000.P. 106-107

⁴⁵ Netherlands – Constitution // <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/nl00000.html>; Prisijungimo laikas: 2009-10-29

⁴⁶ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000.P.74

⁴⁷ Ten pat P.75

⁴⁸ Ten pat P. 134

išvykti iš Lietuvos". LR Konstitucijoje vartojamos tokios sąvokos kaip "asmuo", "žmogus", "piliėtis". Straipsnių, kuriuose vartojamos šios sąvokos, analizė leidžia teigti, kad jos nėra sinonimai ir turi tam tikrą teisinę prasmę. Pavyzdžiui, sąvokos "žmogus" ir "asmuo" vartojamos Konstitucijos 22, 24, 25 ir 26 straipsniuose, kuriuose yra numatytos universalios žmogaus (ir valstybės piliečio, ir užsieniečio, ir asmens be pilietybės) teisės ar laisvės...⁴⁹ O sąvoka „piliėtis“ vartojama tik tuose Konstitucijos straipsniuose, kuriuose numatytos specifinės teisės, siejamos su asmens ir Lietuvos valstybės santykiu.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje užsieniečių teisinė padėtis nėra plačiau įtvirtinama. Tik 48str. konkrečiai užsimenama apie užsieniečių teisę į darbą, „užsieniečių darbą Lietuvos Respublikoje reguliuoja įstatymas“⁵⁰. Pagrindinis įstatymas reguliuojantis užsieniečių teisinę padėtį yra 2004m. „Įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties“. Kiti įstatymai reguliuojantys užsieniečių teisinę padėtį yra LR Pilietybės įstatymas, LR Darbo kodeksas, LR Sveikatos draudimo įstatymas“, LR Socialinių paslaugų įstatymas ir kiti įstatymai.

Apibendrinant galime teigti, kad atskirų valstybių nacionalinės teisės šaltiniai, labai išsamiai reglamentuoja užsieniečių teisinę padėtį. Jų teisės ir laisvės yra įtvirtinamos atskirų šalių Konstitucijose prie piliečių teisių, bei kituose įstatymuose t.y. konkrečios šalies užsieniečių įstatyme, imigracijos įstatyme ir kt.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada “ Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios, 1995, Nr. 9-199

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014

3. UŽSIENIEČIŲ JUDĖJIMO LAISVĖ IR JOS RIBOJIMO TEISINIAI PAGRINDAI

Užsieniečių judėjimo laisvės turinį sudaro teisė atvykti ir būti ES valstybės narės teritorijoje, laivė pasirinkti gyvenamąją vietą, teisė išvykti iš valstybės narės.

3.1. Užsieniečių teisė atvykti ir būti valstybės narės teritorijoje

2004/38/EB⁵¹ direktyvoje teisė apsigyventi valstybėje narėje apima:

- 1) Teisę apsigyventi valstybėje narėje iki trijų mėnesių;
- 2) Teisę apsigyventi valstybėje narėje ilgiau kaip tris mėnesius;
- 3) Teisę nuolat gyventi valstybėje narėje.

ES piliečiai turi teisę laisvai atvykti į bet kurią Sąjungos šalį ir ne ilgesnį kaip trijų mėnesių laikotarpį gyventi priimančioje valstybėje narėje netaikant jiems jokių reikalavimų ar formalumų, išskyrus reikalavimą turėti galiojančią tapatybės kortelę ar pasą. Šia teise gali pasinaudoti ir Europos ekonominės erdvės (toliau EEE)⁵² bei Šveicarijos⁵³ piliečiai, taip pat ir Sąjungos piliečio šeimos nariai, turintys Sąjungos pilietybę arba trečiosios šalies pilietybę. Pagal direktyvos 5 str. 1 dalį „nepažeidžiant nuostatų dėl kelionės dokumentų, taikomų nacionaliniam pasienio patikrinimui, valstybės narės suteikia tapatybės kortelę ar pasą turintiems Sąjungos piliečiams ir pasą turintiems šeimos nariams teisę įvažiuoti į jų teritoriją“. Kaip matome, straipsnyje nepamirėtas tapatybės kortelės ar paso pateikimo faktas, šiuos dokumentus reikia turėti tik tam, kad esant reikalui būtų galima įrodyti savo tapatybę. Nacionalinių teisės aktų pagrindu valstybės narės turi teisę savo teritorijoje patikrinti asmens tapatybę, t.y. pareikalauti asmens pateikti asmens dokumentą, kad nustatyti jo teisėtą ar neteisėtą buvimą valstybės narės teritorijoje. Kaip pavyzdį galima pateikti Olandijoje atsidūrusio Prancūzijos piliečio atvejį, kai jis buvo du kartus sulaikytas dėl to, jog neturėjo jo tapatybę patvirtinančių dokumentų, kuriais galėtų įrodyti savo teisėtą buvimą šalyje. Kitų valstybių narių piliečiai apsigyvenę Olandijoje, Sutarties siekiamais tikslais, praktiškai visada, turi su savim nešiotis asmens tapatybės dokumentą, kai tuo tarpu šios valstybės narės piliečių atžvilgiu tokia pareiga neegzistuoja. Taigi, Europos Teisingumo teismas gavo prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl keleto klausimų: vienas jų, ar Bendrijos teisė prieštarauja tam, kad valstybių narių piliečiai kitoje valstybėje narėje savo

⁵¹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB 2004m. balandžio 29d. //

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=48435; Prisijungimo laikas:2010-10-01

⁵² EEE šalys: Norvegija, Islandija, Lichtenšteinas

⁵³ 2002m. buvo pasirašyta sutartis tarp ES valstybių narių ir Šveicarijos Konfederacijos „Dėl laisvo asmenų judėjimo“. Šveicarijos piliečiams buvo suteikta tokia pati teisė naudotis laisvo asmenų judėjimo teise kaip ir ES piliečiams.

pilietybės įrodymui būtų įpareigoti pateikti galiojančius asmens tapatybės kortelę arba pasą, kai ši valstybė savo piliečiams nenustato jokios bendros tapatybės nustatymo pareigos?⁵⁴ ETT nusprendė, jog tokia diferencijuota tvarka dėl tapatybės kontrolės, parodo skirtingą požiūrį į Olandijos piliečius ir kitų valstybių piliečius. Toks skirtingas požiūris yra draudžiamas EB Steigimo sutartimi⁵⁵, kurios 12 str. pažymima, kad yra draudžiama bet kokia diskriminacija dėl pilietybės. ETT kitoje byloje yra pareiškęs, kad „Sąjungos pilietybę nulemia fundamentalus valstybių narių pilietybės statusas, įgalinantis tuos, kurie atsiduria tokioje pačioje situacijoje, naudotis tomis pačiomis teisėmis nepriklausomai nuo pilietybės, jei netaikomos išimtys“.⁵⁶ Šis bylos sprendimas laikomas proporcingumo principu, kurio valstybės narės turėtų laikytis taikydamos bet kokias administracines priemones susijusias su atvykimo bei buvimo šalyje teisėmis, atvykusiems į jų teritoriją kitų šalių piliečiams taip pat, kaip ir savo piliečiams. Kaip matome, čia vyrauja dviejų nuomonių priešprieša. ETT pasisako dėl vienodo traktavimo valstybės narių piliečių ir užsieniečių, tuo tarpu EB teisė neprieštarauja, kad valstybės narės kontroliuotų, ar vykdoma pareiga užsieniečiui visada turėti ir pateikti asmens tapatybę įrodantį dokumentą.

Reikia pažymėti, kad Danijoje Skandinavijos šalių piliečiai (Suomija, Islandija, Norvegija, Švedija) gali laisvai atvykti į šalį ir pasilikti joje be jokio specialaus leidimo, taip pat gali laisvai keliauti šalyje be paso, gyventi ir dirbti lygiomis teisėmis kaip ir Danijos piliečiai.

Švedijoje pagal Užsieniečių įstatymo Antro skyriaus 8str. „Danijos, Suomijos, Islandijos ir Norvegijos piliečiams atvykstantiems į Švediją, nereikia paso, vizos, leidimo gyventi ar leidimo dirbti. Leidimo gyventi ir leidimo dirbti nereikia EEE šalių piliečiams ir jų šeimos nariams, kurie turi teisę apsigyventi.“⁵⁷

Sąjungos piliečiai ir jų šeimos nariai gali būti valstybėje narėje ilgiau nei tris mėnesius, tačiau šiuo atveju galioja tam tikros taisyklės. Visų pirma, jie neturi tapti nepagrįsta našta priimančios valstybės narės socialinės paramos sistemai, antra, valstybė narė gali reikalauti Sąjungos piliečių registruotis gyvenamosios vietos kompetentingose institucijose (registracijos terminas turi būti ne trumpesnis kaip trys mėnesiai nuo atvykimo dienos, svarbu atkreipti dėmesį, jog registracija yra kaip administracinis formalumas, tačiau ne leidimas gyventi), tuo tikslu išduodamas registracijos sertifikatas (jis išduodamas nedelsiant, nurodant užsiregistruojančio asmens vardą, pavardę, adresą ir registracijos datą), trečia, Sąjungos piliečiai ir jų šeimos nariai privalo įsigyti leidimą gyventi valstybėje narėje. Leidimą gyventi išduoda valstybės narės migracijos tarnyba (Danija, Olandija, Švedija, Lietuva), užsienio reikalų tarnyba (Airija), užsieniečių reikalų žinyba pagal numatomą

⁵⁴ ETT bylos Salah Oulane v Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie C-215/03, 2005m. vasario 17 d. sprendimas

⁵⁵ Europos Bendrijos Steigimo sutartis // http://www.univie.ac.at/RI/eur/20041101/LT_ECTreaty20041101.pdf; Prisijungimo laikas: 2010-09-28

⁵⁶ ETT bylos Komisija/Italija C-3/88, 1989 m. gruodžio 5 d. sprendimas, ir Komisija/Italija, C-388/01 2003 m. sausio 16 d. sprendimas

⁵⁷ Aliens act (Sweden) // <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/06/61/22/bfb61014.pdf>; Prisijungimo laikas:2009-11-20

gyvenamą vietą (Vokietija) arba šalies ambasada, konsulas (Švedija, Lietuva). Prašant leidimo gyventi, visada būtina nurodyti priežastį, dėl kurios norima pasilikti šalyje ilgiau nei tris mėnesius. Leidimas paprastai išduodamas vieneriems metams, gali būti išduodamas trumpesniai ar ilgesniai laikotarpiui priklausomai nuo buvimo tikslo.

Europos Teisingumo Teismas yra pasisakęs, kad reglamentai ir direktyvos nustato apimtį ir detalias taisykles naudotis teisėmis, kylančiomis tiesiogiai iš sutarties. Kadangi teisė apsigyventi yra įgyjama nepriklausomai nuo leidimo gyventi išdavimo, leidimo išdavimas pats savaime nesuteikia daugiau teisių, bet yra paprasčiausiai priemonė patvirtinti kitos valstybės narės piliečio statusą Bendrijos teisės atžvilgiu.⁵⁸

Pagal 2004/38/EB direktyvą norint likti valstybėje narėje ilgiau nei tris mėnesius reikia būti darbuotoju ar savarankiškai dirbančiu asmeniu arba turėti pakankamai išteklių sau ir savo šeimos nariams, kad per savo gyvenimo valstybėje narėje laikotarpį netapti našta šalies socialinės paramos sistemai. Taip pat reikia turėti visavertį sveikatos draudimą. Pastebėtina, kad siekiant pasilikti šalyje ilgiau nei tris mėnesius, reikia būti dirbančiu asmeniu, o remiantis direktyvos 7str. numatytais aplinkybėmis, asmuo net ir nedirbdamas išlaiko teisę pasilikti valstybės narės teritorijoje. Pavyzdžiui, asmuo laikinai negali dirbti dėl ligos ar nelaimingo atsitikimo, asmuo yra tinkamai užregistruotas bedarbis ir prieš tai yra išdirbęs tam tikrą laikotarpį ar asmuo mokosi profesijos.

Teisė pasilikti valstybėje narėje ilgiau nei tris mėnesius taikoma ir ES piliečio šeimos nariams (nesvarbu kokia yra jų pilietybė). Tačiau šioms asmenų grupėms yra numatomi skirtingi administraciniai formalumai.

Sąjungos piliečių šeimos nariams, kurie patys yra Sąjungos piliečiai valstybės narės gali reikalauti pateikti galiojančią tapatybės kortelę ar pasą, dokumentą, patvirtinantį šeimos ryšius ar registruotą partnerystę, ar kilmės šalies institucijos išduotą dokumentą, patvirtinantį, kad jie yra Sąjungos piliečio išlaikytiniai ar veda bendrą ūkį, arba įrodymą, kad jiems yra reikalinga Sąjungos piliečio priežiūra.

Sąjungos piliečių šeimos nariams, kurie yra Trečiųjų valstybių piliečiai valstybės narės išduoda leidimo šalyje gyventi kortelę (paraiškos pateikimo terminas tokiai kortelei gauti turi būti ne trumpesnis kaip trys mėnesiai nuo atvykimo dienos). Norint gauti leidimo šalyje gyventi kortelę reikia pateikti galiojančią pasą, dokumentą patvirtinantį šeimyninius santykius ar registruotą partnerystę, registracijos sertifikatą arba bet kokį kitą Sąjungos piliečio, kurį jie lydi ar pas kurį atvyksta įrodymą, taip pat patvirtinantį dokumentą, kad jie yra Sąjungos piliečio išlaikytiniai ar veda bendrą ūkį ar jiems yra reikalinga Sąjungos piliečio priežiūra.

Švedijoje prašant leidimo gyventi, skirtingoms asmenų grupėms reikia pateikti šiuos dokumentus:

⁵⁸ ETT bylos Procureur de Roi v. Royer C-48/75, 1976 m. sprendimas ECR 497

- 1) „Darbuotojui reikia pateikti darbdavio išduotą ir pasirašytą pažymą apie įdarbinimą. Įdarbinimo pažymoje turi būti nurodytas įdarbinimo laikotarpis ir įdarbinimo forma, o taip pat išsami informacija apie darbą bei darbo valandų skaičių per savaitę. Be to, turi būti aiškiai nurodytas darbdavys (pavadinimas, telefono numeris, kontaktinis asmuo ir bendrovės įmonės kodas).
- 2) Studentams reikia pateikti priėmimo patvirtinimą iš Švedijos mokymo įstaigos, bent vidurinės mokyklos lygio. Be to, patvirtinimo reikia tam, kad būtų užtikrintas išlaikymas mažiausiai 7 300 SEK (apie 2 750 Lt) per mėnesį bei visuotinis (mažiausiai 30 000 EUR) sveikatos draudimas.
- 3) Norint gauti leidimą gyventi Švedijoje kaip individualia veikla užsiimančiam asmeniui, asmuo privalo pateikti įmonės registracijos pažymėjimą ir/arba kitus dokumentus, įrodančius, kad asmuo turi nuosavą įmonę.
- 4) Pensininkai turi parodyti, kad jie turi pinigų, kurie atitiktų bent jau mažiausią Švedijos garantuojamą pensiją, t.y. apie 6 850 SEK (2 600 Lt) per mėnesį.⁵⁹

Danijoje leidimas gyventi išduodamas esant šioms sąlygoms: asmuo susiranda visos darbo dienos darbą (pažymėtina, kad dėl leidimo gyventi išdavimo būtina kreiptis kartu su darbdaviu), įstoja į universitetą ir yra finansiškai nepriklausomas, imasi verslo ir gauna nuolatinės pajamas, ne mažesnes nei minimalios pajamos Danijoje. „Migracijos tarnyba gali panaikinti laikiną leidimą gyventi šalyje, jei jo išdavimo sąlygos nebegalioja. Pavyzdžiui, jei asmuo prisijungė prie sutuoktinio, bet nebegyvena kartu su tuo asmeniu, asmuo gali prarasti savo teisę į leidimą gyventi šalyje. Tačiau asmuo gali išsaugoti savo leidimą palikęs sutuoktinį tuo atveju, jei jis naudojo fizinį smurtą prieš tą asmenį ar asmuo praleido Danijoje tokį ilgą laiką, kad turėtų kitų stiprių ryšių su šalimi, arba negali grįžti į gimtąją šalį dėl to, kad paliko savo partnerį, naudojusį fizinį smurtą.“⁶⁰

Užsienietis ketindamas likti Vokietijoje ilgiau nei tris mėnesius privalo gauti leidimą apsigyventi. Prašymą dėl leidimo apsigyventi reikia pateikti Užsieniečių reikalų žinybai pagal numatomą arba esamą gyvenamą vietą. Susiradus būstą, reikia pranešti savo adresą vietinei Gyventojų registracijos tarnybai. Visą reikiama informacija dėl įsidarbinimo, dėl leidimo pratęsimo ir kitus svarbius klausimus Vokietijos įstaigos siunčia pagal gyvenamą vietą.

⁵⁹ Švedijos ambasados informacija // http://www.swedenabroad.com/Page_19586.aspx;

Prisijungimo laikas:2010-10-01

⁶⁰ Naujasis gyventojas Danijoje.dk (New to Denmark.dk)//

http://www.nyidanmark.dk/lt-LT/Medborger_i_danmark_lt_lt/3+atvykimas+ir+gyvenimas+daniijoje.htm;

Prisijungimo laikas:2009-11-23

Leidimas gyventi Vokietijoje yra išduodamas gavus Darbo žinybos leidimą dirbti, o šį leidimą užsienietis gauna kai Vokietijoje susiranda darbdavį, kuriam būtinai reikia būtent šio darbuotojo. Leidimą gyventi Vokietijoje privalo gauti ir kuriantieji savo verslą, taip pat studentai ir pensininkai.⁶¹

Norint apsisistoti Airijoje ilgiau nei tris mėnesius, reikia gauti leidimą gyventi. Leidimas išduodamas penkeriems metams, su galimybe jį vėliau prasižesti.

„Prašymą išduoti leidimą reikia įteikti Nacionaliniame imigracijos biure (*National immigration bureau*) Dubline arba savo mieste. Kartu su prašymu reikia pateikti savo vizito tikslą patvirtinantį dokumentą – universiteto pažymą arba pažymą iš darbdavio ir įrodymą, kad asmuo turi pakankamai lėšų pragyvenimui. Jei prašymą paduoda savarankiškai dirbantis asmuo, reikia pateikti savarankiškos veiklos įrodymą, pavyzdžiui, PVM registracijos pažymą.“⁶²

Norint likti Olandijoje ilgiau nei tris mėnesius, reikia migracijos policijai įrodyti, kad turima nuolatinų pajamų, kurių pakanka pragyvenimo minimumui šalyje. Pažymima, kad nebūtina turėti darbą, bet būtina jo ieškoti.

Lietuvos Respublikoje ES piliečiams ir jų šeimos nariams leidimas gyventi išduodamas jei asmuo yra darbuotojas ar savarankiškai dirbantis asmuo, turi sau ir savo šeimos nariams pakankamai išteklių pragyventi šalyje ir turi galiojantį sveikatos draudimą patvirtinantį dokumentą, yra studentas, moksleivis, stažuotojas, kvalifikacijos kėlimo kursų ar profesinio mokymo dalyvis.

Direktyvos 2004/38/EB 16str. teigiama, kad Sąjungos piliečiai ir jų šeimos nariai, nesantys Sąjungos piliečiais, kurie valstybėje narėje legaliai gyveno ištisinį penkerių metų laikotarpį, turi nuolatinio gyvenimo valstybėje narėje teisę.

Perkeliant Direktyvos 2004/38/EB nuostatas į nacionalinės teisės aktus neretai susiduriama su sunkumais, reguliuojant Trečiųjų šalių piliečių teisinę padėtį. Airijos įstatymas numatė, kad Trečiosios valstybės pilietis, kuris yra Sąjungos piliečio šeimos narys, gali apsigyventi arba prisijungti prie šio piliečio Airijoje, jei prieš atvykdamas į priimančią valstybę narę, jis yra teisėtai gyvenęs kitoje valstybėje narėje. Šioje byloje ETT pripažino, kad toks nacionalinis reikalavimas gali tapti rimta kliūtimi, siekiant pasinaudoti garantuojama laisvo judėjimo teise. Airijoje vykusios bylos *Metock* ir kiti prieš Teisingumo, lygybės ir teisės reformų ministrą (C-127/08) sprendime⁶³, ETT nusprendė, kad „Direktyvą 2004/38/EB reikia aiškinti taip, kad ji taikoma kiekvienam trečiosios valstybės piliečiui, Sąjungos piliečio sutuoktiniui, kuris lydi Sąjungos pilietį ar prie jo prisijungia kitoje nei jo pilietybės valstybėje narėje, ir suteikia jam teisę įvažiuoti į šią valstybę narę ir joje apsigyventi, nesvarbu, ar šis trečiosios valstybės pilietis yra teisėtai gyvenęs kitoje valstybėje narėje.“⁶⁴

⁶¹ Migracijos informacijos centras (IOM) // <http://infocentras.iom.lt/lt/informacija-isvykstantiems/leidimas-gyventi-ir-leidimas-dirbti-vokietijoje/> Prisijungimo laikas: 2009-11-04

⁶² Ten pat

⁶³ ETT bylos *Metock* ir kiti v Teisingumo lygybės ir teisės reformų ministrą C-127/08 2008 m. liepos 25 d. sprendimas

⁶⁴ Ten pat

Pažymima, kad gyvenimo šalyje tęstinumas nenutrūksta dėl trumpalaikių išvykų (tačiau ne ilgesnių nei šeši mėnesiai per metus), arba ilgesnių išvykų susijusių su privalomąja karine tarnyba, taip pat esant svarbioms priežastims, tokioms kaip nėštumo ar gimdymo, sunkios ligos, studijų ar profesinio parengimo, paskyrimo į kitą valstybę narę ar trečiąją šalį.

Igyta nuolatinio gyvenimo valstybėje narėje teisė gali būti prarasta tik išvykus ilgesniam kaip dveji metai iš eilės laikotarpiui.

Direktyva įtvirtina ir tam tikras išimtis, kuomet nuolatinio gyvenimo šalyje teisė yra suteikiama nepasibaigus penkerių ištisinių metų gyvenimo šalyje laikotarpiui. Remiantis 17str. darbuotojai ar savarankiškai dirbantys asmenys, kurie baigę dirbti yra pasiekę amžių, kai valstybėje narėje pagal tokį amžių yra suteikiama teisė į senatvės pensiją, arba darbuotojams, kurie pasitraukia iš apmokamo darbo pareigų išdirbę ne trumpiau kaip dvylika mėnesių ir šalyje gyveno ilgiau kaip trejus metus. Nuolatinio gyvenimo teisė taip pat suteikiama darbuotojams ir savarankiškai dirbantiems asmenims, kurie išgyveno šalyje daugiau kaip dvejus metus, tačiau nustojo dirbti dėl nuolatinio nedarbingumo.

Direktyvos 2004/38/EB 24 str. teigiama, kad visiems Sąjungos piliečiams gyvenantiems valstybėje narėje taikomas vienodas traktavimas kaip ir tos valstybės narės piliečiams. Ši teisė taip pat suteikiama ir Sąjungos piliečio šeimos nariams, kurie nėra valstybės narės piliečiai ir turi teisę gyventi šalyje arba nuolatinio gyvenimo šalyje teisę. Taigi, valstybės narės turi vienodai traktuoti visus Sąjungos piliečius bei užsieniečius, kaip ir savo šalies piliečius. Jie negali būti diskriminuojami dėl pilietybės, išpažįstamo tikėjimo, rasės, odos spalvos ir pan.

Vokietijoje leidimas nuolat gyventi pagal Teisės gyventi šalyje įstatymo 9a str. išduodamas ES piliečiams ir trečiųjų šalių piliečiams, kurie atitinka tokias sąlygas:

- 1) „jei pastaruosius 5 metus teisėtai gyvena Vokietijos teritorijoje;
- 2) turi pastovų pragyvenimo šaltinį, gali išlaikyti šeimos narius, gauna fiksuotas ir reguliarias pajamas;
- 3) pakankamai ar gerai moka vokiečių kalbą;
- 4) yra susipažinęs su Vokietijos Federacinės Respublikos teisine ir socialine tvarka, gyvenimo sąlygomis;
- 5) kai jo buvimas nekelia grėsmės šalies saugumui ir viešajai tvarkai, kai jis nepadarė sunkių nusikaltimų arba jo padaryti smulkūs pažeidimai nesukėlė grėsmės visuomenei, viešajai tvarkai;
- 6) jis turi tinkamą gyvenamąją vietą sau ir su juo gyvenantiems šeimos nariams.“⁶⁵

Lietuvoje ES piliečiui ir jo šeimos nariams leidimas gyventi nuolat išduodamas, jeigu teisėtai gyveno Lietuvoje pastaruosius 4 metus. Leidimas suteikiamas dešimčiai metų, o pasibaigus šiam terminui, jis gali būti pratęstas.

⁶⁵ Aufenthaltsgesetz // <http://www.aufenthaltstitel.de/aufenthaltsg.html>; Prisijungimo laikas: 2009-11-05

Pagal 2004/38/EB direktyvos 27str. valstybės narės gali apriboti Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių, neatsižvelgiant į pilietybę, judėjimo ir gyvenimo šalyje laisvę dėl valstybinės politikos, visuomenės saugumo ar sveikatos apsaugos priežasčių. Pažymima, kad priemonės, kurių imtasi dėl valstybinės politikos ar visuomenės saugumo priežasčių turi būti grindžiamos vien tik atitinkamo asmens elgesiu. Tokio asmens elgesys turi kelti tikrą ar pakankamai rimtą pavojų.

LR Įstatyme dėl užsieniečių teisinės padėties teigiama, kad Europos Sąjungos valstybės pilietis neįleidžiamas į Lietuvos Respubliką, jei neturi galiojančio kelionės dokumento, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis, Europos Sąjungos teisės aktas arba Lietuvos Respublikos Vyriausybė nenustato kitaip, taip pat jei tokio piliečio buvimas keltų grėsmę valstybės saugumui, viešajai tvarkai ir žmonių sveikatai.

Trečiųjų šalių piliečiai ir jų šeimos nariai naudojami tokia pačia laisvo asmenų judėjimo Sąjungos teritorijoje teise. Trečiųjų šalių piliečiai gali atvykti ir pasilikti valstybėje narėje, tam pačiam laikotarpiui kaip ir ES valstybių narių bei EEE šalių piliečiai.

Remiantis Europos parlamento ir tarybos reglamento 562/2006/EB 5str. Trečiųjų šalių piliečiai, ketinantys būti valstybėje narėje ne ilgiau kaip tris mėnesius per šešių mėnesių laikotarpį, privalo turėti galiojančią kelionės dokumentą ar dokumentus, leidžiančius jiems kirsti sieną, taip pat galiojančią vizą jei to reikalaujama pagal Tarybos reglamentą 539/2001/EB arba dokumentą, kad jiems taikomas bevizis režimas (kiekviena valstybė atskirai sprendžia, kokių šalių piliečiams ji taikys bevizį režimą), jeigu jie pagrindžia numatomo buvimo tikslą ir sąlygas bei turi pakankamai pragyvenimo lėšų buvimo valstybės narės teritorijoje laikotarpiui. Taip pat jie gali atvykti į valstybę narę jei jie nelaikomi keliančiais grėsmę viešajai tvarkai, vidaus saugumui, visuomenės sveikatai ar tarptautiniams santykiams.

Šeimos nariams, kurie nėra valstybių narių piliečiai, vykstant pas ES pilietį į vieną iš valstybių narių, reikia turėti pasą ir įvažiavimo vizą, išskyrus tuos atvejus, kai visa yra nereikalinga. Direktyvos 2004/38/EB 5str. numato valstybių narių pareigą suteikti šiems asmenims visas galimybes gauti būtinas visas. Jos turi būti išduodamos nemokamai, kuo greičiau, skubos tvarka. ETT yra pasakęs, kad šios vizos turi būti išduodamos neatidėliojant ir jei įmanoma, įvažiuojant į valstybę narę. Byloje MRAX prieš Belgiją (Byla C-459/99), Teismo nuomonė buvo tokia, kad „taikydama proporcingumo principą, valstybė narė, neturėtų grąžinti nuo valstybės sienos asmens, kuris pats būdamas trečiosios valstybės pilietis, susituokęs su Sąjungos piliečiu, nepateikia asmens tapatybės kortelės, paso ir, kai reikia, vizos, tačiau gali kitais būdais įrodyti savo tapatybę ir šeimyninius ryšius su Sąjungos piliečiu. Vienintelė priežastis neleisti šiems asmenims įvažiuoti į šalį, gali būti įrodymai, kad toks asmuo kelia

grėsmę viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ir visuomenės sveikatai.⁶⁶ Tačiau Direktyva įpareigoja valstybės narės pareigūnus suteikti tokiems asmenims visas pagrįstas galimybes gauti būtinus dokumentus ar pristatyti juos jiems per pagrįstą laikotarpį, patvirtinti ar kitomis priemonėmis įrodyti, kad jie turi laisvo judėjimo ir gyvenimo šalyje teisę.

Trečiųjų šalių piliečiams, kurie atitinka ne visas aukščiau išvardintas sąlygas, bet turi vienos iš valstybių narių išduotą leidimą gyventi ar pakartotinio atvykimo vizą, arba šiuos abu dokumentus, leidžiama vykti per kitų valstybių narių teritorijas tranzitu. Taip pat tokiems asmenims, valstybės narės gali leisti atvykti į šalių teritoriją dėl humanitarinių motyvų, nacionalinių interesų arba tarptautinių įsipareigojimų.

Reglamente įtvirtinama, kad valstybės narės sienos pareigūnams, atliekant patikrinimus kertant sienas draudžiama diskriminuoti asmenis dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos.

Trečiųjų šalių piliečiai kurie pagal reglamento 5str. neatitinka nustatytų atvykimo sąlygų, neleidžiama atvykti į valstybių narių teritorijas. Atsisakyti leisti atvykti galima tik motyvuotu sprendimu, kuriame nurodomos aiškios atsisakymo priežastys.

Danijoje asmenims turintiems vienos iš Šengeno valstybės leidimą gyventi, taip pat asmenims, kurie yra piliečiai tų valstybių, su kuriomis Danija yra sudariusi tarptautines sutartis ir asmenims, kurie yra įtraukti į specialią grupę užsieniečių, pagal Pabėgėlių, imigracijos ir integracijos reikalų komiteto Ministro įsakymą, yra taikomas bevizis režimas.⁶⁷

Šengeno konvencijos 22str. reglamentuoja, trečiosios šalies piliečių prievolę pranešti apie savo buvimą valstybės narės teritorijoje. Danija pasirinkusi neįgyvendinti šio konvencijos straipsnio, Užsieniečių įstatyme ir Užsieniečių potvarkyje nėra jokios nuostatos, kuri įpareigotų trečiųjų šalių piliečius pranešti apie savo buvimą šalyje, jiems atvykus iš kitos Šengeno valstybės.

Kiekvienas Trečiųjų valstybių pilietis atvykstantis į Airiją turi turėti vizą. Pagal Įstatymo 3 dalies 15str. „viza galioja tik tuomet, kai yra pateikiama su pasu ar kelionės dokumentu, yra išduota būtent tam piliečiui ir parodo jo pilietybės šalį, buvo išduota teisėtai pagal tos šalies Vyriausybės įstatymus ir atitinka Ministro nustatytas taisykles“⁶⁸.

Taip pat Trečiųjų valstybių piliečiams reikalingas leidimas apsigyventi šalyje. Gauti leidimui reikia pateikti prašymą, taip pat galiojantį pasą, įrodimus, kad būdamas šalyje užsienietis turi

⁶⁶ ETT bylos *Mouvement contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie ASBL (MRAX) v Belgium C-459/99*, 2002m. sprendimas ECR I-6591

⁶⁷ Executive Order on Aliens' Access to Denmark (Aliens Order) // http://www.nydanmark.dk/resources.ashx/Resources/Lovstof/Love/UK/udlaendingebktg_943_eng.pdf; Prisijungimo laikas: 2009-10-29

⁶⁸ Immigration, Residence and Protection Bill (Ireland) // <http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/bills/2007/3707/b3707s.pdf>; Prisijungimo laikas: 2009-10-29

pakankamai lėšų išlaikyti save ir savo šeimos narius, bet kokią kitą informaciją susijusią su buvimu šalyje.

Trečiųjų šalių piliečiams su kuriomis Airijos Respublika yra sudariusi tarptautines sutartis, vizos atvykstant į šalį nereikalingos.

Trečiųjų valstybių piliečiai atvykstantys į Lietuvą turi turėti asmens dokumentus bei vizas, arba sąrašą, kad jiems yra taikomas bevizis režimas. Įstatymo 11 str. 2d. numato, kad „užsienietis, kuriam taikomas bevizis režimas, turi teisę atvykti į Lietuvos Respubliką ir būti joje be vizos iki 3 mėnesių per pusę metų, skaičiuojant nuo pirmosios atvykimo į Lietuvos Respubliką ar į kitą Šengeno valstybę dienos“⁶⁹.

Lietuvos Respublikoje pagal Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 40 str. Trečiųjų valstybių piliečiams laikinas leidimas išduodamas tuomet, kai užsienietis ketina įsidarbinti Lietuvoje, užsiimti teisėta veikla, kai užsienietis ketina mokytis, studijuoti, stažuotis, dalyvauti kvalifikacijos kėlimo kursuose ar profesiniuose mokymuose, jam yra nustatyta globa arba jis yra paskirtas globėju, užsienietis išsaugojo teisę į LR pilietybę arba yra lietuvių kilmės asmuo, šeimos susijungimo atveju, jam suteikta papildoma ar laikinoji apsauga arba dėl pavojingos organizmo būklės jis negali išvykti iš šalies ir jam reikalinga neatidėliotina būtinoji medicinos pagalba.

Europos Sąjungos tarybos direktyva 2003/109/EB nustato trečiųjų šalių piliečių, kurie yra ilgalaikiai gyventojai teisinę padėtį. Remiantis direktyvos 4 str. valstybės narės suteikia ilgalaikio gyventojų statusą asmenims, kurie valstybėje narėje teisėtai išgyveno penkerius metus. Buvimo už valstybės narės teritorijos laikas įskaičiuojamas į penkių metų laikotarpį, jei išvyka netrunka ilgiau nei šešis mėnesius iš eilės, ir nesudaro daugiau kaip dešimt mėnesių per visą penkerių metų laikotarpį.

Norint įgyti ilgalaikį gyventojų statusą, trečiųjų šalių piliečiai ir nuo jų priklausantys šeimos nariai turi įrodyti, kad jie turi pastovių ir reguliarių išteklių, kurių pakanka patiems išsilaikyti ir išlaikyti savo šeimos narius, nesikreipiant į atitinkamos valstybės narės socialinės pagalbos sistemą. Taip pat tokie asmenys turi turėti sveikatos draudimą, apimantį visas rizikas, kurios paprastai numatomos tos valstybės narės piliečių draudime. Valstybės narės taip pat gali pareikalauti, kad trečiųjų šalių piliečiai, tenkintų nacionalinėje teisėje numatytas integracijos sąlygas.

Leidimas nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje išduodamas šiais atvejais, kai užsienietis yra lietuvių kilmės asmuo; asmuo, kuris atvyko gyventi su LR piliečiu kaip jo šeimos narys; vaikams (iki 18 metų) gimusiems Lietuvoje, kai jo tėvai ar vienas iš tėvų yra LR piliečiai; arba vaikai gimę ne Lietuvoje (iki 18 metų), tačiau tėvai ar vienas iš tėvų yra LR piliečiai; pabėgėliams, gavusiems tokį statusą; asmuo, kuris pragyveno Lietuvoje be pertraukos 5 metus ir kitais atvejais.

Nuolatinio gyvenimo Danijoje leidimas suteikiamas trečiųjų valstybių piliečiams, jei jie pastaruosius 3 metus turėdami laikinąjį leidimą teisėtai gyveno šalyje, ir tik įvykdžius tam tikras

⁶⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties // Valstybės Žinios, 2004, Nr.73-2539

sąlygas, t.y. užsienietis turi turėti darbą ar būti dirbęs kurį laiką, išlaikyti danų kalbos egzaminą, būti neįsiskolinęs valstybei, nebūtų įvykdęs sunkaus nusikaltimo, taip pat viena iš sąlygų yra kad užsienietis norėtų ir stengtųsi tinkamai integruotis į visuomeninį gyvenimą.

Vokietijoje ir Švedijoje Trečiųjų šalių piliečiams nuolatinis gyvenimo leidimas išduodamas tokia pačia tvarka, kaip ir ES piliečiams.

Valstybės narės gali atsisakyti suteikti ilgalaikio gyventojų statusą viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo sumetimais. Ilgalaikiai gyventojai gali prarasti teisę į ilgalaikio gyventojų statusą kai paaiškėja, kad toks statusas yra įgytas apgaulės būdu, nutarta išsiųsti užsienietį iš valstybės narės, kai užsienietis daugiau nei metus negyvena valstybėje narėje, taip pat kai užsienietis kelia grėsmę viešajai tvarkai.

3.2. Užsieniečių teisė išvykti iš valstybės narės

Remiantis Europos parlamento ir tarybos direktyva 2004/38/EB⁷⁰ ES valstybių narių piliečiai bei Trečiųjų šalių piliečiai turi teisę išvykti iš valstybės narės teritorijos. Pagal direktyvos 4 str. visi Sąjungos piliečiai, turintys galiojančią tapatybės kortelę ar pasą bei jų šeimos nariai, kurie nėra valstybės narės piliečiai ir turi galiojančią pasą, turi teisę išvažiuoti iš valstybės narės teritorijos į kitą valstybę narę. Išvardintiems asmenims netaikomas išvažiavimo vizos ar lygiaverčio formalumo reikalavimas. Pažymima, kad valstybės narės pagal savo įstatymus privalo išduoti ir atnaujinti savo piliečiams pasą ar tapatybės kortelę, nurodančius jų pilietybę. Pasas turi galioti visose valstybėse narėse ir šalyse, kurias turėtojas turi kirsti vykdamas tarp valstybių narių. Jei valstybių narių įstatymai nenumato išduoti tapatybės kortelių, bet kurio išduodamo paso galiojimo trukmė turi būti ne mažesnė kaip penkeri metai.

Užsieniečiai privalo išvykti iš valstybės narės, kai baigiasi vizos ar laikinai išduoto leidimo gyventi galiojimo terminas. Užsieniečiams, kuriems yra taikomas bevizis režimas, privalo išvykti iš šalies pasibaigus trijų mėnesių laikotarpiui, išskyrus tuos atvejus, kai užsienietis gauna dokumentą, patvirtinantį jo teisę būti ir gyventi valstybėje narėje.

Teisės išvykti įgyvendinimui negali būti taikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos nustato įstatymas ir kurių demokratinėje visuomenėje reikia valstybės ar visuomenės saugumui, viešajai tvarkai palaikyti, nusikalstamumui sustabdyti, žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

⁷⁰ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB 2004m. balandžio 29d. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=48435; Prisijungimo laikas:2010-10-01

3.3. Užsieniečių išsiuntimas iš šalies

Užsieniečiai gali būti išsiųsti iš valstybės narės, kai neįvykdo įpareigojimo per nustatytą laiką išvykti iš šalies, neteisėtai atvyko į valstybę narę, jei dėl užsieniečio buvimo šalyje kyla grėsmė valstybės saugumui ir viešajai tvarkai. Remiantis Direktyvos 2004/38/EB 28str. valstybė narė prieš priimdama sprendimą dėl užsieniečio išsiuntimo iš šalies dėl valstybinės politikos, ar visuomenės saugumo priežasčių, turi atsižvelgti į tai, kiek ilgai asmuo gyveno jos teritorijoje, į jo amžių, sveikatos būklę, šeimyninę ir ekonominę padėtį, socialinę ir kultūrinę integraciją valstybėje narėje.

Valstybės saugumui ir viešajai tvarkai apsaugoti, priimamas sprendimas išsiųsti užsienietį kai valstybė narė trečiosios šalies pilietį nuteisė už nusikaltimą, baudžiamą bent vienerių metų laisvės atėmimo bausme, taip pat esama rimtų priežasčių tikėti, kad trečiosios šalies pilietis padarė sunkius baudžiamuosius nusikaltimus, arba esama svarių įrodymų, kad jis ketina tokius nusikaltimus daryti kurios nors valstybės narės teritorijoje.

Danijoje užsieniečio išsiuntimas iš šalies dažniausiai priklauso nuo padarytų jo nusikalstamų veikų pavojingumo bei nustatytos bausmės už jas dydžio. Pavojingomis veikomis yra laikoma prekyba narkotikais, prekyba žmonėmis, smurtas prieš valstybės pareigūnus, vagystės.

Visada sprendžiant apie užsieniečio išsiuntimą iš šalies teismas turi atsižvelgti į: užsieniečio ryšį su Danijos valstybe, ar užsienietis atvyko į šalį dar vaikystėje, jo buvimo laiką šalyje, užsieniečio amžių ir sveikatos būklę, užsieniečio ryšį su Danijoje gyvenančiais asmenimis, taip pat kokias pasekmes išsiuntimas sukeltų užsieniečio šeimos nariams, rizikos atvejį, jei sugrįžus į savo kilmės šalį, kiltų pavojus jo gyvybei.⁷¹

Vokietijoje ir Olandijoje pagrindinės išsiuntimo iš šalies priežastys gali būti padaryti itin sunkūs nusikaltimai. Kiekvienu atveju yra atsižvelgiama į šalyje pragyventą laiko tarpą. Pažymėtina, kad Vokietijoje vyrauja nepilnamečių iki 14 metų asmenų apsauga nuo išsiuntimo.

Airijoje, remiantis 1999m. Imigracijos įstatymu, užsienietis gali būti išsiųstas iš šalies, jei kalėjo ar kali įkalinimo įstaigoje, jei Airijos teismas savo nuosprendyje už padarytus nusikaltimus rekomendavo išsiųsti užsienietį iš šalies, jei užsieniečiai pažeidė įvažiavimo į šalį ar leidimų suteikimo taisykles, taip pat jei tokių asmenų išsiuntimas, pasak ministro, prisidėtų prie bendros

⁷¹ Groenendijk K., Guild E., Barzilay R. The legal status of third country nationals who are long-term residents in a Member State of the European Union. 2000 // <http://cmr.jur.ru.nl/cmr/docs/status.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-09-24

gerovės.⁷² Taip pat teismas spręsdamas ar išsiųsti užsienietį iš šalies, turi atsižvelgti į jo amžių, buvimo laikotarpį šalyje, šeimyninę padėtį, ryšį su šalimi, darbo stažą.

Švedijoje užsienietis gali būti išsiųstas iš šalies jei jo gyvenimo būdas šalyje sulaukė daug kritikos, jis rengė sabotažą, šnipinėjo ar dirbo žvalgyboje tiek prieš Švedijos valstybę tiek ir prieš kitas Šiaurės šalis, taip pat už padarytus sunkius nusikaltimus.

Apibendrinant galime teigti, kad ES piliečių ir Trečiųjų šalių piliečių teisinė padėtis dėl atvykimo ir gyvenimo, išvykimo Sąjungos valstybėje narėje beveik nesiskiria. Ir vieni ir kiti gali laisvai keliauti po Sąjungos teritoriją, apsigyventi valstybėje narėje tam tikrą laikotarpį. Gavus laikiną leidimą ar nuolatinį gyvenimo leidimą teisėtai būti šalies viduje, ieškoti darbo, o jo neieškant, turėti pakankamai pajamų išlaikyti save ir kartu atvykusius šeimos narius. Trečiųjų valstybių piliečių atvykimas į valstybę narę dažniausiai siejamas su vizos įsigijimu, o valstybei narei pasirašius sutartį dėl bevizio režimo, jų teisinė padėtis nesiskiria nuo ES piliečių teisinės padėties. Visų asmenų judėjimas gali būti apribotas dėl valstybinės politikos, taikomos tam tikroje Sąjungos valstybėje narėje arba visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai apsaugoti.

⁷² Groenendijk K., Guild E., Barzilay R. The legal status of third country nationals who are long-term residents in a Member State of the European Union. 2000 // <http://cmr.jur.ru.nl/cmr/docs/status.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-09-24

4. UŽSIENIEČIŲ, GYVENANČIŲ EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBĖSE NARĖSE, TEISĖS IR LAISVĖS

Pagrindiniai Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau JTO) priimti žmogaus teisių dokumentai: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas – sudaro vadinamąjį Tarptautinių žmogaus teisių bilį. Visi šie teisės aktai padeda įgyvendinti vieną iš pagrindinių JTO uždavinių, t.y. pasiekti tarptautinį bendradarbiavimą remiant ir skatinant žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių užtikrinimą visiems žmonėms, nepaisant jų rasės, lyties, kalbos ar religijos. Pagarba žmogaus teisėms yra vienas esminių demokratinio pasaulio bruožų.

Teisės literatūroje pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės – tai bet kurioje valstybėje įgyjamos pagrindinės teisės ir laisvės. Tai yra kiekvieno žmogaus buvimo, veikimo ar neveikimo ir neliečiamumo galimybės, o kartu ir visos žmonijos vertybės, kurios atsirado anksčiau nei susikūrė valstybės. Valstybė, pripažindama žmogaus teises ir laisves, įsipareigoja jas besąlygiškai ginti, o esant neišvengiamai būtinybei – jas riboti.

Pagrindines žmogaus teises ir laisves įtvirtina ir įvairių šalių konstitucijos bei kiti įstatymai. Kiekviena valstybė, atsižvelgiant į užsieniečiams esantiems jos viduje taikomus jų laisvių ir teisių apribojimus, skiria teisiniu režimus: didžiausio palankumo arba nacionalinį. Didžiausio palankumo režimas reiškia, kad užsieniečiams valstybė suteikia tokias teises ir laisves, kokias turi ir jomis naudojasi bet kurios trečios šalies piliečiai toje valstybėje. Nacionalinis režimas reiškia, kad užsieniečiams suteikiamos tokios pat teisės ir laisvės kaip ir savo šalies piliečiams.

Kaip žinome, žmogaus teisės ir laisvės yra skirstomos į tam tikras kategorijas, t.y.:

- 1) pilietinės ir politinės teisės ir laisvės;
- 2) socialinės – ekonominės, kultūrinės teisės ir laisvės.

Kiekviena suvereni valstybė, naudodamasi savo galiomis, gali numatyti kokiomis teisėmis ir laisvėmis gali pilnai naudotis užsieniečiai, atvykę į šalį, kokios teisės ir laisvės yra ribojamos. Šioje baigiamojo magistro darbo dalyje mes tai ir apžvelgsime.

4.1. Pilietinės ir politinės teisės ir laisvės, jų ribojimai

Pilietinės teisės ir laisvės priklauso visiems žmonėms nepriklausomai nuo jų pilietybės, rasės, religijos ar valstybės, kurioje jie gyvena. Pilietinės teisės yra prigimtines, valstybė jų nesuteikia, o tik yra įpareigota jas saugoti ir garantuoti jų užtikrinimą. Tokios teisės kaip teisė į gyvybę, asmens neliečiamumą, kankinimų ir nežmoniško bei orumą žeminančio elgesio draudimą, teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, minties, tikėjimo, sąžinės laisvės ir kt. priklauso visiems asmenims vienodai, t.y. tiek valstybių piliečiams tiek ir užsieniečiams. Jų plačiau šiame darbe nenagrinėsime. Prie pilietinių teisių galime priskirti ir laisvo judėjimo teisę (nors kai kurioje literatūroje galima rasti šia teisę ir prie politinių), ją aptarėme jau anksčiau.

Politinės teisės ir laisvės yra suprantamos kaip pagrindinių teisių ir laisvių sistema, kuri suteikia piliečiams galimybę dalyvauti visuomeniniame ir politiniame gyvenime. Šios teisės nėra prigimtines, jas sukuria valstybės. Nors politinės teisės yra užtikrinamos tik piliečiams, tačiau kai kuriomis teisėmis gali naudotis ir užsieniečiai. Šiame darbe mus domina tokios pilietinės ir politinės teisės kaip asociacijų laisvė, rinkimų teisė, peticijų teisė.

4.1.1. Asociacijų laisvė

Asociacijų laisvės principas yra vienas iš pagrindinių teisės principų. Teisė jungtis į asociacijas yra pripažįstama daugumos valstybių nacionalinės teisės ir yra priskiriama prie pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, kurios įtvirtintos daugelyje teisės aktų ir yra garantuojamos valstybių įsipareigojimais visai tarptautinei bendrijai. Asociacijų laisvės principas yra įtvirtintas tiek įvairių šalių konstitucijose ar pagrindiniuose įstatymuose, tiek ir tarptautiniuose teisės aktuose.

1948m. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 20str. teigiama, kad „kiekvienas turi teisę laisvai burtis į taikius susirinkimus ir asociacijas“⁷³ bei niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiai nors asociacijai. 1966m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 22str. skelbiama, kad kiekvienas asmuo turi teisę laisvai jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas siekiant ginti savo interesus. Naudojimasis šia teise gali būti apribotas tik įstatymų, siekiant apsaugoti valstybės ir visuomenės saugumą, t.y. gyventojų sveikatai ir dorovei ar kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

⁷³ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948m. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497

Viena iš pagrindinių konvencijų, įtvirtinančių asociacijų laisvės principo įgyvendinimą, yra Tarptautinės darbo organizacijos (toliau TDO) konvencija Nr. 87 dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo. Šioje konvencijoje yra įtvirtintas asociacijų laisvės principo turinys ir nustatytos pagrindinės taisyklės, kaip šis principas turėtų būti reglamentuojamas ir įgyvendinamas nacionaliniu mastu. TDO konvencijos Nr. 87 2str. skelbiama, kad darbuotojai ir darbdaviai be jokių išimčių turi teisę pasirinkti, be išankstinio leidimo steigti ir stoti į organizacijas, vadovaudamiesi tik tų organizacijų taisyklėmis. Konvencijoje pažymima, kad valstybinės valdžios institucijos turi susilaikyti nuo bet kokio kišimosi, galinčio apriboti šią teisę arba suvaržyti naudojimąsi ja. Asociacijų laisvės principo ypatumai su išimtimis gali būti nustatomi policijos, karinių pajėgų, valstybės tarnybos pareigūnams.

Kita svarbi TDO konvencija asociacijų laisvės principui įgyvendinti yra konvencija Nr. 98 dėl teisės jungtis į organizacijas ir vesti kolektyvines derybas principų taikymo. Ši konvencija skirta garantuoti konvencijos Nr. 87 numatytų teisių įgyvendinimą bei nustatyti pareigą valstybėms garantuoti konvencijos įgyvendinimą bei diskriminacijos panaikinimą.

1992m. Europos Tarybos konvencijoje dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime⁷⁴ teigiama, kad nuolat valstybėje narėje gyvenantys užsieniečiai turi laisvę rinktis į taikius susirinkimus ir jungtis į asociacijas, įskaitant laisvę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, siekiant apsaugoti savo interesus. Teisė į asociacijų laisvę reiškia užsieniečių teisę steigti savo vietos asociacijas, kurių tikslas yra tarpusavio pagalba, kultūrinio identiškumo puoselėjimas ir savo interesų, susijusių su dalykais, kurie priklauso vietos valdžios institucijų kompetencijai, apsauga. Danija, Švedija ir Olandija yra ratifikavusios šią konvenciją.

Asociacijų laisvės principas Lietuvos Respublikoje yra įtvirtintas LR Konstitucijoje, LR Darbo kodekse, LR Profesinių sąjungų įstatyme, LR Asociacijų įstatyme. LR Konstitucijos 35str. skelbia, kad piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei jų tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams. Pastebėtina, kad teisė burtis į organizacijas ir asociacijas garantuojama tik LR piliečiams, apie užsieniečius visai neužsimenama. LR Darbo kodekse asociacijų laisvė siejama su darbuotojų ir darbdavių organizacijomis, vadinasi teisėtai šalyje dirbantys tiek LR piliečiai tiek ir užsieniečiai, turi teisę vienytis į asociacijas. LR Profesinių sąjungų ir Asociacijų įstatymai, taip pat neakcentuoja, kad jungtis į asociacijas ar profesines sąjungas gali tik LR piliečiai. Abiejuose įstatymuose nurodomi tam tikri kriterijai asmenims, kurie gali tapti profesinių sąjungų ar asociacijų nariais. Todėl galime teigti, kad „Konstitucijoje įtvirtintas ribojimas neturėtų būti taikomas, antraip valstybė, užtikrinusi laisvą darbo judėjimą, neužtikrintų darbuotojams taikomų

⁷⁴ Konvencija dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime, 1992m. // <http://www.etib.lt/?s=konvencijos&lang=lt>; Prisijungimo laikas: 2010-10-05

teisių ir garantijų⁷⁵. Remiantis tarptautinės teisės aktais bei nacionaliniais įstatymais, teisė steigti ir stoti į profesines sąjungas, organizacijas ar asociacijas buvo ir yra užtikrinama ne tik LR piliečiams, bet ir visiems dirbantiems asmenims Lietuvos Respublikoje.

Asociacijų laisvės principas yra įtvirtintas Švedijos Konstitucijoje⁷⁶. Čia teigiama, kad visi piliečiai turi teisę vienyti į asociacijas visuomeniniais ar privačiais tikslais. Konstitucijos 20 str. pažymima, kad užsieniečiai yra tapatinami su Švedijos piliečiais ir jie turi teisę jungtis į asociacijas bei būti apsaugoti nuo bet kokios prievartos dalyvaujant asociacijų veikloje. Kaip matome, Švedijos Konstitucija įtvirtina teisę jungtis į asociacijas ne tik savo šalies piliečiams, tačiau ir užsieniečiams. Taip pat Švedija yra ratifikavusi TDO konvencijas Nr. 87 ir Nr. 98 bei Konvenciją dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime.

Remiantis Danijos Konstitucijos 78str. Danijos piliečiai be išankstinio leidimo gali laisvai burtis į asociacijas dėl bet kokio teisėto tikslo. Konstitucijoje konkrečiai neminima dėl tokios teisės suteikimo užsieniečiams, tačiau 2004m. Danijos Asociacijų ir profesinių sąjungų įstatymuose teigiama, kad užsienio šalių piliečiai, net ir esantys ne ES valstybėje, gali tapti profesinės sąjungos nariais, kaip ir nepilnu etatu dirbantys darbuotojai, laisvai samdomi darbuotojai, pensininkai ar aukšto rango pareigūnai.

Vokietijos Pagrindinio įstatymo 9str. teigiama, kad visi vokiečiai turi teisę steigti įmones ir burtis į asociacijas, siekiant išsaugoti ir pagerinti darbo ir ekonomines sąlygas. Vokietijos Asociacijų įstatymo⁷⁷ 14str. teigiama, kad užsieniečiai taip pat gali steigti įvairias asociacijas, tačiau tokios asociacijos gali būti uždraustos jei jos įtakoja priimti tam tikrus politinius sprendimus, kurie gali pakenkti taikiai šalyje gyvenantiems piliečiams ar užsieniečiams, jų teisėms, taip pat visuomenės saugumui, jei asociacijos tikslai yra priešingi tarptautiniams Vokietijos įsipareigojimams, asociacijos nariai griebiasi smurto, kad pasiektų tam tikru politinių, religinių ar kitokių interesų tikslų.

Apibendrinant galime teigti, kad asociacijų teisės principas priklauso visiems asmenims vienodai, t.y. ir valstybės narės piliečiai, ir užsieniečiai turi teisę steigti asociacijas valstybėse narėse ir tokiu būdu ginti savo interesus. Vienintelis ribojimas uždraudžiantis pasinaudoti šia teise yra tokios asociacijos veikla nesutampanti su šalies politika, ar veikla kenkianti visuomenės saugumui, skatinanti smurtą ar kitaip prieštaraujanti tarptautiniams šalies įsipareigojimams.

⁷⁵ Baronaitė K. Asociacijų laisvės principas // Teisė, 2008, Nr. 66(2), ISSN 1392-1274, P. 130

⁷⁶ Sweden – Constitution // <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/sw00000.html>; Prisijungimo laikas: 2009-11-20

⁷⁷ Vereinsgesetz // <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/vereinsg/gesamt.pdf>;
Prisijungimo laikas: 2010-10-10

4.1.2. Rinkimų teisė

Demokratinėse valstybėse rinkimų teisė – tai svarbiausia piliečių teisė dalyvaujant savo šalies valdyme. Rinkimų teisės principas yra įtvirtintas beveik visų valstybių konstitucijose, rinkimų įstatymuose ar kituose teisės aktuose, reglamentuojančiuose rinkimų procesą. Subjektyviaja prasme rinkimų teisė suprantama, kaip kiekvieno piliečio teisė dalyvauti rinkimuose.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 21str. teigiama, kad kiekvienas asmuo turi teisę tiesiogiai arba per laisvai išrinktus atstovus dalyvauti valdant savo šalį. „Žmonių valia yra valstybės valdžios pagrindas; ši valia reiškama periodiškuose ir teisinguose rinkimuose, rengiamuose remiantis visuotine bei lygia rinkimų teise ir vykdomuose slaptu balsavimu arba lygiaverte laisvo balsavimo tvarka“.⁷⁸

Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte taip pat yra įtvirtintas rinkimų teisės principas. Pakto 25str. b dalyje teigiama, kad kiekvienas pilietis be jokios diskriminacijos ir be nepagrįstų apribojimų turi teisę ir galimybę dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus tiek tiesiogiai, tiek per laisvai išrinktus atstovus. Taip pat kiekvienas pilietis turi teisę „balsuoti ir būti išrinktas per reguliariai rengiamus teisingus rinkimus remdamasis visuotine ir lygia rinkimų teise, slaptu balsavimu, kurie garantuoja laisvą rinkėjų valios išreiškimą“⁷⁹. Kaip matome, rinkimų teisės principas yra užtikrinamas ir tarptautinės teisės aktu.

Dažniausiai įvairių valstybių konstitucijose, net ir tarptautiniuose teisės aktuose rinkimų teisė siejama su konkrečios šalies piliečių teise dalyvauti rinkimuose, balsuoti ir tokiu būdu dalyvauti valdant savo šalį. Tačiau šiame darbe mus domina, ar užsieniečiai esantys valstybėje narėje gali pasinaudoti rinkimų teise.

Pažymėtina, kad nuo 2003 m. gruodžio 30 d. teisė dalyvauti savivaldybių tarybų narių rinkimuose nebesiejama su pilietybės cenzu. Teisę rinkti ir būti išrinktu savivaldybės tarybos nariu turi bet kuris nuolatinis atitinkamos savivaldybės gyventojas. Taigi pastaruoju metu teisė dalyvauti valstybės valdyme buvo reikšmingai išplėsta. Svarbu ir tai, kad teisės dalyvauti savivaldybių tarybų rinkimuose suteikimas užsieniečiams atitinka principinę Europos Tarybos konvencijoje „Dėl užsieniečių dalyvavimo viešajame gyvenime vietos savivaldos lygmenyje“ nuostatą. Todėl kiekvienas nuolat šalyje gyvenantis užsienietis, priklausantis tam tikrai savivaldybei, turi teisę dalyvauti savivaldybių tarybų narių rinkimuose.

⁷⁸ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497

⁷⁹ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288

Konvencijos dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime C skyriaus 6str. yra įtvirtinta teisė nuolat šalyje gyvenantiems užsieniečiams teisę dalyvauti rinkimuose į vietos valdžios institucijas ir būti išrinktiems į šias institucijas, jeigu jie atitinka piliečiams taikomus teisinius reikalavimus ir jeigu jie teisėtai gyveno atitinkamos valstybės teritorijoje pastaruosius penkerius metus iki rinkimų. Konvencijoje pažymima, kad karo metu arba iškilus kitai grėsmei keliančiai pavojų tautos gyvavimui, ši teisė užsieniečiams gali būti apribota. Remiantis konvencija galime teigti, kad užsieniečiai turi teisę dalyvauti rinkimuose į vietos valdžią, tačiau šia teise jie gali pasinaudoti tik tam tikra laiko tarpa pragyvenę atitinkamoje valstybėje narėje.

Kaip teigiama K. Rostek ir G. Davies straipsnyje šios politinės teisės, t.y. rinkimų teisės, suteikimas užsienio piliečiams, leidžia labiau įsilieti į bendruomenę. „Tie, kurie neturi teisės balsuoti, nebus priimti į bendruomenę kaip pilnaverčiai jos nariai. Todėl dažniausiai, tokie asmenys bus laikomi „pašaliečiais“, o to pasekoje sunkėja užsieniečių integracija į visuomenę“⁸⁰. Taigi nuolatinis gyvenimas šalyje ir ilgalaikio gyventojų statusas suteikia teisę dalyvauti rinkimuose. Pasak autorių, toks užsieniečio statusas reiškia, kad užsienietis per pakankamą laikotarpį gerai susipažino su šalies teisine ir politine sistema, gyvenimo būdu, todėl balsavimo teisės suteikimas yra siejamas su užsieniečio ir tos šalies piliečio vienodu traktavimu, vienodų teisių ir laisvių užtikrinimu.

Remiantis ES Tarybos direktyva 93/109/EB⁸¹ Sąjungos piliečiai, gyvenantys valstybėje narėje ir nesantys jos piliečiais, gali ten naudotis balsavimo teise ir būti kandidatais per rinkimus į Europos Parlamentą. Šia teise ES piliečiai gali pasinaudoti tiek savo kilmės valstybėje, tiek ir gyvenamosios vietos valstybėje narėje. Direktyvos 6str. pažymima, kad „bet kokiam Sąjungos piliečiui, gyvenančiam valstybėje narėje, bet nesančiam jos piliečiu, kuriam individualiu sprendimu, priimtu pagal baudžiamąją ar civilinę teisę, buvo atimta teisė būti kandidatu pagal jo gyvenamosios vietos valstybės narės arba pagal jo kilmės valstybės narės teisę, neleidžiama naudotis ta teise gyvenamosios vietos valstybėje narėje per rinkimus į Europos Parlamentą“⁸².

Taip pat Sąjungos piliečiai turi teisę balsuoti vietos savivaldos rinkimuose valstybėje narėje kaip ir tos šalies piliečiai (Lietuva, Vokietija, Švedija, Danija, Airija, Olandija).

Vokietijoje Trečiųjų šalių piliečiams neleidžiama dalyvauti visuose federacijos, žemių, savivaldybių rinkimuose. Pagal 1994m. Federacijos rinkimų įstatymą, balsuoti gali pagal Pagrindinio įstatymo 116str. apibrėžti asmenys, vokiečiai, sulaukę 18 metų amžiaus, turintys nuolatinę gyvenamą vietą, ar nuolat gyvenantys Vokietijoje paskutinius 3 mėnesius, ir jiems nėra atimta balsavimo teisė

⁸⁰ Rostek K., Davies G. The impact of Union citizenship on national citizenship policies. . European integration online papers, 2006 // <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2006-005.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-10-02

⁸¹ Europos Sąjungos Tarybos direktyva 93/109/EB, 1993m. gruodžio 6d. // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0109:LT:NOT>; Prisijungimo laikas: 2010-10-07

⁸² Ten pat

pagal šio įstatymo 13str.⁸³ Vokietijos Konstitucinis teismas yra pasisakęs dėl užsieniečių dalyvavimo federacijos rinkimuose. „Demokratijos principas, įtvirtintas Vokietijos Pagrindiniame įstatyme, neleidžia įstatymų leidėjui suteikti teisę užsieniečiams balsuoti nacionaliniuose rinkimuose, nes jie nėra vokiečių tautos žmonės“.⁸⁴

Danijoje Trečiųjų šalių piliečiams neleidžiama dalyvauti nacionaliniuose rinkimuose. Čia kiekvienas asmuo sulaukęs 18 metų, turintis Danijos pilietybę ir nuolatinę gyvenamąją vietą turi teisę balsuoti. Kaip ir Vokietijoje Danijoje yra taikomas pilietybės cenzas. Trečiųjų šalių piliečiams yra suteikta teisė balsuoti vietos savivaldos rinkimuose tik tuo atveju, jei jie valstybėje narėje yra išgyvenę tam tikrą laikotarpį (pavyzdžiui, Danijoje 3metus).

Olandijoje Trečiųjų šalių piliečiai negali dalyvauti nacionaliniuose ir provincijų rinkimuose. Šią teisę turi tik Olandijos piliečiai. Vietos savivaldos rinkimuose užsieniečiai gali balsuoti tik teisėtai šalyje pragyvenę 5 metus.

Švedijoje užsieniečiai neturi teisės balsuoti nacionaliniuose rinkimuose, tačiau tie užsieniečiai ir asmenys be pilietybės, kurie gyveno Švedijoje pastaruosius 3 metus, turi teisę balsuoti ir būti kandidatais vietos ir apskričių rinkimuose, taip pat balsuoti vietos referendumuose.⁸⁵

Airijoje Trečiųjų šalių piliečiai gali balsuoti tik vietos (apskrities, miesto) valdžios rinkimuose, nesvarbu kokį laiką jie yra išgyvenę šalyje. Šią teisę įtvirtina ir Airijos Konstitucija.

Lietuvoje nacionaliniuose rinkimuose teisę balsuoti ir būti kandidatais turi tik LR piliečiai. LR Konstitucinis teismas yra pasakęs, kad „tautai atstovauja tik tos valstybės piliečiai, žinantys ir sugebantys išreikšti savo bendrapiliečių lūkesčius bei interesus, suvokiantys ir galintys formuoti savo valstybės politinę valią“.⁸⁶

Galime apibendrinti, kad politinė teisė balsuoti ir būti kandidatu vietos savivaldos rinkimuose suteikiama visiems ES piliečiams bei užsieniečiams, tam tikrą laiką tarpą gyvenusiems šalyje. Tuo tarpu nacionalinio lygio rinkimuose (Prezidento, Parlamento ir kt.) gali dalyvauti tik valstybių narių piliečiai, nes ši teisė siejama išskirtinai su šalies pilietybės turėjimu.

⁸³ Federacijos rinkimų įstatymas, 1994m. // <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5400>; Prisijungimo laikas: 2010-10-02

⁸⁴ Groenendijk K., Guild E., Barzilay R. The legal status of third country nationals who are long-term residents in a Member State of the European Union. 2000 // <http://cmr.jur.ru.nl/cmr/docs/status.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-09-24

⁸⁵ Groenendijk K., Guild E., Barzilay R. The legal status of third country nationals who are long-term residents in a Member State of the European Union. 2000 // <http://cmr.jur.ru.nl/cmr/docs/status.pdf>; Prisijungimo laikas: 2010-09-24

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”// Valstybės žinios. 1998-11-18, Nr. 100-2791.

4.1.3. Peticijų teisė

Kaip minėjome anksčiau, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija įtvirtina teisę dalyvauti valdant savo šalį, todėl daugumos šalių konstitucijos įtvirtina peticijų teisę piliečiams kaip vieną iš savo šalies valdymo formų. Šios teisės ypatumas yra tas, kad peticijoje keliami klausimai yra aktualūs ne tik konkrečiam asmeniui, bet ir visai bendruomenei. Peticija gali būti suprantama kaip raštiškas kreipimasis į valdžios institucijas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, valdžios ar kitų valdymo institucijų veiklos klausimams spręsti bei siūlymams pateikti.

EB sutarties 194str. teigiama, kad „kiekvienas Sąjungos pilietis, taip pat kiekvienas valstybėje narėje gyvenantis ar savo registruotą buveinę turintis fizinis arba juridinis asmuo turi teisę individualiai arba kartu su kitais piliečiais ar asmenimis pateikti Europos Parlamentui peticiją bet kokių reikalų, priklausančių Bendrijos veiklos sritims ir turinčių jam ar jai tiesioginį poveikį“⁸⁷.

Peticija Europos Parlamentui gali būti pateikiama skundo arba prašymo forma ir gali būti susijusi su bendros ar asmeninės svarbos klausimais. Taip pat peticijoje gali būti pateikiamas asmeninis prašymas susijęs su ES teisės taikymu, kad Europos Parlamentas priimtų sprendimą konkrečiu klausimu. Tokių peticijų esmė yra atkreipti dėmesį kai Sąjungos piliečio teises pažeidžia viena iš valstybių narių, vietos valdžia ar kita institucija.

Kiekviena valstybė garantuoja peticijos teisę tiek savo šalies piliečiams tiek ir užsieniečiams.

LR Konstitucijos 33str. 3dalyje skelbiama, kad piliečiams laiduojama peticijos teisė. LR Peticijų įstatymo⁸⁸ 2str. teigiama, kad peticijos teikėjas gali būti ne jaunesnis kaip 16 metų LR pilietis ir užsienietis, nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje, arba šių asmenų grupė. Kaip matome iš įstatymo, peticijų teisę Lietuvoje turi ir užsieniečiai, tik esant tam tikroms sąlygoms: jie neturi būti jaunesni nei 16 metų, ir būti nuolatiniais Lietuvos Respublikos gyventojais.

Vokietijos Pagrindinio įstatymo 17str. kiekvienam asmeniui suteikta teisė kreiptis su peticija į Vokietijos Parlamentą. Pažymėtina, kad peticijas gali teikti fiziniai ar vietiniai juridiniai asmenys ar asmenų grupės.

Kitose ES valstybėse narėse užsieniečiai gali pateikti peticijas tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir tų valstybių piliečiai.

⁸⁷ Europos Bendrijos steigimo sutartis // http://www.univie.ac.at/RI/eur/20041101/LT_ECTreaty20041101.pdf;
Prisijungimo laikas: 2009-10-24

⁸⁸ Lietuvos Respublikos peticijų įstatymas 1999m. liepos 7d. // Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2128

4.2 Socialinės – ekonominės, kultūrinės teisės ir laisvės, jų ribojimai

Socialinės - ekonominės teisės užtikrina asmeniui žmogaus vertą gyvenimo lygį ir socialinę gintį. Socialinių teisių svarba yra ta, kad ji realizuoja žmonių solidarumo idėją. Kultūrinės teisės garantuoja žmogaus dvasinę raidą, padeda jam tapti naudingą ekonominės, socialinės, kultūrinės visuomenės plėtotės dalyviu.

1996m. Europos Socialinėje chartijoje bei Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte yra įtvirtintas platus socialinių – ekonominių teisių katalogas. Šiame darbe mus domina tokios svarbios teisės kaip teisė į nuosavybę, teisė į darbą, teisė į socialinę apsaugą bei teisė į mokslą.

4.2.1. Teisė į nuosavybę

Nuosavybė visais laikais buvo pripažįstama asmens teisių ir laisvių ekonominiu pagrindu, ji yra būtina asmens ūkinės veiklos laisvės įgyvendinimo sąlyga. Todėl teisė į nuosavybę priskirtina vienai svarbiausių žmogaus teisių. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija įtvirtina teisės į nuosavybę principą. Čia teigiama, kad kiekvienas asmuo turi teisę tiek vienas, tiek kartu su kitais turėti nuosavybę, iš nieko nuosavybė negali būti savavališkai atimta.⁸⁹

ES Pagrindinių teisių chartijoje⁹⁰ teigiam, kad kiekvienas turi teisę valdyti teisėtai įgytą nuosavybę, ja naudotis, disponuoti ir palikti paveldėtojams. Nuosavybė negali būti atimta, išskyrus atvejus, kai tai yra būtina visuomenės poreikiams ir tik įstatymo nustatytais atvejais bei sąlygomis laiku ir teisingai už ją atlyginant. Nuosavybės naudojimą gali reglamentuoti įstatymai, kiek tai būtina atsižvelgiant į bendruosius interesus. Intelektinė nuosavybė turi būti saugoma.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, taip pat yra įtvirtintas nuosavybės teisės principas. 23 str. skelbia, kad nuosavybė neliečiama, teisės į nuosavybę saugo įstatymas, nuosavybė gali būti paimta tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama. Nuosavybės teisės principas, įtvirtintas LR Konstitucijoje turinio esme nėra nesiskiria nuo tarptautinės teisės turinio. LR Konstitucijoje ši teisė priskiriama prie pagrindinių žmogaus teisių, todėl galime teigti, kad ja naudojasi ir užsieniečiai bei asmenys be pilietybės.

LR Konstitucinis teismas nuosavybės teisę apibrėžė „<...> kaip įstatymų saugomą savininko galimybę valdyti jam priklausantį turtą, juo naudotis ir disponuoti savo nuožiūra ir interesais, bet neperžengiant įstatymų nustatytų ribų, nevaržant kitų asmenų teisių ir laisvių“⁹¹.

⁸⁹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497

⁹⁰ ES Pagrindinių teisių chartija // <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LT.01000101.htm>; Prisijungimo laikas: 2010-10-05

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740

LR Civiliniame kodekse⁹² nuosavybės teisę įvardina kaip teisę savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti.

Pagal Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 1 protokolo 1-ąjį straipsnį, kurio samprata bei taikymo apimtis išplėtotą Europos žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, nuosavybė suvokiama ne vien tik kaip privati nuosavybė, t.y. kilnojamas ar nekilnojamas turtas. Kai kuriais atvejais nuosavybė aiškinama ir kaip teisėtai asmeniui suteiktos teisės, kurias jis gali nustatyti. Nors ir nebūdamas nuosavybe fizine prasme, toks private teise pagrįstas turtas, kaip akcijos arba su sutartimi ar deliktu susiję piniginiai reikalavimai taip pat patenka į taikytiną nuosavybės sampratą. Teisė netrukdomai naudotis nuosavybe apima ir tam tikrus ekonominius reikalavimus, pagrįstus viešąja teise, pavyzdžiui, į išmokas pagal privalomojo draudimo sistemas, kurias numato socialinės apsaugos įstatymai. Teisės į pensijas ir kitas socialinės apsaugos sistemas taip pat saugotinos 1 protokolo 1 straipsniu, bent tokiu lygiu, kokiu asmuo mokėjo įmokas.⁹³

Nuosavybei galime priskirti ir žmogaus (užsieniečio dirbančio LR) uždirbtus pinigus atliekant tam tikrą darbą. Anot Konstitucinio Teismo, asmeniui, kuris atliko pavestą darbą, pagal Konstituciją atsiranda teisė reikalauti, kad jam būtų sumokėtas visas pagal įstatymus arba jais remiantis išleistas kitus teisės aktus priklausančias darbo užmokestis, taip pat, kad jis būtų sumokėtas nustatytu laiku. Ši asmens teisė ginama kaip nuosavybės teisė⁹⁴.

Kalbant apie nekilnojamojo turto įsigijimą (pvz.: žemės) Lietuvoje, užsieniečiams yra taikomi tam tikri apribojimai. LR Konstitucijos 47 str. skelbiama, kad žemę, vidaus vandenį ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą.

Remiantis LR Konstitucijos 47 str. antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymu užsienio subjektai yra suprantami kaip užsieniečiai ir užsienio juridiniai asmenys, taip pat kitos užsienio organizacijos, tokios kaip ES valstybėse narėse, arba valstybėse, sudariusiose Europos sutartį (Asociacijos sutartį) su Europos bendrijomis bei šalimis narėmis arba Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Šiaurės Atlanto Sutarties organizacijos bei Europos ekonominės erdvės valstybių narių organizacijos.

Pagal įstatymą⁹⁵ visi aukščiau išvardinti užsienio subjektai turi teisę įsigyti nuosavybės teise žemę, vidaus vandenį ir miškus ta pačia tvarka ir tomis pačiomis sąlygomis kaip ir LR piliečiai bei juridiniai asmenys.

⁹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74

⁹³ Žmogaus teisės Lietuvoje, Vilnius: 2005 // <http://www3.lrs.lt/docs2/IOHMATFR.PDF>; Prisiijungimo laikas: 2010-10-15

⁹⁴ 2004 m. lapkričio 25 d. LR Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“ // Valstybės žinios. – 2004, Nr. 181–6708

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 str. antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymas, 2003m. Kovo 20 d. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 64 - 1503

Lietuva įstojusi į ES yra nustačiusi pereinamąjį laikotarpį iki 2011m., draudžiantį užsieniečiams įsigyti žemės ūkio ir miškų ūkio paskirties žemę. Šie apribojimai nėra taikomi užsieniečiams, kurie pastaruosius trejus metus teisėtai gyveno LR teritorijoje ir vertėsi žemės ūkio veikla.

Remiantis Įstatymo 9 str. užsieniečiai nuosavybės teise negali įsigyti šios žemės : „išimtinė nuosavybės teise Lietuvos Respublikai priklausančių objektų žemės; valstybinių parkų, rezervatų, draustinių, biosferos stebėsenos (monitoringo) teritorijų žemės; žemės ūkio paskirties žemės; miškų ūkio paskirties žemės, išskyrus ūkinei veiklai skirtiems pastatams ir įrenginiams eksploatuoti reikalingus sklypus, numatytus patvirtintuose teritorijų planavimo dokumentuose; rekreacinių ir apsauginių miškų, upių, kitų didesnių kaip 1 ha vandens telkinių ir jų pakrančių apsaugos juostų žemės; kurortų, viešosios paskirties rekreacijos ir poilsio teritorijų, paskirų viešojo naudojimo poilsio objektų žemės; valstybės saugomų gamtos, istorijos, archeologijos ir kitų kultūros objektų bei jų apsaugos teritorijų žemės; teritorijų, pagal jų planavimo dokumentus rezervuotų viešojo naudojimo keliams ir inžinerinėms komunikacijoms, miestų ar kitų vietovių viešojo naudojimo infrastruktūros objektams ir kitiems bendriems visuomenės poreikiams, žemės; viešojo naudojimo kelių, geležinkelių, oro, jūrų ar upių uostų, magistralinių vamzdynų ir kitų viešojo naudojimo inžinerinių komunikacijų žemės bei jiems eksploatuoti reikalingos žemės; įstatymų nustatyta tvarka laisvosios ekonominės zonos teritorijai skirtos žemės; teritorijų, kuriose aptikta naudingųjų iškasenų ir kitų gamtos turtų, žemės, išskyrus žemės sklypus, kurie pagal teritorijų planavimo dokumentus tiesiogiai skirti šių išteklių gavybai ar eksploatavimui reikalingiems pastatams ir įrenginiams statyti; Kuršių nerijos žemės, Baltijos jūros ir Kuršių marių pakrantės 7 km pločio ruožo žemės, išskyrus kurorto statuso neturinčių miestų žemę; pasienio ruožams priskirtos žemės; teritorijų, skirtų ar rezervuotų krašto apsaugos reikmėms, žemės, taip pat teritorijų, kuriose žemės įsigijimas įstatymų ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų apribotas saugumo motyvais, žemės“⁹⁶.

4.2.2. Teisė į darbą

Teisė į darbą gali būti suprantama kaip teisė pasirinkti ar turėti darbą, profesiją bei apsaugą nuo nedarbo. Visuotinėje Žmogaus teisių deklaracijoje teigiama, kad kiekvienas turi teisę į darbą, laisvą darbo pasirinkimą, teisingas ir tinkamas darbo sąlygas ir apsaugą nuo nedarbo. Taip pat kiekvienas asmuo turi teisę gauti vienodą užmokestį už vienodą darbą, teisingą ir tinkamą atlyginimą, užtikrinantį jam ir jo šeimai žmogaus orumo vertą gyvenimą, jei reikia, papildomą kitomis socialinės apsaugos priemonėmis.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 str. antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymas, 2003m. Kovo 20 d. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 64 - 1503

ES Pagrindinių teisių chartijoje⁹⁷ 15str. įtvirtina teisę į darbą. Chartijoje įtvirtinta, kad kiekvienas turi teisę į darbą ir užsiimti laisvai pasirinkta profesija ar veikla. Kiekvienas Sąjungos pilietis turi laisvę ieškoti darbo, dirbti, pasinaudoti įsisteigimo teise ir teikti paslaugas bet kurioje valstybėje narėje. Pažymėtina, kad trečiųjų šalių piliečiai, kuriems leista dirbti valstybių narių teritorijose, turi teisę į tokias pačias darbo sąlygas kaip ir Sąjungos piliečiai. Kiekvienas darbuotojas turi teisę į tai, kad būtų apribotas maksimalus darbo laikas, teisę į dienos ir savaitės poilsį, taip pat kasmetines mokamas atostogas.

Laisvas asmenų judėjimas labai glaudžiai siejasi su laisvu darbuotojų judėjimu. Remiantis EB sutarties 39 str. bendrijoje yra užtikrinama darbuotojų judėjimo laisvė, kuri reiškia, kad įdarbinimo, darbo užmokesčio ir kitų darbo ir užimtumo sąlygų atžvilgiu panaikinama bet kokia valstybių narių darbuotojų diskriminacija dėl pilietybės. Laisvo darbuotojų judėjimo laisvę galima riboti tik viešosios tvarkos, visuomenės saugumo ir visuomenės sveikatos sumetimais.

Ši teisė suteikia teisę asmenims priimti faktiškai pateiktus pasiūlymus įsidarbinti, tuo tikslu laisvai judėti valstybės narės teritorijoje, apsigyventi bet kokioje valstybėje narėje siekiant dirbti pagal tos valstybės piliečių įsidarbinimą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus, taip pat pasilikti gyventi valstybės narės teritorijoje pasibaigus darbo laikui joje. Pažymėtina, kad šios nuostatos nėra taikomos darbui valstybės tarnyboje.

1986m. spalio 15d. Tarybos reglamentas 1612/68/ EEB Dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje nustatė Valstybių narių piliečių ir jų šeimos narių įdarbinimo taisykles. Reglamente įtvirtinama, kad valstybių narių piliečiai, nepriklausant nuo jų gyvenamosios vietos, turi teisę įsidarbinti ir dirbti kitos valstybės narės teritorijoje pagal įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias tos šalies piliečių įdarbinimą. Pabrėžiama, kad toks pilietis turi tokią pačią pirmumo teisę užimti laisvas darbo vietas kaip ir tos šalies piliečiai. Remiantis pateiktomis nuostatomis galime teigti, kad visi valstybių narių piliečiai turi vienodas teises į darbą bet kurioje valstybėje narėje, nebent dėl darbo pobūdžio valstybė narė reikalauja pateikti žinias apie tam tikros kalbos mokėjimą. Tokia išimtis buvo pateisinta *Groener* byloje⁹⁸. Olandijos pilietė buvo įsidarbinusi pagal laikiną darbo sutartį dizaino koledže Airijoje. Moterį buvo atsisakyta priimti dirbti pagal ilgalaikį darbo kontraktą remiantis tuo, jog ji nekalbėjo airiškai. ETT palaikė tokį kalbos reikalavimą, netgi jei airių kalba nebuvo būtina darbui. Teismas rėmėsi tuo, jog aiški politika išlaikyti ir skatinti airių kalbos vartojimą, išreiškiantį nacionalinį ir tautos identitetą buvo įtvirtinta nacionaliniame įstatyme. Taigi šioje situacijoje kalbos mokėjimo reikalavimas buvo pripažintas pateisinamu su sąlyga, kad toks reikalavimas nustatytas kaip vietinės nacionalinės kalbos, kuri kartu yra ir pagrindinė valstybinė kalba, skatinimo politikos dalis, taip pat su sąlyga, kad tas reikalavimas yra taikomas proporcingu ir

⁹⁷ ES Pagrindinių teisių chartija // <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303LT.01000101.htm>; Prisijungimo laikas: 2010-10-05

⁹⁸ ETT bylos *Groener v. Minister for Education* C-379/87, 1989m. sprendimas ECR3967

nediskriminaciniu būdu. Kitais atvejais ETT kalbos mokėjimo reikalavimo galimybę aiškina labai siaurai, siūlo kiekvienu atveju atsižvelgti, ar tokie reikalavimai yra proporcingi, būtini ir pagrįsti tam tikriems reikšmingiems valstybės narės politikos tikslams pasiekti.

Reglamento 5str. skelbiama, kad valstybės narės piliečiui, ieškančiam darbo kitoje valstybėje narėje, tos šalies įdarbinimo tarnybos turi padėti taip, kaip ir savo piliečiams, ieškantiems darbo.⁹⁹

Valstybės narės piliečio įdarbinimas neturi priklausyti nuo medicininio, profesinio ar kitų kriterijų, jeigu jie pagrįsti diskriminacija dėl pilietybės, lyginant su kriterijais, taikomais kitos valstybės narės piliečiams, norintiems įsidarbinti toje pačioje vietoje. Tačiau tokiems piliečiams gali būti taikomas profesinis testas, jeigu to reikalauja jiems darbą siūlantis darbdavys.

Remiantis jau anksčiau paminėtomis Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje įtvirtintomis nuostatomis, reglamente teigiama, kad darbuotojams turi būti sudarytos tos pačios įdarbinimo, darbo sąlygos kaip ir tos valstybės piliečiams, ypač nustatant atlyginimo dydį, atleidžiant iš darbo, o bedarbystės atveju – grąžinant arba vėl priimant į darbą. Toks darbuotojas turi teisę naudotis tomis pačiomis socialinėmis ir mokestinėmis lengvatomis kaip ir vietiniai darbuotojai. Taip pat kaip ir kiti darbuotojai, Sąjungos pilietis turi teisę mokytis profesinėse mokyklose ir perkvalifikavimo centruose. Taip pat tokie darbuotojai naudojami visomis teisėmis ir privilegijomis būstui įsigyti, o jo vaikai tomis pačiomis sąlygomis kaip ir piliečiai, turi būti priimti į tos šalies bendrojo lavinimo, amatų ir profesines mokyklas.

LR Darbo kodekso 13str. 1d. teigiama, kad „galėjimas turėti darbo teises ir pareigas (darbinis teisnumas) pripažįstamas lygus visiems Lietuvos Respublikos piliečiams. Užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės, nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, turi Lietuvoje tokį patį darbinį teisnumą kaip ir Lietuvos piliečiai. Išimtis gali nustatyti įstatymai“¹⁰⁰. Taigi, visi užsieniečiai, asmenys be pilietybės ar užsieniečiai, turintys nuolatinio Lietuvos gyventojų statusą, turi tokias pačias su darbu susijusias teises ir pareigas, kaip ir LR piliečiai.

Trečiosios valstybės pilietis ketindamas dirbti Lietuvoje privalo įsigyti leidimą dirbti, išskyrus tuos atvejus kai užsienietis yra atleistas nuo šios pareigos (jei jau turi leidimą laikinai gyventi LR, turi leidimą nuolat gyventi šalyje). Pagal Įstatymą dėl užsieniečių teisinės padėties užsienietis ketindamas įsidarbinti Lietuvoje, prieš atvykdamas į šalį turi įsigyti leidimą dirbti. Leidimas yra išduodamas tuo atveju, jei Lietuvoje nėra specialisto, atitinkančio darbdavio keliamus kvalifikacinius reikalavimus. Leidimo galiojimas:

1. Leidimas dirbti užsieniečiui išduodamas iki 2 metų, nurodant darbą (pareigas) ir įmonę, įstaigą ar organizaciją, kurioje užsienietis dirbs.

⁹⁹ EB Tarybos reglamentas 1612/68/EEB 1986m. spalio 15d. // <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1968R1612:20060430:LT:PDF>; Prisijungimo laikas:2010-10-01

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569

2. Užsieniečiui, kuris atvyksta į Lietuvos Respubliką dirbti sezoninių darbų, leidimas dirbti išduodamas iki 6 mėnesių per vienerius metus, skaičiuojant nuo pirmosios atvykimo į Lietuvos Respubliką dienos.
3. Užsieniečiui, kuris atvyksta dirbti į Lietuvos Respubliką kaip stažuotojas ar praktikantas, leidimas dirbti išduodamas vieneriems metams, jo galiojimas gali būti pratęsiamas išimtiniais atvejais, kai stažuotės ar praktikos laikotarpis yra ilgesnis negu vieneri metai ir tai būtina atitinkamos srities kvalifikacijai įgyti.¹⁰¹

Užsienietis gali įsidarbinti Lietuvos Respublikoje pagal darbo sutartį arba, kai jo nuolatinė darbo vieta yra užsienyje, gali būti atsiųstas laikinai dirbti į Lietuvos Respubliką. Darbdavys gali sudaryti darbo sutartį tik su užsieniečiu, turinčiu leidimą dirbti, išskyrus Įstatymo nurodytus atvejus, kai tokio leidimo nereikia. Užsieniečio darbo užmokestis negali būti mažesnis už tokį patį darbą dirbančio Lietuvos Respublikos gyventojų. Kaip matome, čia yra įtvirtintas nediskriminavimo principas. Užsienietis turi tokias pačias teises gauti vienodą darbo užmokestį kaip ir tos šalies piliečiai dirbdami analogišką darbą.

Leidimas nebūtinai užsieniečiui, kuris: nori įsidarbinti, kad galėtų įgyvendinti bendras su užsienio valstybėmis vyriausybės programas; yra profesionalusis sportininkas ar treneris, sudaręs sporto veiklos sutartį (kontraktą); atvyksta į mūsų šalį atlikti pagal darbo sutartį mokslinių tyrimų arba dirbti pedagoginį darbą mokslo ir studijų institucijose; atvyksta dirbti kaip stažuotojas ar praktikantas ne ilgiau kaip trims mėnesiams per metus; yra tradicinės Lietuvos religinės bendrijos (bendruomenės) ar valstybės pripažintos religinės bendrijos narys, turintis atitinkamos religinės bendrijos vadovybės išduotą tarpininkavimo dokumentą; yra kitos valstybės labdaros organizacijos atstovas, atvykstantis teikti labdarą mūsų šalyje; yra ES ar jos valstybių narių remiamų savanorių programų dalyvis; yra ES valstybės narės ilgalaikis gyventojas, kuris mūsų šalyje su leidimu dirbti ir leidimu laikinai gyventi jau dirbo ir gyveno vienus metus ir kuris nori dirbti pagal darbo sutartį, bei kitais atvejais.

Dažnai norintys atvykti į šalį aukštą kvalifikaciją turintys Trečiųjų šalių piliečiai darbuotojai susiduria su sunkumais dėl darbo formalumų tvarkymo, leidimų gavimo ir pan. ES Taryba 2009m. gegužės 25d. priėmė direktyvą „Dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą“. Direktyvos tikslas yra nustatyti:

- a) „trečiųjų šalių piliečių, kurie yra ES mėlynosios kortelės turėtojai, atvykimo ir apsigyvenimo sąlygas valstybių narių teritorijoje ilgesniam nei trijų mėnesių laikotarpiui siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą ir jų šeimos narių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygas;

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties // Valstybės Žinios, 2004, Nr.73-2539

b) a punkte nurodytų trečiųjų šalių piliečių ir jų šeimos narių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygas valstybėse narėse, kurios nėra pirmoji valstybė narė.¹⁰²

Remiantis direktyva, ES Mėlynoji kortelė yra leidimas, suteikiantis teisę trečiųjų valstybių piliečiams teisėtai apsigyventi ir dirbti valstybės narės teritorijoje ir persikelti į kitą valstybę narę dirbti itin aukštos kvalifikacijos darbą laikantis nustatytų sąlygų, taip pat atvykstant dirbti šie asmenys, iš karto galėtų atsivežti ir savo šeimos narius.

ES mėlynosios kortelės turėtojams taikomos tokios pačios sąlygos kaip kortele išdavusios šalies piliečiams tokiose srityse kaip darbo sąlygų nustatymas (įskaitant atlyginimą, atleidimą iš darbo, darbo saugą, sveikatos draudimą), teisė jungtis į asociacijas, švietimo ir profesinio mokymo, diplomų ar kitų profesinio kvalifikacijos įrodymų pripažinimo, galimybe naudotis prekių ir paslaugų pasiūla, teisė laisvai judėti visoje valstybės narės teritorijoje ir kt. Direktyva turėtų įsigalioti 2011m.

Pagal Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 63 str. leidimas dirbti užsieniečiui panaikinamas, jei tokį leidimą jis gavo apgaulės būdu, buvo nutraukta darbo sutartis, nutrūko darbo santykiai su užsienyje esančiu darbdaviu, kuris buvo atsiuntęs užsienietį laikinai dirbti Lietuvos Respublikoje, panaikinus leidimą laikinai gyventi šalyje.

Europos Sąjungos valstybės narės piliečiams ir jų šeimos nariams, kurie ketina dirbti Lietuvos Respublikoje, nereikia įsigyti leidimo dirbti.

Užsieniečiai norėdami įsidarbinti Danijoje turi turėti leidimą gyventi šalyje, darbo leidimą. Žinoma, galimybės įsidarbinti priklauso nuo užsieniečio turimos pilietybės ir kvalifikacijos. Visų pirma, vienos taisyklės galioja Šiaurės šalių piliečiams, ES valstybių narių piliečiams ir EEE šalių piliečiams, kitos taisyklės – Trečiųjų šalių piliečiams. Suomijos, Islandijos, Norvegijos ir Švedijos piliečiams, ES valstybių narių piliečiams ir EEE šalių piliečiams norint įsidarbinti Danijoje, leidimo gyventi nereikia. Tokios pačios taisyklės taikomos ir jų šeimos nariams.

Trečiųjų valstybių piliečiams norintiems įsidarbinti Danijoje, reikalingas leidimas gyventi ir leidimas dirbti. Šiuos leidimus reikia įgyti dar prieš atvykstant į šalį. Paprastai juos išduoda Danijos konsulatai ar diplomatinės atstovybės, įsikūrusios užsienio šalyse.

ES valstybių narių piliečiai, EEE šalių piliečiai, įsidarbinę turi teisę pasilikti Danijoje ilgiau nei 3 arba 6 mėnesius. Šie asmenys išsaugo darbuotojo ar savarankiškai dirbančio asmens statusą, ir tada jei:

- 1) „jei ES pilietis laikinai negali dirbti dėl ligos ar nelaimingo atsitikimo;
- 2) jei ES pilietis netenka darbo, po to kai jis išdirbo daugiau nei vienerius metus, ir jis yra užsiregistravęs kaip darbo ieškantis asmuo vienoje iš Danijos įdarbinimo agentūroje;

¹⁰² Tarybos direktyva 2009/50/EB 2009m. gegužės 25d. dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:LT:PDF;> Prisijungimo laikas: 2009-11-23

- 3) jei ES pilietis netyčia prarado darbą per pirmuosius 12 mėnesių kai buvo tinkamai įregistruotas, ir jei jis būdamas bedarbis įsiregistravo Danijos įdarbinimo agentūroje arba jei baigėsi terminuotos darbo sutarties terminas;
- 4) arba jei ES pilietis pradeda profesinį mokymą susijusį su ankstesniu darbu ar pradeda naujos specialybės profesinį mokymą.¹⁰³

Vokietijoje pagal įstatymo Dėl užsieniečių gyvenimo šalyje 4str. 2d. užsieniečiui leidimas gyventi darbo tikslais išduodamas „tik pagal šį įstatymą ir tada tik tada jei veikia, kuria ketinama užsiimti nėra draudžiama. Kiekvienam asmeniui turi būti suteikiamas leidimas gyventi, jei veikla yra teisėta. Užsienietis gali pradėti dirbti tik tuomet, kai leidimą patvirtina Federacinė darbo žinybos agentūra.“¹⁰⁴

2004m. ir 2007m. į ES įstojusioms naujoms šalims¹⁰⁵ Vokietija taiko pereinamojo laikotarpio taisykles. Todėl įsidarbinti šioje šalyje galima tik gavus Darbo žinybos leidimą dirbti, kuriai reikia pateikti prašymą dėl leidimo išdavimo, ir darbdavio patvirtinimo, kad darbuotojas yra ypač pageidaujamas.

Švedijoje Šiaurės šalių piliečiams, ES valstybių narių, EEE šalių piliečiams norint įsidarbinti Švedijoje, darbo leidimų nereikia. ES valstybių narių ir EEE šalių piliečiams ketinantiems ilgiau pasilikti Švedijoje (daugiau nei tris mėnesius) reikalingas leidimas gyventi. Šis leidimas išduodamas tiems asmenims, kurie ketina įsidarbinti pagal darbo sutartį, dirbti savarankiškai, teikti paslaugas, studijuoti.

Airijoje ES valstybių narių piliečiai ir EEE šalių piliečiai, Šveicarijos piliečiai norėdami įsidarbinti Airijoje turi gauti tik leidimą gyventi, o darbo leidimas nereikalingas. Darbo santykiuose (įsidarbinant, gaunant darbo užmokestį) šių šalių piliečiai turi tokias pačias teises kaip ir Airijos piliečiai.

ES valstybių narių piliečiams ketinantiems būti ar dirbti Olandijoje leidimo gyventi ir leidimo dirbti nereikia.

„Visi kiti užsieniečiai ketinantys dirbti Olandijoje turi gauti ir leidimą dirbti ir leidimą gyventi šalyje (pagal Užsieniečių darbuotojų įdarbinimo įstatymą). Darbdavys privalo gauti leidimą įdarbinant užsienietį, o užsienietis privalo gauti leidimą gyventi. Šių leidimų išdavimo sąlygos dažniausiai tarpusavyje yra susijusios.“¹⁰⁶

¹⁰³ Executive Order on Residence in Denmark for Aliens Falling within the Rules of the European Union (the EU Residence Order) // <http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/42CF236D-A334-4A40-A2B6-9AA0C4ABB61A/0/euopholdsbekendtgoerelsen322af21.pdf>; Prisijungimo laikas: 2009-11-23

¹⁰⁴ Aufenthaltsgesetz // <http://www.aufenthaltstitel.de/aufenthaltsg.html>; Prisijungimo laikas: 2009-11-05

¹⁰⁵ Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija, Vengrija, Rumunija, Bulgarija

¹⁰⁶ Helpline law // <http://www.helplinelaw.com/article/netherlands/95>; Prisijungimo laikas: 2009-11-24

Leidimai dirbti nėra būtini tiems asmenims, kurie gavo leidimą gyventi (taip pat savarankiškai dirbantiems asmenims ar tam tikroms grupėms su specialiu gyventojų statusu). Darbo leidimą privalo išduoti per penkias savaites. Praktiškai tai dažnai trunka ilgiau, nes darbdavys aktyviai stengiasi įdarbinti darbuotoją iš Olandijos, ES ar Europos ekonominės erdvės regiono. Be kita ko, darbdavys privalo pranešti apie laisvas darbo vietas į „Bendruomenės, Darbo ir Nepriklausomybės“ instituciją (CWI - Community, Work and Independence, Inc) bent šešias savaites prieš pradėdant darbą.

Kiek kitokia situacija yra norint užsieniečiams įsidarbinti valstybių narių valstybės tarnybose. Kiekviena šalis vidaus teisės aktais nustato, koks darbas priskiriamas valstybės tarnybai. ETT nekartą yra pažymėjęs, kad valstybės tarnybos sąvokos nereikia aiškinti plačiai, nes platus ratas darbuotojų kategorijų priskirtų valstybės tarnybai, sumažina galimybes užsieniečiams įsidarbinti tam tikroje darbovietėje, nes yra reikalaujama turėti būtent valstybės narės pilietybę.

Remiantis byla *Commission v. Belgium*¹⁰⁷, Belgijoje susiklostė tokia situacija. Čia remiantis Belgijos įstatymais „valstybinės tarnybos pareigybes“ galėjo užimti tik Belgijos piliečiai. Tačiau ši pareigybė apėmė labai platų asmenų ratą, įskaitant medicinos seseris, vandentiekio darbininkus, elektrikus ir architektus. Teismas šioje byloje išaiškino, kad terminas „valstybės tarnyba“ kyla ne iš valstybės narės, bet iš bendrijos teisės, o EB sutarties 48 str. (dabartinio 39 str.) 4 d. numatyta išimtis apima tik tokias pareigybes, kurios susijusios su valstybės interesų gynimu. Teismo nuomone, vandentiekio darbininkai, elektrikai ir kiti panašių kategorijų asmenys neatlieka tokių svarbių funkcijų. Taip pat kitose ETT bylose buvo nuspręsta, kad valstybės tarnautojų ratą nepatenka mokyklų mokytojai¹⁰⁸, universitetų dėstytojai¹⁰⁹, medicinos seserys¹¹⁰.

EB 39 str. 4 d. numatyta išimtis įsidarbinti valstybės tarnyboje apskritai nedraudžia kitų valstybių narių piliečiams užsiimti veikla valstybės tarnyboje, tačiau suteikiama teisė valstybės narėms riboti galimybę eiti tam tikras pareigas. Tokia darbuotojų laisvo judėjimo išlyga valstybės narės siekia apsaugoti savo vidaus ir išorės saugumą, išlaikydamos teisę svarbiausias valstybės valdymo funkcijas pavesti vykdyti tik savo valstybių piliečiams. Prie tokių funkcijų vykdymo galima būtų priskirti veiklą karinėse pajėgose, policijoje, teisingumo vykdymo, mokesčių administravimo, diplomatijos įstaigose, vietinių valdžios institucijų ir kitą panašią veiklą.

Užsieniečiams, kurie ketina įsidarbinti valstybės tarnyboje yra taikomi apribojimai. LR Konstitucijoje skelbiama, kad LR piliečiai turi teisę lygiomis sąlygomis stoti į LT valstybinę tarnybą. LR Valstybės tarnybos įstatyme¹¹¹ numatyta, kad priimant asmenį į valstybės tarnybą reikia turėti LR pilietybę. Tiek LR Konstitucijoje tiek ir Įstatyme valstybės tarnybos teisė siejama su pilietybe ar LR

¹⁰⁷ ETT bylos *Commission v. Belgium* C-149/79, 1980m. sprendimas ECR 3881

¹⁰⁸ ETT bylos *Lawrie-Blum v. Land Baden Wurttemberg* C- 66/85, 1986m. sprendimas ECR2121

¹⁰⁹ ETT bylos *Allue and Coonan* C- 33/88, 1989m. sprendimas ECR 1591

¹¹⁰ ETT bylos *Commission v. France* C- 307/84, 1986m. sprendimas ECR 172

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2130;2002, Nr. 45-1708.

piliečiais. Galime teigti, kad užsieniečiai Lietuvoje negali dirbti valstybės tarnyboje, nes neatitinka svarbiausio kriterijo – nėra Lietuvos Respublikos piliečiai.

Airijos Konstitucijoje valstybės tarnyba nėra minima, pagrindiniai teisės aktai ir kiti norminiai dokumentai, reglamentuojantys priėmimą į valstybės tarnybą bei pagrindines kandidatų teises ir pareigas, yra 2004 m. Valstybės tarnybos valdymo aktas, 1998 m. ir 2004 m. Įsidarbinimo lygiomis galimybėmis aktai, 2005 m. Dėl žmonių su negalia teisės aktas, 1997 m. Informacijos laisvės aktas, 1988 m. ir 2003 m. Duomenų apsaugos aktai, Paskyrimo į valstybės tarnautojų pareigas praktikos kodeksas bei Žmonių su negalia įdarbinimo praktikos kodeksas.

Vokietijos Pagrindiniame įstatyme yra įtvirtinta, kad kiekvienas vokietis turi vienodą teisę į valstybės tarnybą atsižvelgiant į jo gebėjimus, kvalifikacinius bei profesinius pasiekimus.

Atsižvelgiant į sugebėjimus ir kvalifikaciją, teisę dirbti valstybės tarnyboje turi asmenys iš Europos Sąjungos valstybių su tam tikromis išimtimis, numatytomis kai kurioms pareigoms, kurios prieinamos tik Vokietijos pilietybę turintiems asmenims. Valstybės tarnybos įstatymai numato, kad asmenų iš Europos Sąjungos šalių kvalifikacija nustatoma remiantis diplomo pripažinimo principu.¹¹²

4.2.3. Teisė į socialinę apsaugą

Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje yra įtvirtinta teisė į socialinę apsaugą. 22 str. skelbiama, kad kiekvienas, kaip visuomenės narys, turi teisę į socialinę apsaugą ir teisę, kad valstybės pastangomis bei bendradarbiaujant tarptautiniu lygiu ir pagal kiekvienos valstybės struktūrą bei išteklius būtų įgyvendinamos jo orumui ir laisvam asmenybės vystimuisi būtinos ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės.

Tarptautinis ekonominiu, socialinių ir kultūrinių teisių paktas šią teisę įtvirtina taip, kad visos valstybės pasirašiusios šį paktą, turi pripažinti kiekvieno žmogaus teisę į socialinę apsaugą, įskaitant ir socialinį draudimą.

ES pagrindinių teisių chartijoje, socialinės apsaugos teisės turinys kiek praplėstas. Čia 34 str. teigiama, kad Sąjunga pripažįsta ir gerbia teisę gauti socialinio draudimo pašalpas ir naudotis socialinėmis paslaugomis, suteikiančiomis apsaugą pagal Sąjungos teisės ir nacionalinių teisės aktų nustatytas taisykles ir praktiką motinystės atveju, susirgus, patyrus nelaimingą atsitikimą darbe, esant išlaikytiniu ar sulaukus senatvės, taip pat netekus darbo. Kiekvienas Sąjungoje teisėtai gyvenantis ir teisėtai keičiantis gyvenamąją vietą asmuo turi teisę gauti socialines pašalpas ir naudotis socialinėmis lengvatomis pagal Sąjungos teisę ir nacionalinius teisės aktus ir praktiką. Siekdama įveikti socialinę atskirtį ir skurdą, Sąjunga pripažįsta ir gerbia teisę į socialinę paramą ir paramą aprūpinant būstu, kad

¹¹² Der öffentliche Dienst in Deutschland. Berlin: Bundesministerium des Inneren, 2006. P. 35

pagal Sąjungos teisės ir nacionalinių teisės aktų nustatytas taisykles bei praktiką būtų užtikrintos tinkamos gyvenimo sąlygos visiems neturintiems pakankamai lėšų.

Norint įtvirtinti bendra socialinės apsaugos sistemą valstybėse narėse buvo priimti svarbūs reglamentai: 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas 1408/71/EEB¹¹³ dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje ir 1972 m. kovo 21 d. Tarybos reglamentas 574/72/EEB¹¹⁴ nustatantis Reglamento 1408/71/EEB dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems Bendrijoje, įgyvendinimo tvarką.

1408/71/EEB 3str. skelbiama, kad vienos iš valstybių narių teritorijoje gyvenantiems asmenims, kuriems galioja šis reglamentas, pagal bet kurios valstybės narės teisės aktus priklauso tos pačios prievolės ir jie naudojami tomis pačiomis išmokomis, kaip ir valstybės piliečiai. Remiantis šiuo straipsniu, galime teigti, kad bet kuris asmuo teisėtai dirbantis valstybės narės teritorijoje naudojami tokiais pačiomis teisėmis į socialinę apsaugą kaip ir tos šalies piliečiai.

Čia minimos tokios socialinės apsaugos sritys, kaip ligos ir motinystės išmokos, invalidumo, senatvės, išmokos maitintojo netekusiems asmenims, išmokos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, išmokos mirties atveju, nedarbo išmokos ir išmokos šeimai.

Antra kas svarbu kalbant apie socialinę apsaugą užsieniečiams, tai kad šis reglamentas įtvirtina, jog valstybių narių darbuotojams yra taikomi tik vienos valstybės teisės aktai¹¹⁵. Vadinasi asmuo privalo mokėti draudimo įmokas tik toje valstybėje narėje, kurioje dirba ir tokiu būdu užsitikrinti sau socialinę apsaugą.

Kitas svarbus akcentas, kurį įtvirtina reglamentas, draudimo laikotarpių sumavimas. 18 str. skelbia, kad, „kai pagal valstybės teisės aktus teisės į išmokas įgijimas, išsaugojimas ar atstatymas priklauso nuo draudimo, darbo ar gyvenimo laikotarpių, tos šalies kompetentinga įstaiga įskaito reikiamo dydžio draudimo, darbo ar gyvenimo laikotarpius, įgytus pagal bet kurios kitos valstybės narės teisės aktus, tartum jie būtų įgyti pagal jos administruojamus teisės aktus“¹¹⁶.

Reglamento 10str. įtvirtina, kad įvairios išmokos negali būti sumažinamos, pakeičiamos, sustabdomos ar nutraukiamas jų mokėjimas, anuliuojamos vien dėl to, kad tokių išmokų gavėjas

¹¹³ 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas 1408/71/EEB dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje // http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/Documents/es_migrantai/Reglamentas%201408-71-EEB.pdf; Prisijungimo laikas: 2010-09-27

¹¹⁴ 1972 m. kovo 21 d. Tarybos reglamentas 574/72/EEB nustatantis Reglamento 1408/71/EEB dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems Bendrijoje, įgyvendinimo tvarką // http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/Documents/es_migrantai/Reglamentas%20574-72-EEB.pdf; Prisijungimo laikas: 2010-09-27

¹¹⁵ 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas 1408/71/EEB dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje // http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/Documents/es_migrantai/Reglamentas%201408-71-EEB.pdf; Prisijungimo laikas: 2010-09-27

¹¹⁶ Ten pat

gyvena valstybės narės teritorijoje, kitoje nei yra įstaiga, atsakinga už išmokų mokėjimą. Tokiu būdu skatinamas darbuotojų judėjimas, užtikrinant jų įgytą teisę į išmokas, net ir išvažiavus į kitą Sąjungos narę.

Pažymėtina, kad reglamente įtvirtintos taisyklės taikomos visoms teisės aktais pagrįstoms ES socialinio draudimo sistemoms, išskyrus privačias socialinio draudimo sistemas.

Visose ES valstybėse narėse Trečiųjų šalių piliečiai teisėtai dirbantys šalyje turi tokias pačias socialines garantijas kaip ir tų šalių piliečiai. Tokiose valstybėse kaip Danija, Vokietija, Airija, Švedijoje, Olandijoje į socialines išmokas pretenduoja tie užsieniečiai kurie tam tikrą laiką pragyveno šalyje arba yra nuolatiniai gyventojai valstybėje narėje. Socialinių išmokų dydis priklauso nuo sumokėto socialinio draudimo dydžio įmokų.

4.2.4. Teisė į mokslą

Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte gana plačiai yra įtvirtintas teisės į mokslą principas. Visos valstybės, šio Pakto šalys, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę į mokslą. Pakte teigiama, kad „<...> švietimo tikslas – siekti, kad žmogaus asmenybė visapusiškai vystytųsi ir suvoktų savo orumą, taip pat didinti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms. <...> išsimokslinimas turi suteikti visiems žmonėms galimybę tapti naudingais laisvos visuomenės dalyviais, padėti ugdyti savitarpio supratimą, pakantumą ir draugystę tarp visų tautų, visų rasinių, etninių bei religinių grupių ir prisidėti prie Jungtinių Tautų vykdomos taikos palaikymo veiklos plėtojimo“¹¹⁷.

Pažymima, kad pradinis mokymas turi būti visiems privalomas ir nemokamas, vidurinis mokslas, įskaitant techninį ir profesinį vidurinį mokymą, turi būti atviras ir prieinamas, aukštasis mokslas turi būti prieinamas visiems vienodai pagal kiekvieno gabumus visų pirma palaiptui įvedant nemokamą mokslą.

LR Konstitucijos 41str. įtvirtinta teisė į mokslą. Konstitucija skelbia, kad asmenims iki 16 metų, mokslas yra privalomas, mokymasis valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas. Aukštasis mokslas yra prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus.

Lietuvoje ketinantis mokyti, stažuotis, dalyvauti profesiniuose mokymuose ar kelti klasifikaciją užsienietis turi gauti laikiną leidimą gyventi. Toks leidimas yra išduodamas mokymosi laikui, bet ne ilgiau kaip vieneriems metams. Pasibaigus ar nutraukus mokymosi laikotarpį, užsienietis privalo

¹¹⁷ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290

išvykti iš Lietuvos Respublikos. Užsienietis studijų laikotarpiu gavęs leidimą dirbti, turi teisę dirbti ne daugiau kaip 20 valandų per savaitę ir tik nuo antrųjų studijų metų.

ES pilietis ir jo šeimos nariai turi teisę gyventi Lietuvoje, jei yra studentas, moksleivis, stažuotojas, kvalifikacijos kėlimo kursų ar profesinių mokymų dalyvis, turi sau ir savo šeimos nariams, jei jie atvyksta kartu su juo arba pas jį, pakankamai išteklių pragyventi Lietuvos Respublikoje ir turi galiojantį sveikatos draudimą patvirtinantį dokumentą.

ES piliečiai turi teisę studijuoti Danijoje. Jei ketinama studijuoti Danijoje, yra suteikiama registracijos kortelė. Tačiau asmuo turi būti įtrauktas į patvirtintos privačios ar visuomeninės institucijos sąrašus. Kadangi mokslas Danijoje ES valstybių narių piliečiams yra nemokamas, todėl asmuo atvažiuodamas studijuoti turėtų sugebėti išlaikyti save. „Studentui yra suteikta teisė studijuojant įsidarbinti ir dirbti ne daugiau kaip 15 valandų per savaitę, o birželio, liepos ir rugpjūčio mėnesiais – visą darbo laiką“.¹¹⁸ Dirbant nelegaliai asmuo rizikuoja būti išsiųstas iš šalies, o darbdavys įdarbinęs tokį darbuotoją rizikuoja gauti baudą ar būti nubaustas laisvės atėmimu.

„Jei buvo suteiktas leidimas apsigyventi siekiant baigti aukštojo mokslo programą Danijoje, leidimas gyventi galios dar šešis mėnesius po to, kai baigsis programa. Tai leidžia asmeniui ieškoti darbo Danijoje. Jei asmuo baigia aukštojo mokslo programą Danijoje ir jam anksčiau nebuvo suteiktas papildomas šešių mėnesių leidimas gyventi, tai galima turimą leidimą gyventi pratęsti dar šešiams mėnesiams“¹¹⁹.

Trečiųjų šalių piliečiai norėdami studijuoti Danijoje turi paprašyti leidimo prieš atvykdami į šalį. Šie asmenys turi kreiptis į Danijos konsulatą arba diplomatinę atstovybę savo šalyje dėl leidimo gyventi.

Dauguma aukštųjų mokyklų Vokietijoje yra finansuojamos valstybės, todėl mokslas tokiose mokyklose yra nemokamas. Paprastai yra finansuojamos pirmosios auštojo mokslo studijos (vientisos bakalauro ir magistro). Privačiose aukštosiose mokyklose mokslas yra mokamas.

„Užsieniečiai, norintys studijuoti Vokietijoje, taip pat kaip ir vokiečiai, turi pateikti dokumentą, įrodantį, kad žmogus turi teisę studijuoti aukštojoje mokykloje. Nuo 1998 m. Lietuvoje išlaikyti abitūros egzaminai pripažįstami ir Vokietijoje ir suteikia teisę studijuoti bet kokį dalyką bet kurioje Vokietijos aukštojoje mokykloje.“¹²⁰

Dauguma studijų vyksta vokiečių kalba, todėl reikia pateikti dokumentą, kad užsienietis gerai ar pakankamai moka vokiečių kalbą. Tokį pažymėjimą gali gauti savo šalyje. Tik pačiose Vokietijos aukštosiose mokyklose galima laikyti specialų vokiečių kalbos egzaminą DSH (Deutsche

¹¹⁸ Naujasis gyventojas Danijoje.dk (New to Denmark.dk) // http://www.nyidanmark.dk/en-us/coming_to_dk/work/greencard-scheme.htm; Prisijungimo laikas: 2009-11-23

¹¹⁹ Ten pat

¹²⁰ Studijos Vokietijoje // http://www.uni-kiel.de/werftprojekt/Studijos_Vokietijoje_LT.pdf; Prisijungimo laikas: 2009-11-23

Sprachprüfung für den Hochschulzugang ausländischer Studienbewerber). Stojant reikia turėti galiojantį sveikatos dokumentą.

Gyvenimo išlaidoms reikia turėti apie 650 – 700 eurų per mėnesį, taip pat studijuojant leidžiama dirbti 180 pusdienių per metus.

Mokslas Švedijoje yra nemokamas, todėl užsienietis atvykęs studijuoti turi pasirūpinti tik pragyvenimo šaltiniu.

Išskirtinės sąlygos yra taikomos ir studentams Olandijoje. Studentai, turintys leidimą gyventi studijų laikotarpiui, gali dirbti visus metus ne ilgiau kaip 10 val. per savaitę arba pilną darbo dieną birželio, liepos ir rugpjūčio mėnesiais.

Apibendrinant galime teigti, kad ES šalių piliečiai ir trečiųjų valstybių piliečiai naudojami tokiais pačiomis pilietinėmis, politinėmis, socialinėmis – ekonominėmis bei kultūrinėmis teisėmis bei laisvėmis, kaip ir valstybių narių piliečiai. Žinoma, jiems yra taikomi tam tikri apribojimai rinkimų, taip pat nuosavybės įsigijimo ar įdarbinimo valstybės tarnyboje srityse. Visi šie apribojimai siejami su konkrečios pilietybės turėjimu, nes tik piliečiams suteikiamos pagrindinės teisės, įtvirtintos šalių konstitucijose ir siejamos su šalies valdymu.

5. UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES REGULIAVIMO YPATUMAI IR PERSPEKTYVOS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KONTEKSTE

Pastaruosius trejus metus (2008 – 2010m.) ES institucijos priėmė nemažai naujų teisės aktų migracijos srityje, taip pat reglamentuojant tam tikrus klausimus susijusius su užsieniečių teisine padėtimi Sąjungos valstybėse narėse.

2008m. ES Komisija priėmė Komunikatą „Bendra Europos imigracijos politika. Principai, veiksmai ir priemonės“ bei „Prieglobsčio politikos planas. Kompleksinis požiūris į apsaugą Europos Sąjungoje“¹²¹. Šiame Komunikate buvo nustatyta dešimt bendrų principų, kuriais turėtų būti grindžiama bendra imigracijos politika. Principai buvo suskirstyti į tris grupes pagal tris svarbiausias ES politikos ašis – solidarumo, saugumo, gerovės. Prieglobsčio politikos plane buvo nustatytos bendros Europos prieglobsčio sistemos (BEPS) antrojo etapo gairės. Komunikate buvo pateikta Komisijos nuomonė, kaip toliau turėtų būti plėtojama bendra Europos imigracijos politika, o Europos Vadovų Taryba raginama patvirtinti dešimt pasiūlytų bendrų principų bei nustatytus konkrečius veiksmus. Į solidarumo principo įgyvendinimą įeina tokie uždaviniai kaip skaidrumas, pasitikėjimas ir tarpusavio bendradarbiavimas, veiksmingas ir nuoseklus turimų priemonių naudojimas, partnerystė su trečiosiomis šalimis. Saugumo principas apima Europos ir jos partnerių interesus atitinkančios vizų politikos sukūrimas, integruotas sienų valdymas, kovos su nelegalia migracija stiprinimas, veiksmingas gražinimo politikos įgyvendinimas. Gerovės principo įgyvendinimas turėtų remtis tokiais uždaviniais kaip aiškių taisyklių bei vienodų sąlygų nustatymas, sėkmingas integracijos įgyvendinimas.

Prieglobsčio politikos planui įgyvendinti yra nustatomos tokios priemonės kaip tinkamas teisės aktų suderinimas, taip pat ES valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimas keičiantis informacija ir patirtimi bei vykdant bendrus mokymus prieglobsčio politikos srityje ir užtikrinant vienodą apsaugos lygį Europos Sąjungos teritorijoje. Taip pat siūloma remti trečiąsias šalis, kurios susiduria su didele pabėgėlių migracija bei jų priėmimu. Abu dokumentai 2009m. papildė naują penkerių metų Teisingumo, laisvės ir saugumo srities programą.

Apibendrinant aptartus dokumentus galime teigti, kad pagrindinės migracijos politikos kūrimas apima asmenų iš trečiųjų šalių migracijos valdymas, t.y. nelegalios migracijos stabdymas ir legalios migracijos kontroliavimas, imigrantų integravimas, ES valstybių narių tarpusavio bei su trečiosiomis šalimis bendradarbiavimas, prieglobsčio sistemos kūrimas.

¹²¹ES Komisijos Komunikatas „Bendra Europos imigracijos politika. Principai, veiksmai, priemonės“, „prieglobsčio politikos planas. Kompleksinis požiūris į apsaugą Europos Sąjungoje“ // http://ec.europa.eu/lietuva/news_hp/news/17062008_imigracija_ir_prieglobstis_lt.htm Prisijungimo laikas: 2010-11-20

Norint išsamiau reglamentuoti užsieniečių teisinę padėtį Lietuvoje ir jos reglamentavimą paremti naujais ES teisės aktais LR Seime buvo pateiktas naujas 2010m. „Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties pakeitimo įstatymo projektas“¹²². Projekto tikslai yra: į nacionalinę teisę perkelti naujas direktyvų nuostatas; suteikti įgaliojimus LR Vyriausybei paskirti instituciją, kuri priims sprendimus panaikinti teisę ir leidimus gyventi Lietuvos Respublikoje, išsiųsti užsieniečius iš Lietuvos, jeigu jie kelia grėsmę viešajai tvarkai ir valstybės saugumui; sutrumpinti užsieniečių prašymų išduoti leidimus laikinai ar nuolat gyventi šalyje nagrinėjimo terminus ir kt.

Įstatymo projekte yra siūloma įvesti ES valstybės narės piliečio laikino ir nuolatinio gyvenimo LR pažymėjimus bei Sąjungos piliečio šeimos nario leidimo gyventi LR korteles. Tokiu būdu Lietuva galėtų pilnai įgyvendinti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje. Pažymėjime yra elektroniniu būdu fiksuojami asmens atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatas ir kvalifikuotas elektroninio parašo sertifikatas. ES leidimo laikinai gyventi kortelėje elektroniniu būdu fiksuojami ES valstybės narės piliečio šeimos nario biometriniai duomenys tapatybei patvirtinti – veido atvaizdas ir dviejų pirštų anspaudai.

Taip pat ES valstybių narių piliečiai negali naudotis kai kuriomis LR privačių juridinių asmenų teikiamomis paslaugomis (elektroninėmis ir kt.), nes ES valstybių narių piliečiams Lietuvoje neišduodami asmens dokumentai, kuriuose būtų įrašyti asmens atpažinimo elektroninėje erdvėje sertifikatas ar kvalifikuotas elektroninio parašo sertifikatas. Pažymėtina, kad neturint tokių dokumentų, užsieniečiai negalėtų dalyvauti elektroniniu būdu ateityje vykstančiuose rinkimuose.

Todėl įvedus ES valstybės narės piliečio laikino ir nuolatinio gyvenimo pažymėjimus, šie asmenys turės LR išduotus dokumentus, kurie sudarys galimybę viešajame gyvenime naudotis įvairiomis paslaugomis, tarp jų ir elektroninėmis.

Galiojančiuose LR teisės aktuose kol kas nėra įtvirtinta aukštos kvalifikacijos darbuotojo sąvoka, nenumatyta specialių procedūrų, kurios skatintų tokius darbuotojus atvykti į Lietuvos Respubliką. Teisės aktuose yra numatytos tik kelios atskiros profesijos, kurias turintiems užsieniečiams sudaromos galimybės atvykti ir dirbti gavus nacionalines vizas bei nereikalaujant įsigyti leidimo dirbti šalyje.

Darbdaviams, norintiems įdarbinti aukštos kvalifikacijos darbuotoją užsienietį nereikėtų kaip iki šiol kreiptis dėl leidimo į Lietuvos darbo biržą, nes tai atliktų pačios valstybės institucijos ir tokiu būdu išsiaiškintų ar užsieniečiai atitinka Lietuvos darbo rinkos poreikius.

Reglamentuojant užsieniečių teisinę padėtį, o konkrečiau klausimus susijusius dėl trečiųjų valstybių piliečių šeimos narių galimybę atvykti pas užsienietį gyvenantį ir dirbantį Lietuvoje, remiantis dabartiniu LR įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 43str., užsieniečio šeimos nariai gali

¹²² LR Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties pakeitimo įstatymo projektas [interaktyvus] // <http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2010/09/01/21509> Prisijungimo laikas: 2010-10-22

atvykti pas užsienietį šeimos susijungimo tikslu tik tuo atveju, jeigu užsienietis pragyveno LR pastaruosius dvejus metus ir turi ne mažiau kaip vienus metus galiojantį leidimą laikinai gyventi ir pagrįstas perspektyvas įgyti teisę nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje. Galime teigti, kad nustatytas dviejų metų laikotarpis yra gana ilgas, todėl aukštos kvalifikacijos specialistai neretai pasirenka kitas valstybes, kurios nustato palankesnes sąlygas užsieniečio šeimos nariams, norintiems pasinaudoti šeimos susijungimo teise.

ES Taryba 2009 m. gegužės 25d. yra priėmusi direktyvą 2009/50/EB dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą. Šios direktyvos tikslas yra ES valstybėms narėms padėti išspręsti darbo jėgos trūkumo problemą skatinant trečiųjų šalių darbuotojų priėmimą ir judėjimą ilgesniam nei trijų mėnesių laikotarpiui siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą. Pažymima, kad trečiųjų valstybių piliečių įgyta profesinė kvalifikacija, turėtų būti pripažinta tomis pačiomis sąlygomis, kokios yra taikomos Sąjungos piliečiams. Taip pat vienas iš direktyvos tikslų yra sudaryti palankesnes sąlygas tokių darbuotojų šeimos narių atvykimui ir apsigyvenimui, suteikiant jiems vienodas socialines bei ekonomines teises kaip ir valstybės narės piliečiams. Tokiu būdu Lietuvos Respublika, priėmusi šią direktyvą, galėtų pasikviesti aukštos kvalifikacijos specialistus, kurių darbas būtų naudingas Lietuvos ekonomikos augimui. Aukštos kvalifikacijos darbuotojo šeimos nariams būtų sudarytos palankesnės sąlygos atvykti pas aukštos kvalifikacijos darbuotoją, nes direktyvos 15str. 2 dalyje skelbiama, kad šeimos susijungimui netaikomas reikalavimas, kad ES mėlynosios kortelės turėtojas turėtų pagrįstas perspektyvas gauti teisę nuolat gyventi arba būtų išbuvęs šalyje tam tikrą laikotarpį. Jei įvykdomos šeimos susijungimui taikomos sąlygos, leidimai apsigyventi šeimos nariams suteikiami ne vėliau kaip praėjus šešioms mėnesiams nuo paraiškos pateikimo dienos. Šeimos narių leidimų apsigyventi galiojimo laikotarpis yra toks pat kaip ir leidimų apsigyventi, išduotų ES mėlynosios kortelės turėtojui, jei tai leidžiama atsižvelgiant į jų kelionės dokumentų galiojimo laiką.

ES šalys, taip pat ir Lietuva, įsipareigoja ne vėliau kaip iki 2011m. birželio 19d. priimti nacionalinius teisės aktus, būtinus laikyti direktyvos nuostatų.

Kitas svarbus dokumentas yra Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 2010/265/EB iš dalies keičiantis Konvenciją dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo ir Reglamentą 2006/562/EB, kiek tai susiję su ilgalaikes vizas turinčių asmenų judėjimu¹²³. Remiantis reglamento nuostatomis, valstybės narės, taip pat ir Lietuvos Respublika, turėtų pakeisti ilgalaikes vizas (kitaip dar nacionalines vizas) leidimais gyventi per tinkamą laiką po trečiųjų šalių piliečių, teisėtai gyvenančių su ilgalaike viza, atvykimo į šalį, kad jie galėtų keliauti į kitas valstybes nares savo buvimo laikotarpiu arba grįždami į kilmės šalį vykti tranzitu per kitų valstybių narių teritorijas. Šiuo reglamentu norima įpareigoti

¹²³ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 2010/265/EB iš dalies keičiantis Konvenciją dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo ir Reglamentą 2006/562/EB, kiek tai susiję su ilgalaikes vizas turinčių asmenų judėjimu // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:085:0001:0004:LT:PDF>; Prisijungimo laikas: 2010-10-23

valstybes nares pakeisti ilgalaikes vizas leidimais gyventi, kad trečiųjų šalių piliečiai galėtų įgyvendinti judėjimo Šengeno erdvėje laisvę. Taip pat asmenys, kurie turi ilgalaikes vizas turėtų turėti tokias pačias sąlygas vykti į kitas valstybes nares kaip ir leidimo gyventi šalyje turėtojai.

Europos Sąjungos institucijos reglamentuodamos užsieniečių teisinę padėtį, visų pirma trečiųjų šalių piliečių teisinę padėtį, Sąjungos viduje priima naujų teisės aktų, kurie palengvina tokių užsieniečių atvykimą į valstybes nares, judėjimą Sąjungos teritorijoje, įdarbinimą, išvykimą. ES teisės aktuose įtvirtintuose principuose draudžiamas trečiųjų šalių piliečių ir jų šeimos narių diskriminavimas dėl bet kokių kriterijų. Valstybės narės įsipareigoja priimti tuos nacionalinius teisės aktus, kad ES Parlamento ir Tarybos reglamentuose ir direktyvose įtvirtinti reikalavimai galėtų tinkamai reguliuoti ir užtikrinti užsieniečių teisinę padėtį.

Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai naudodamiesi laisvo asmenų judėjimo principu, turi teisę laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje, įsidarbinti, mokintis, būti apdraustais socialiniu draudimu, su tam tikromis išlygomis dalyvauti šalies ir Europos Sąjungos politiniame gyvenime. Atvykstantiems iš trečiųjų šalių piliečiams, taikomos griežtesnės sąlygos, atvykstant į Sąjungos valstybę narę, įsidarbinant, o šalies politiniame gyvenime jie gali dalyvauti tik būdami nuolatiniais valstybės narės piliečiais.

Reguliuojant asmenų judėjimą ir migracijos procesus, užkertant kelią nelegalios migracijos plitimui, naujos integracinės sistemos bei bendros prieglobsčio politikos sukūrimui, palankesnių įdarbinimo sąlygų ir tinkamos socialinės apsaugos sukūrimui, nepakanka priimti naujus teisės aktus ir juos pritaikyti Sąjungos valstybių narių teisinėje sistemoje, yra būtinas visų Sąjungos valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimas.

IŠVADOS

1. Europos Sąjungos valstybės narės siekdamos užtikrinti laisvą asmenų judėjimą ir kontroliuoti trečiųjų šalių piliečių migraciją ėmėsi kurti bendrą migracijos politiką. Migracijos politika turi neprieštarauti tarptautinės teisės normoms, ypač toms, kurios yra susijusios su žmogaus teisėmis, asmens orumu ir nediskriminacija. Šiose valstybėse buvo priimta nemažai teisės aktų, reguliuojančių migracijos procesus bei nustatančių užsieniečių teisinę padėtį Europos Sąjungos šalyse.

2. Užsieniečių teisinę padėtį reglamentuojantys tarptautinės ir konstitucinės teisės aktai įtvirtino platų užsieniečiams priklausančių teisių ir laisvių katalogą, apsaugą nuo bet kokios formos diskriminacijos bei galimybę jų pažeistas teises ginti tarptautiniu mastu.

3. Trečiųjų šalių piliečiai ir jų šeimos nariai naudojami tokiomis pačiomis laisvo judėjimo teisėmis kaip ir Europos Sąjungos piliečiai, tačiau jiems yra taikomos griežtesnės sąlygos kertant valstybių sienas ar keliaujant per jas tranzitu. Laikomasi principo, kad visų užsieniečių judėjimas Sąjungos valstybėje narėje gali būti ribojamas tokiais atvejais kaip gresiant pavojui valstybės ir visuomenės saugumui, nusikalstamumui stabdyti, kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

4. Konstitucinė asmenų teisė steigti asociacijas, būti jos nariais reglamentuojama tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu. Užsieniečiai turi teisę steigti ir tapti asociacijos nariais, ir tokiu būdu ginti savo interesus, tačiau tokių asociacijų veikla turi neprieštarauti valstybių narių nacionalinei ir tarptautinei šalies politikai.

5. Užsieniečių teisė dalyvauti rinkimuose ir būti išrinktiems yra ribojama nacionaliniuose valstybių narių rinkimų įstatymuose. Trečiųjų šalių piliečiai negali dalyvauti savivaldybių tarybų bei Europos parlamento rinkimuose, o šia privilegija gali pasinaudoti tik ES valstybių narių piliečiai.

6. Kiekvienas užsienietis turi teisę individualiai ar su kitais asmenimis pateikti peticiją į Europos Sąjungos valstybės narės parlamentą ar Europos Sąjungos Parlamentą, bet kokiu klausimu, priklausančiu Bendrijos veiklos sritims ir turinčiu jam/jiems tiesioginį poveikį.

7. Užsieniečiai nekliudomai gali pasinaudoti savo teise į nuosavybę, kurią gina įstatymas. Kai kurios valstybės taiko apribojimus užsieniečiams įsigyjant žemės ūkio ir miškų ūkio paskirties žemę tos valstybės teritorijoje.

8. Užsieniečiai turi tokias pačias teises įsidarbinti valstybės narės teritorijoje kaip ir tos šalies piliečiai. Įdarbinimo, darbo užmokesčio ir kitų darbo bei įdarbinimo sąlygų atžvilgiu panaikinama bet kokia valstybių narių darbuotojų diskriminacija dėl pilietybės. Išimtys yra galimos tik tais atvejais jei valstybė narė taiko laikinus apribojimus, norėdama apsaugoti savo darbo rinką, taip pat jei darbo pobūdis reikalauja tam tikrų specialių žinių ar tos šalies pilietybės turėjimo.

9. Kiekvienas užsienietis turi teisę į socialinę apsaugą, jei jis teisėtai dirba valstybės narės teritorijoje ir moka socialinio draudimo įmokas. Kai kuriose šalyse užsieniečiai gali gauti socialines išmokas, tik pragyvenus tam tikra laiką šalyje arba tapus nuolatiniu šalies gyventoju.

10. Lietuvos Respublika yra įsipareigojusi suderinti nacionalinės teisės normas su Europos Sąjungos teise. Pažymėtina, kad įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties nuostatos iki šiol neviseškai atitinka ES teisės normas, reglamentuojančias užsieniečių ir jų šeimos narių atvykimą, apsigyvenimą ir įsidarbinimą šalyje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 53-996
3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 str. antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymas, 2003m. Kovo 20 d. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 64 – 1503
4. Lietuvos Respublikos peticijų įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2128
5. Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2130; 2002, Nr. 45-1708
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74- 2262
7. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569
8. Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 95-4087
9. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 54–1831
10. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties // Valstybės Žinios, 2004, Nr.73-2539; 2006, Nr. 137-5199; 2008, Nr. 22-803
11. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-745
12. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948m. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497
13. Konvencija dėl asmenų be pilietybės statuso, 1954m. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 59-1761
14. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950m. lapkričio 4d. // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987
15. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr.11 su papildomais protokolais Nr.4, 6 ir 7 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016
16. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr.87 "Dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo" // Valstybės žinios, 1996, Nr. 27-653
17. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288
18. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290
19. Europos socialinė chartija (pataisyta), 1961m. // Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704

Konstitucinio Teismo nutarimai ir išvados:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada “ Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 9-199
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”// Valstybės žinios, 1998, Nr. 100-2791
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 26-740
4. 2004 m. lapkričio 25 d. LR Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 181–6708
5. LR Konstitucinio teismo nutarimas 2006m. lapkričio 13d. „Dėl teisės aktų , reguliuojančių Lietuvos Respublikos pilietybės santykius, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 123-4650

Europos Teisingumo Teismo praktika:

1. ETT bylos Procureur de Roi v. Royer C-48/75, 1976 m. sprendimas ECR 497
2. ETT bylos Commission v. Belgium C-149/79, 1980m. sprendimas ECR 3881
3. ETT bylos Commission v. France C- 307/84, 1986m. sprendimas ECR 172
4. ETT bylos Lawrie-Blum v. Land Baden Wurttemberg C- 66/85, 1986m. sprendimas ECR2121
5. ETT bylos Allue and Coonan C- 33/88, 1989m. sprendimas ECR 1591
6. ETT bylos Groener v. Minister for Education C-379/87, 1989m. sprendimas ECR3967
7. ETT bylos Komisija/Italija C-3/88, 1989 m. gruodžio 5 d. sprendimas, ir Komisija/Italija, C-388/01 2003 m. sausio 16 d. sprendimas
8. ETT bylos Mouvement contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie ASBL (MRAX) v Belgium C-459/99 , 2002m. sprendimas ECR I-6591
9. ETT bylos Inasti (Institut National d'Assurances Sociales pour Travailleurs Indépendants) v Hans Kemmler, C – 53/95 sprendimas
10. ETT bylos Salah Oulane v Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie C-215/03, 2005m. vasario 17 d. sprendimas
11. ETT bylos Metock ir kiti v Teisingumo lygybės ir teisės reformų ministrą C-127/08 2008 m. liepos 25 d. sprendimas

Specialioji literatūra:

1. Auslanderrecht. Aufenthaltsgesetz - München, 2010
2. Barnard C. Europos Sąjungos materialinė teisė. Keturiolais laisvės. Vilnius: Eugrimas, 2006
3. Baronaitė K. Asociacijų laisvės principas // Teisė, 2008, Nr. 66(2), ISSN 1392-1274
4. Der öffentliche Dienst in Deutschland. Berlin: Bundesministerium des Inneren, 2006
5. Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje – Lietuvos žmogaus teisių centras, 2004
6. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000
7. Taljūnaitė M. Pilietybė ir socialinė Europos integracija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005
8. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. - Vilnius: Eugrimas, 1998
9. Žaldauskaitė – Žalimienė S. Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė. Vilnius: Rosma, 2002

Internetiniai šaltiniai:

1. Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties pakeitimo įstatymo projektas [interaktyvus] // <http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2010/09/01/21509>
2. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. gruodžio 13 d. „Asmenų, nesančių piliečiais šalies, kurioje jie gyvena, teisių deklaracija“ // <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/478/51/IMG/NR047851.pdf?OpenElement>
3. Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo 1985m. birželio 14d. sudaryto tarp Beneliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos

- vyriausybių, dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40992&p_query=&p_tr2=2
4. Konvencija dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime, 1992m. vasario 5d. // <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Lithuanian/144-Lithuanian.pdf>
5. Romos sutartys, 1957m. // <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>
6. Europos Bendrijos Steigimo sutartis // http://www.univie.ac.at/RI/eur/20041101/LT_ECTreaty20041101.pdf
7. ES Pagrindinių teisių chartija // <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303LT.01000101.htm>
8. Europos Sąjungos sutartis (Mastrichto sutartis), 1992m. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32156
9. Lisabonos sutartis, 2004m. spalio 29d. // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:LT:PDF>
10. EB Tarybos reglamentas 1612/68/EEB // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1968R1612:20060430:LT:PDF>
11. 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas 1408/71/EEB dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje // http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/Documents/es_migrantai/Reglamentas%201408-71-EEB.pdf
12. 1972 m. kovo 21 d. Tarybos reglamentas 574/72/EEB nustatantis Reglamento 1408/71/EEB dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems Bendrijoje, įgyvendinimo tvarką // http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/Documents/es_migrantai/Reglamentas%20574-72-EEB.pdf
13. Europos Sąjungos Tarybos direktyva 93/109/EB, 1993m. gruodžio 6d. // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993L0109:LT:NOT>
14. 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva 2004/81/EB dėl teisės laikinai apsigyventi suteikimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kuriais buvo pasinaudota nelegalios imigracijos tikslais ir kurie bendradarbiauja su kompetentingomis institucijomis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0081:LT:HTML>
15. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB 2004m. balandžio 29d. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=48435
16. Tarybos direktyva 2009/50/EB 2009m. gegužės 25d. dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbu // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:LT:PDF>
17. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 2010/265/EB iš dalies keičiantis Konvenciją dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo ir Reglamentą 2006/562/EB, kiek tai susiję su ilgalaikes vizas turinčių asmenų judėjimu // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:085:0001:0004:LT:PDF>
18. Aliens Act (Ireland) // <http://www.irishstatutebook.ie/1935/en/act/pub/0014/sec0002.html#zza14y1935s2>
19. Aliens act (Sweden) // <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/06/61/22/bfb61014.pdf>
20. Aufenthaltsgesetz // <http://www.arbeitsagentur.de/zentraler-Content/A01-Allgemein-Info/A015-Oeffentlichkeitsarbeit/Publikation/pdf/DA-Aufenthaltsgesetz.pdf>
21. Denmark – Constitution // <http://www.servat.unibe.ch/law/icl/da00000.html>
22. Executive Order on Aliens' Access to Denmark (Aliens Order) // http://www.nyidanmark.dk/resources.ashx/Resources/Lovstof/Love/UK/udlaendingebktg_943_eng.pdf
23. Executive Order on Residence in Denmark for Aliens Falling within the Rules of the European Union (the EU Residence Order) // <http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/42CF236D-A334-4A40-A2B6-9AA0C4ABB61A/0/euopholdsbekendtgoerelsen322af21.pdf>
24. Federacijos rinkimų įstatymas, 1994m. // <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5400>

25. Immigration, Residence and Protection Bill (Ireland) // <http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/bills/2007/3707/b3707s.pdf>
26. Ireland – Constitution // http://www.servat.unibe.ch/law/icl/ei00000_.html
27. Netherlands – Constitution // http://www.servat.unibe.ch/law/icl/nl00000_.html
28. Sweden – Constitution // http://www.servat.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html
29. Vereinsgesetz // <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/vereinsg/gesamt.pdf>
30. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas // http://www.bundestag.de/dokumente/rechtsgrundlagen/gg_pdf.pdf
31. Naujas gyventojas Danijoje.dk (New to Denmark.dk) // http://www.nyidanmark.dk/Lt-LT/Medborger_i_danmark_lt_lt/3+atvykimas+ir+gyvenimas+daniijoje.htm
32. Švedijos ambasados informacija // http://www.swedenabroad.com/Page_19586.aspx
33. Migracijos informacijos centras (IOM) // <http://infocentras.iom.lt/lt/informacija-isvykstantiems/leidimas-gyventi-ir-leidimas-dirbti-vokietijoje/>
34. Žmogaus teisės Lietuvoje, Vilnius: 2005 // <http://www3.lrs.lt/docs2/IOHMATFR.PDF>
35. Helpline law // <http://www.helplinelaw.com/article/netherlands/95>
36. Studijos Vokietijoje // http://www.uni-kiel.de/werftprojekt/Studijos_Vokietijoje_LT.pdf
37. Groenendijk K., Guild E., Barzilay R. The legal status of third country nationals who are long-term residents in a Member State of the European Union. 2000 // <http://cmr.jur.ru.nl/cmr/docs/status.pdf>
38. Rostek K., Davies G. The impact of Union citizenship on national citizenship policies. European integration online papers, 2006 // <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2006-005.pdf>
39. Tikhomirow Y.A. The legal position of migrants. Electronic Journal of Comparative Law, vol.11.3 (December 2007) // <http://www.ejcl.org/113/article113-27.pdf>
40. ES Komisijos Komunikatas “Bendra Europos imigracijos politika. Principai, veiksmai, priemonės“, “prieglobsčio politikos planas. Kompleksinis požiūris į apsaugą Europos Sąjungoje“ // http://ec.europa.eu/lietuva/news_hp/news/17062008_imigracija_ir_prieglobstis_lt.htm

SANTRAUKA

UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES YPATUMAI EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE

Šiuo metu Europoje yra skiriamos dvi migracijos rūšys: migracija Europos Sąjungos viduje ir migracija iš Trečiųjų šalių. Pirmuoju atveju yra įgyvendinama laisvo asmenų judėjimo teisė, pagal kurią visi Europos Sąjungos piliečiai gali laisvai judėti Sąjungos viduje, dirbti ir gyventi pasirinktoje Sąjungos valstybėje narėje. Antruoju atveju, trečiųjų šalių piliečiai įgyvendina kiekvieno asmens teisę pasirinkti jiems priimtinesnę ekonominę, politinę ar socialinę aplinką ir tokiu būdu pagerinti savo gyvenimo sąlygas.

Europos Sąjungos valstybės narės, siekdamos užtikrinti laisvą asmenų judėjimo principą ir trečiųjų šalių piliečių migracijos kontrolę, ėmėsi kurti bendrą migracijos politiką. Atsižvelgiant į ekonominius, socialinius bei demografinius poreikius buvo priimta nemažai teisės aktų reguliuojančių migraciją, nustatančių užsieniečių teisinę padėtį bei socialinę integraciją.

Užsieniečių teisinę padėtį reguliuoja tarptautinės sutartys, Europos Sąjungos teisės aktai (reglamentai ir direktyvos) bei nacionaliniai teisės aktai (konstitucija ir įstatymai). Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams laisvo asmenų judėjimo principas šiuo metu taikomas visa apimtimi. Jie turi teisę laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje, įsidarbinti, su tam tikromis išlygomis dalyvauti šalies politiniame gyvenime. Atvykstantiems iš trečiųjų šalių piliečiams, taikomi tam tikri apribojimai, griežtesnės sąlygos.

Baigiamajame magistro darbe aptariamos šios užsieniečių teisės ir laisvės: laisvas asmenų judėjimas, pilietinės ir politinės, socialinės – ekonominės bei kultūrinės teisės ir laisvės, jų ribojimo pagrindai.

Raktiniai žodžiai. Užsieniečiai, teisinė padėtis, teisės, asmenų judėjimas.

SUMMARY

PECULIARITIES OF THE LEGAL STATUS OF ALIENS IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES

Currently, Europe is a distinction between two types of migration: migration within the European Union and immigration from third countries. In the first case, the implementation of the right of free movement of persons, under which all European Union citizens have right to move freely inside Union, to work and live in selected EU Member State. In the second case, third country nationals have right to comply every person's right to choose the best economic, political and social environment and thus to make better their living conditions.

European Union Member States has taken to develop a common immigration policy, to regularize the free movement of persons and third country nationals for immigration control. Taking into account the economic, social and demographic needs of the adoption of a number of laws regulating the migration, setting out the legal status of aliens and social integration.

Legal status of aliens is regulated international treaties, the European Union legislation (regulations and directives) and national legislation (the Constitution and laws). The principle of free movement of persons is now fully applicable for European Union Member State nationals. They have the right to freely choose their place of residence in the territory, access to employment, with certain reservations, to participate in the political life. Third country nationals are under stricter conditions.

Masters thesis will discuss these foreigners rights and freedoms: freedom of movement, civil and political rights, social – economic and cultural rights and freedoms, limiting their bases.

Keywords. Aliens, legal status, rights, movement of persons.